

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ :

ΕΠΑΜ. ΜΕΤΑΞΑ : Μὲ τοὺς κορυφαίους τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς: ΜΑΣ ΜΙΛΑΕΙ Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΑΤΣΟΣ.—
STEPHEN SPENDER : Recum ultima ratio (ποίημα) ἀπόδοση Νίκου Γκάτσου.—ΗΛΙΑ ΕΡΕΜΠΟΥΡΓΚ : Τὸ 13^ο τιμποῦκι (διήγημα) μετάφραση Πέτρου Κολακλίδη.—ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΔΡΙΒΑ : Τρεῖς ὕμνοι: «Ὁ ἥλιος τῆς λευτεριᾶς», «Τὸ τραγοῦδι τοῦ λέοντα», «Τὸ Ἑλληνικὸ καλοκαίρι» (ποίηματα) ἀνακοίνωση Στρατῆ Δούκα—ADLOUS HUXLEU : Conxolus (δοκίμιο) μετάφραση Ν. Η. Καραλοπούλου.—Σ. Ι. ΤΟΥΡΝΑΚΗ : Ὁ Ἰορδάνης (διήγημα).—COMTE DE LAUTREAMONT : Ἀπὸ «Τὰ τραγοῦδια τοῦ Μαλντορὸρ» (ποίημα) ἀπόδοση Γ. Ι. Φουσάρα.—ΠΑΝΟΥ ΣΠΑΛΑ : Ὁ Θεὸς μου κι' ἐγὼ (ποίημα).—ΤΕΛΛΟΥ ΑΓΡΑ : Διονυσιασμός καὶ ὄνειρο (μελέτη).—ΣΤΡΑΤΗ ΔΟΥΚΑ : Ἡ πορεία τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν στὴ σύγχρονη Ἑλλάδα (μελέτη).—THOMAS CARLVLE : Letters to Coethe (ἐκλογή ἐπιστολῶν) μετάφραση Εὐαγγελίας Μωρατῆ.—ΡΑΟΥΛ VALERV : Στοχασμοὶ, ἀπόδοση Τάκη Σινόπουλου

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

15 Ἀπριλίου 1945

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ : Ἡ ἐπανεκδόσή μας.—Οἱ καινούργιες σελίδες μας.—Ὁ Μυστικὸς τύπος.—Πανεπιστημιακά.—Alexis Karrel.—Ὁ Σολωμὸς στὰ Γαλλικά.—Ὁ κ. Γρ. Ξενοπούλος.—Τὸ «Κουαντρίβιο».—Ἀμνησία.—Βακχικό.—Ἡ ἀποστολὴ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου κι' ἡ πολιτικὴ ἡγεσία.—Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ : Σ. Δ ΜΑΖΑΡΑΚΗ : Μικρογραφία.—ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ : ΒΑΣ. ΒΑΡΙΚΑ : Αἰμιλ. Χουρμούζιου : «Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ ἐποχὴ του» (κριτικὴ μελέτη).—ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ : ΣΤΡΑΤΗ ΔΟΥΚΑ : Ἑθνικὸ Θέατρο (Ὁσκαρ Οὐάιλντ : Φλωρεντινὴ τραγωδία.—Μολιέρου : Ὁ κύριος ντὲ Πουρσονιάκ)

ΧΡΟΝΟΣ Β' ΤΟΜΟΣ Γ'

ΤΕΥΧΟΣ

25

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

Γ'. ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 28 — ΤΗΛ. 55-536 — ΑΘΗΝΑΙ

Τιμή τεύχους Δραχ. 125

Ἀθήνα 15 Ἀπριλίου 1945

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

ΕΤΗΣΙΑ	Δραχμῆς.	3.000.—
ΕΞΑΜΗΝΗ	>	2.000.—

Γράμματα, βιβλία, συνεργασίες, ἐμβάσματα κλπ.
«Φιλολογικά Χρονικά» Γ'. Σεπτεμβρίου 28, Ἀθήνα.

Κριτική γράφεται γιὰ τὰ βιβλία ποὺ μᾶς στέλ-
νονται σὲ δυὸ ἀντίτυπα. Ὅσα στέλνονται σὲ ἕνα
ἀντίτυπο μόνο ἀναγγέλλονται.

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

Βιβλία ποὺ λάβαμε :

ΠΑΝΤΕΛΗ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ : Παντέρμη Κρήτη (χρονικὸ)

ΙΑΣΩΝΟΣ ΔΕΠΟΥΝΤΗ : Πεῖνα (ποιήματα)

Περιοδικὰ ποὺ λάβαμε :

«Χ α ρ α υ γ ῆ» τεύχος 6ο. Πάτρα.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Β'.—ΤΟΜΟΣ Γ'.—ΤΕΥΧΟΣ 25

ΑΘΗΝΑ, 15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1945

ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΟΡΥΦΑΙΟΥΣ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΜΑΣ ΖΩΗΣ

ΜΑΣ ΜΙΛΑΕΙ Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΑΤΣΟΣ

Τὰ χαλάσματα μέσα στις ψυχές καὶ στὸ πνεῦμα μας εἶναι περισσότερα καὶ ἀσκοῦν στὴ ζωὴ μας ἀποφασιστικώτερη ἐπίδραση ἀπὸ τὰ ὑλικά χαλάσματα.

Ὁ πρῶτος ὄρος γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνεύματος εἶναι ἡ ἐλευθερία. Τὸ μαῦρο σύννεφο τῆς σκλαβιάς σκίασε κάμποσα χρόνια τὴ συνειδήσει μας. Ὅχιτὼ περίπου χρόνια τὸ πνεῦμα στὴν Ἑλλάδα κρύβεται, ἀναπνέει μὲ δυσκολία, ὀδηγεῖται πρὸς τὸ θάνατο.

Μὲ τέτοιες προϋποθέσεις τὰ χαλάσματα στὴν ψυχὴ μας ἦταν μοιραῖα. Ἐλλειψη «γνώσης» τῶν καθολικῶν γενικωτέρων ζητημάτων, σβύσιμό τους ἢ ἀπλουστευτικὴ ἰσοπέδωσή τους, ἀσυναρτησία, μαρασμός.

Τὸ πρῶτο χρέος σήμερα τοῦ κάθε ἀληθινοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ παιδαγωγικόν. Τὸ γνήσιο βέβαια πνευματικὸν δημιούργημα ἀναμφίβολα ἀσκεῖ «παιδείαν», θὰ πρέπει ὅμως νὰ ἀντιμετωπισθοῦν ὑπεύθυνα καὶ τὰ εἰδικώτερα προβλήματα ποὺ ὑψώνουν τὴν παρουσία τους μέσα ἀπ' τὴν καταστροφὴ καὶ ποὺ σπαρταράνε μέσα μας καὶ γύρω μας, τραγικὰ ἐρωτηματικά. Θὰ πρέπει, λοιπόν, ὁ διανοούμενος καὶ μάλιστα ἐκεῖνος ποὺ ἀπὸ τὴ φύση του ἔχει κληθεῖ σὰν πλάστης καὶ ὀδηγὸς συνειδήσεων, θὰ πρέπει νὰ σκύψει—ἀντιμετωπίζοντάς τα «σφαιρικά», ψυχραῖμα καὶ θετικά—ἀπάνω στὰ βασικά πνευματικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης.

Οἱ περισσότεροι καὶ καλύτεροι περιμένουν νὰ τοὺς τεθοῦν

προβλήματα, να τους δοθεί ἡ πρώτη «ῦλη» γιὰ τὴ λύση τους, νὰ πάρουν ἀπόκριση σὲ ἐρωτήματα πὸν ἔθεσε στὴν ὑπαρξὴ τους ἡ ἴδια τραγικὰ ὄμορφη, ἐπικὴ ἐποχὴ μας.

Αὐτὲς οἱ σκέψεις μᾶς ὠδήγησαν στὴν ἀπόφαση ν' ἀπευθυνθοῦμε στοὺς κορυφαίους τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς. Οἱ ἀπαντήσεις τους, ὅπως ἀκριβῶς μᾶς δίνονται, θὰ δημοσιεύονται κατὰ σειρὰ στὸ φύλλο τοῦ περιοδικοῦ μας, χωρὶς βέβαια ἡ σειρὰ αὐτὴ νὰ συνιστᾷ καμμιά ἀξιολογικὴ διαβάθμιση.

* *

Ὁ Κωνσταντῖνος Τσάτσος κατέχει ἀνάμεσα στοὺς πνευματικούς μας ἀνθρώπους μιὰ ιδιαίτερα ξεχωριστὴ θέση.

Πορεύεται συντροφεμένος ἀπὸ ἐλάχιστους τὸν πιὸ δύσκολο καὶ ἐπικίνδυνο δρόμο, τὸ δρόμο τῆς πολυμέρειας.

Στέκει ἀνάμεσα — καὶ μὲ τί διαρκῆ ἀγῶνα — στὴν πολυπραγμοσύνη πὸν διαλύει τὴν ἐνότητα τῆς ψυχῆς καὶ στὴ μονομέρεια πὸν μαραζώνει τὸ πνεῦμα.

Ἐξω καὶ πέρα ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ ἐνὸς δημιουργοῦ, τὸν τρόπο τῆς ἐργασίας του, τὶς ἀσχολίες του, τὴν ἰδιωτικὴ του ζωὴ — πράγματα πὸν ἀπασχολοῦσαν τοὺς διαλυμένους ἀνθρώπους τοῦ μεσοπολέμου — βρῖσκεται τὸ **ἔργο του**. Ὁ «ιδιώτης» δὲν ἔχει ἀπολύτως κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐποχὴ μας. Τὸ πνεῦμα δὲν ἐνδιαφέρεται παρὰ γιὰ τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα μιᾶς προσωπικότητας πὸν τὸ ἐκφράζουν ὅσο τὸ δυνατὸ πὸν ὀλοκληρωτικά.

Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας ὁ Κ. Τσάτσος, ποιητὴς, κριτικὸς, δοκιμογράφος, πολιτικὸς.

Σὰν φιλόσοφος τοῦ Δικαίου μᾶς χάρισε πολλὰ ἔργα — μερικὰ ἀπ' αὐτὰ δημοσιεύτηκαν στὸ Ἀρχεῖο φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν — ἔργα πὸν ἀνάμεσά τους θὰ πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε τὴν «Κοινωνικὴ Φιλοσοφία τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων», ἔργο ἐπιστημονικὸ γράμμενο σὲ ἀτόφια δημοτικὴ.

Σὰν ποιητὴς ἔχει γράψει καὶ δημοσιεύσει πολλοὺς στίχους πὸν προδίδουν σπάνια εὐαισθησία καὶ ἀξιόλογη ρωμαλεότητα μορφῆς καὶ οὐσίας.

Κριτικὸς βέβαια δὲν εἶναι μὲ τὴ συνηθισμένη κοινὴ σημασία τοῦ ὄρου. Δὲν εἶναι προχειρογράφος σημειωματογράφος. Γράφει γιὰ τὰ ἔργα πὸν ἀγαπάει. Ὁ «Παλαμᾶς» του εἶναι ἔργο ἔμπνευσης καὶ μόχθου.

Ἀνάμεσα στὰ δοκίμιά του, στίς μελέτες του ξεχωρίζει τὸ Πρὶν ἀπ' τὸ ξεκίνημα πὸν δημοσιεύτηκε τὸ 1938 στὸ πε-

ριοδικὸ «Προτύλαια». Ἡ μελέτη εἶναι μιὰ τυπολογία τῆς ὑποκειμενικῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἀπ' ἀφορμὴ ὄρισμένων διαπιστώσεων τῆς γιὰ τὴν ποίηση τῶν νέων, ἔγινε ἡ ὑπέροχη σὲ ἦθος καὶ πνευματικὴ οὐσία «συζήτηση» Κ. Τσάτσου καὶ Γ. Σεφέρη.

Πέρα ἀπ' τὸ θεωρητικὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὰ προβλήματα τῆς Πολιτείας, τὰ τελευταῖα χρόνια ὁ Κ. Τσάτσος ἔχει καὶ πρακτικὸ ἐνδιαφέρον πρὸς αὐτὰ ἀντιμετωπίζοντας ὅλα τὰ ἐπίκαιρα προβλήματα Ἑλληνικῆς Πολιτικῆς ἀπ' τὴ σκοπιὰ μιᾶς ὄρισμένης πολιτικῆς κίνησης.

Ἄκουσε μὲ προσοχὴ καὶ ἐνδιαφέρον τὶς ἐρωτήσεις μας. Γιὰ τὶς κατευθύνσεις τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς, γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος τὰ τελευταῖα χρόνια. Γιὰ τὴν ἀγωνία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου μπροστὰ στὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς. Γιὰ τὴ γνώμη του γιὰ τὸ λαὸ μας καὶ ιδιαίτερα τοὺς νέους μας τὸν καιρὸ τῆς σκλαβιάς. Γιὰ τὸ ἂν μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ δοθεῖ στὴ χώρα μας «Ἑλληνικὴ» λύση στὸ κοινωνικὸ πρόβλημα. Γιὰ τὴ σύγχρονη Ἑλλάδα, τὸ νόημά της, τὴ θέση της, τὴν ἀποστολὴ της. Γιὰ τὴν αὐριανὴ ὀργάνωση τῆς Εὐρώπης, γιὰ τὸ πῶς πάει σήμερα ἡ Εὐρώπη, ὁ κόσμος ὀλόκληρος.

Σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐρωτήματά μας ἡ δὲν ἔδωσε ἀπάντηση ἢ ἀποκρίθηκε ἔμμεσα, δίνοντας ὅλη του τὴν προσοχὴ στὸ πρόβλημα τῆς Ἑλλάδας. Ἡ συζήτηση μαζύ του γύρω ἀπ' αὐτὸν τὸν πυρῆνα εἶχε τόση ἐνότητα, ὥστε προτιμᾶμε χωρὶς καμμιά διακοπὴ εἴτε ὑποκειμενικῆς κριτικῆς, εἴτε διασάφησης, εἴτε ὁποιασδήποτε ἄλλης σκοπιμότητας ν' ἀφήσουμε νὰ μᾶς μιλήσει συνέχεια ὁ Κωνσταντῖνος Τσάτσος.

Ὅσοι ζήσανε συνειδητὰ τὸ σᾶλο τῆς προπολεμικῆς καὶ τῆς πολεμικῆς ἐποχῆς, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ δοκιμάσανε θαθεῖες ἠθικὲς καὶ πνευματικὲς κρίσεις. Τὰ θεμελιακὰ προβλήματα δέθηκαν τοῦτον τὸν καιρὸ στενά μὲ τὰ ἐπίκαιρα — γιὰτὶ τὰ ἴδια τὰ θεμέλια σειόνταν — καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ ἀξιόσταν ἀπὸ κάθε ὑπεύθυνο ἄνθρωπο νὰ πάρει μιὰ θετικὴ ἀπέναντί των στάση. Μιὰ τέτοια ἀναμόχλευση εἶναι μαζὶ καὶ μιὰ ἀνανέωση ἐκ θάθρων. Γεμάτος ἀπὸ πείρα χτίσεις ἀπ' ἀρχὴ τὸ μέσα σου κόσμο πὸν πρὶν τὸν εἶχες χτίσει χωρὶς πείρα. Προλήψεις καὶ καθιερωμένα σχήματα εὐτυχῶς δὲν ὑπάρχουν πιά γιὰ νὰ σὲ παραπλανήσουν. Καὶ εἶσαι ἔτσι πολὺ μόνος καὶ πολὺ ἐλεύθερος. Ἡ ὠρίμανσή μου ἐκδηλώθηκε σὲ ἓνα προχρημα ἀπὸ τὰ γενικὰ καὶ ἀφηρημένα πρὸς τὰ εἰδικὰ καὶ συγκεκριμένα. Μιὰ πάντα πὸν ἐντονη ἀγάπη πρὸς τὸ συγκεκριμένο μ' ἔκανε

σ' αὐτὸ μέσα νὰ ἀνακαλύπτω καὶ τὸ καθολικό. Μιά προσγείωση ἦταν ἡ ἐξέλιξί μου, πού ὅμως δὲν σημαίνει τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ καθολικό· μάλλον τὴν ἀδιάκοπη καθαρότερη σύνδεσή του μὲ τὸ συγκεκριμένο.

Ἔτσι τὰ καθολικὰ ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ θέματα δέθηκαν μὲ μιὰ συγκεκριμένη ἱστορικὴ πραγματικότητα: τὴ σύγχρονη Ἑλλάδα. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημά της, ποιὰ εἶναι ἡ θέση της καὶ ἡ ἀποστολή της; ποιῆς δυνατότητες παρουσιάζει γιὰ τὴν ἐκπλήρωσή της;

Θὰ σὰς πῶ σύντομα τίς σκέψεις μου. Αὐτὰ πού θὰ σὰς πῶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, — τὸ τονίζω ἀπ' τὴν ἀρχή — πιστεύω πῶς ἔχει τίς δυνατότητες νὰ τὰ πραγματοποιήσει. Δὲ στηρίζομαι στὸ τί συμβαίνει σήμερα, ἀλλὰ στὶς ψυχολογικές, τίς ἱστορικὰ δεβαιούμενες βιολογικές δυνατότητες τῆς φυλῆς.

Ἰπάρχουν ἰδεατοὶ τύποι πολιτισμοῦ πού κάποτε συμπίπτουν μὲ τὸν κύκλο τῆς ζωῆς ὀρισμένου λαοῦ. Αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὸν Ἑλληνικὸ λαὸ πού σ' ὄλη του τὴν ἱστορία ἀνεξάρτητα ἀπὸ τίς βιολογικές του ἀλλοιώσεις ἐνσαρκώνει ἕναν ἰδεατὸ τύπο πολιτισμοῦ, ἕνα σύνολο ὀργανικὸ ἀπὸ πνευματικές, ἠθικές, αἰσθητικές, θρησκευτικές ἀρχές, ἀπὸ ἀντίστοιχες ροπές, ἀπὸ ἕναν τρόπον ζωῆς ἰδιότυπο καὶ ἀνεπανάληπτο, ἀπὸ ἕνα κλίμα ξέχωρο μέσα σὲ ὅλα τὰ ἄλλα, ἀπὸ ἕναν κλειστὸ καὶ ἐνιαίον ψυχικὸ καὶ μεταφυσικὸ κόσμον.

Αὐτὸς ὁ ἰδεατὸς Ἑλληνικὸς τύπος κατὰ κάποια στοιχεῖα του ἔγινε συστατικὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, καὶ κατὰ κάποια ἄλλα στοιχεῖα εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ γῆ καὶ ἀπὸ τὴν ἐκπληκτικὰ κοινὴ ἢ συγγενικὴ ψυχολογία τῶν ἀνθρώπων πού στὴ σειρά τῶν αἰώνων τὴν κατοικήσανε. Μεταγγίστηκε στὴν Εὐρώπῃ κατὰ τὸ βαθμὸ καὶ κατὰ τὰ στοιχεῖα πού εἶταν μεταδοτὸς. Κατὰ τὰ ἀμετάδοτα στοιχεῖα μοιράστηκε τὴν τύχη τῆς Ἑλληνικῆς γῆς καὶ τῶν κατοίκων της. Τὰ μεταδοτὰ καλλιεργήθηκαν σὲ ὄλη τὴν Εὐρώπῃ καὶ βρίσκονται καὶ ἐκεῖ. Τὰ ἀμετάδοτα βρίσκονται ἀκόμα σήμερα ὅσο βρίσκονται, μόνον στὴν Ἑλλάδα.

Τοῦτα τὰ ἀμετάδοτα στοιχεῖα τοῦ ἰδεατοῦ τύπου τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ πιστεύω πῶς εἶχαν στὴν ἱστορία καὶ ἔχουν ἀκόμα σήμερα μιὰν ὑψιστὴ ἀξία. Πρέπει νὰ ζήσουν γιὰ χάρη ὄλης τῆς ἀνθρωπότητος, γιὰτὶ ἂν λείψουν, θὰ λείψει κάποια ὄψη τοῦ πανανθρώπινου πολιτισμοῦ. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἐθνικισμὸς μου. Ἡ διατήρησις μιᾶς μορφῆς πολιτισμοῦ ἐπιβάλλει τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς ἔθνους, πού βέβαια θὰ τοῦ δοθοῦν καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ ὄροι ὄχι μόνον νὰ ὑπάρχει ἀλλὰ καὶ νὰ πραγματώνει τούτῃ τὴν μορφή πολιτισμοῦ. Οἱ ἐσωτερικοὶ ὄροι πιστεύω πῶς ὑπάρχουν· βρίσκονται στὴ ψυχὸν σύνθεσιν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν κορυφαίων του.

Χρειάζεται γι' αὐτὸ πρῶτα ἡ κατοχύρωσις τῆς ζωῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ μέσα σὲ ἀνετα καὶ πρόσφορα γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ἀποστολή του πλαίσια. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀγῶνας πρὸς τὰ ἔξω ὕστερα, χρειάζεται ὁ ἀγῶνας πρὸς τὰ μέσα. Ἡ ἐμβάθυνσις τοῦ ἑαυτοῦ μας γιὰ νὰ συνειδητοποιήσουμε ὅλον καὶ πληρέστερα τὴν ἀποστολή μας. Χρειάζεται γι' αὐτὸ γνώσις τοῦ ἱστορικοῦ ὄλικου, προσωπικῆ ἀπὸ τὸν καθένα μας ἀνακατάκτησις τῆς ἱστορίας μας.

Καθὼς ὁ ἑαυτὸς μας κατὰ τόσα σημαντικὰ του στοιχεῖα εἶναι ὀργανικὰ δεμένος μὲ ὅλα τὰ περασμένα τὸ σωστὸ γινῶθι σ' αὐτὸν δὲν ἐξαντλεῖται παρὰ μὲ τὴ γνώσις ὄλης τῆς ἱστορίας πού εἴμαστε καρποὶ της.

Δὲν φτάνει ὅμως ἡ γνώσις τοῦ ὄλικου. Πιὸ βαθιὰ σκαλίζοντας πρέπει νὰ φτάσουμε στὶς μεταφυσικὰς ρίζες τῆς ὑπαρξῆς μας. Ἀνάγκη νὰ ἀνεβάσουμε ὡς στὴν ἐπιφάνεια τῆς συνειδήσεως τὸ Ἑλληνικὸ ἰδανικὸ τῆς ἀρετῆς, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ὠραιότητος, τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον, ν' ἀντικρύζεις τὸ Θεὸ — ἂν εἶναι ἕνας τρόπος — τὸ θάνατον, τὸν συνάνθρωπόν σου. Ἀπὸ τὰ συγκεκριμένα πού θὰ μᾶς δώσει ἡ ἱστορία καὶ ἡ δική μας ἡ προσωπικὴ ζωὴ, θὰ ὑψωθοῦμε σὲ ὀρισμένες πρῶτες ἀρχές. Καὶ αὐτὲς τίς ἀρχές θὰ πρέπει νὰ τίς ζήσουμε· καὶ δὲν φτάνει αὐτό. Θὰ πρέπει νὰ τίς συνθέσουμε. Ὅπως ὀργανικὰ γεννήθηκαν μέσα στὴν ἱστορία, ἔτσι πρέπει ὀργανικὰ νὰ ξαναγεννηθοῦν ἐντός μας.

Πρέπει νὰ σὰς τονίσω ὅτι ὅλα αὐτὰ δὲν σημαίνουν γύρισμα στὰ περασμένα. Δὲν σημαίνουν οὔτε στάσις στὰ ὑπάρχοντα. Σημαίνουν ἀναζήτησις τῶν ἀρχῶν πού ἀπὸ τίς βιολογικές, τίς ψυχολογικές καὶ τίς ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ παράδοσις πνευματικές προϋποθέσεις μας εἶναι οἱ πιὸ πρόσφορες γιὰ νὰ μᾶς κινήσουν πρὸς τὰ μπρός, πρὸς νέες μορφές, νέους τύπους ζωῆς, νέες συνθέσεις, νέες δημιουργίες. Σημαίνουν τὴν ἐπέμβασις τοῦ αἰώνιου καὶ ἀναλλοίωτου ὄχι γιὰ νὰ σταματήσει τὴν ἐξέλιξιν, ἀλλὰ γιὰ νὰ τῆς χαράξει τὴν ὀργανικὰ πρόσφορον τροχιά της. Τὸ πολικὸ ἀστέρι κανένα ταξιεῖδι δὲν ἀπαγορεύει μὲ τὴν ἀκίνησίαν του. Ἀπεναντίας ὅλα τὰ ὀδηγεῖ.

Εἰδικώτερα πιστεύω, πῶς ἂν συντρέξουν κάπως εὐνοϊκοὶ οἱκονομικοὶ καὶ πολιτικοὶ ὄροι, ἡ Ἑλλάδα μπορεῖ σὲ ὀρισμένες θεωρητικὰς ἐπιστήμας, σὲ ὀρισμένες καλὰς τέχνας, σὲ ὀρισμένους τομῆς τῆς ὀικονομικῆς ζωῆς καὶ μάλιστα σ' ἕνα σύντομον διάστημα, νὰ ἔχει ἐξαιρετικὰς ἐπιδόσεις καὶ νὰ παρουσιάσει ἔργα πού νὰ γίνονιν πρότυπα καὶ νὰ ἐπηρεάσουν ὠφέλιμα ὀλόκληρον τὸν κύκλον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Κάτι περισσότερο μάλιστα. Ἐχω τὴ γνώμη πῶς κανεὶς τύπος πολιτισμοῦ δὲν εἶναι σήμερα πιὸ ἀναγκαῖος ἀπὸ τὸν Ἑλληνικόν. Ἀποβλέπω ἐδῶ καὶ σὲ στοιχεῖα μεταδοτὰ, ἀπ' ἐκεῖνα πού ἔγιναν πανευρωπαϊκά. Ὅμως καὶ αὐτὰ τὰ

στοιχεία παρουσιάστηκαν πάντα από την Ελλάδα με μία οξύτητα, με μία διαφάνεια, με μία απλότητα και καθαρότητα μαζί που δέ τη σηκώνει καμμιιά άλλη ατμόσφαιρα, καμμιιά άλλη γή. Και για τούτων λοιπόν των στοιχείων την αναζωπύρωση ο Έλληνας κόσμος είναι πιά ικανός, αν δουλέψει και αν τον βοηθήσουν να δουλέψει.

Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ σκόπιμα δὲν τὰ δρίζω. Ἄν τὰ δρίζω, ἔτσι στὰ πεταχτά, θὰ τὰ πρόδωκα. Ὅσοι τὰ ξέρουν, περιττὸ νὰ τοὺς τὰ πῶ. Καὶ ὅσοι πάλιν δὲν τὰ ξέρουν, μὲ λίγα λόγια δὲν θὰ τὰ μάθουν. Μόνο μιά πλατειά μελέτη φιλοσοφική και ἱστορική μαζί για τὴν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας, τοῦ μέτρου, τῆς ἀνδρείας, τοῦ καλοῦ θὰ βοηθούσαν νὰ ζήσουμε τούτα τὰ στοιχεῖα, τὸ καθένα χωριστὰ ἀλλὰ και ὅλα μαζί, στὴν ἀυστηρὴν ἐνότητά τους.

Ἄλλωστε τούτο εἶναι τὸ ἔργο ὄλων μας, τὸ δούλεμα τούτων των στοιχείων τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὴ συνειδητοποίησή τους. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι πρὸ παντὸς ἔργο των νέων, των ὠριμασμένων, σκληρὰ και πρόωρα, ἀπὸ τὴν τραχύτητα τῆς ἐποχῆς, αὐτὸ εἶναι περιττὸ νὰ τὸ τονίσω.

Μιά τέτοια συνειδητοποίηση θὰ ἀκτινοβολήσει σ' ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς και ἐκεῖ που λιγότερο τὸ φανταζόμαστε. Λόγου χάριν σ' ἕνα τομέα, ὅπως ὁ πολιτικός, ἐκεῖ κοντὰ στὰ διδάγματα για τὴν ὀργάνωση τῆς πολιτείας και τῆς οἰκονομίας που μοιραῖα θὰ δεχθοῦμε ἀπὸ τοὺς πιά προχωρημένους σ' αὐτὸν τὸν τομέα λαούς, ἐπιβάλλεται νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν και κάθε τι που ἐπιβάλλει ἢ ἀπόλυτη ἰδιοτυπία τῆς Ἑλληνικῆς πραγματικότητας. Διδάγματα θὰ δεχθοῦμε, καλούπια ὄχι. Τὸ καλοῦπι θὰ γίνεῖ ἐδῶ ἐπὶ τόπου, και θὰ σπάσει ἐπὶ τόπου, ὅταν περάσει ὁ καιρὸς του. Ἀπὸ τὴ μίξη των κοινῶν και των ἰδιοτύπων θὰ συντεθεῖ ἢ ζωὴ μας, ἢ πολιτική, ἢ ἐπιστημονική, ἢ οἰκονομική. Οὐτε Ἑλληνικές, μόνο Ἑλληνικές, οὐτε Εὐρωπαϊκές λύσεις ὑπάρχουν. Ὑπάρχουν συγκεκριμένες λύσεις και ὅσο πιά συγκεκριμένο κάτι τόσο και πιά σύνθετο.

Αὐτὴ ἢ τελευταία μου παρατήρηση ἴσως νὰ μὲ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν ὑποψία πὼς ὄσα σημείωσα παρὰ πάνω προδίνουν ὀβινιστικές διαθέσεις. Σωβινιστὴς δὲν εἶμαι. Πιστεύω στὴν Ἑλλάδα σὲ ὀρισμένες δυνατότητες που ἔχει για τὸ μέλλον. Ἄλλὰ θὰ πιστεῦα τὸ ἴδιο και ἂν εἶμιον Πορτογάλλος. Δὲν μεροληπτῶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος γιατί εἶμαι Ἑλληνας ἐγώ, ἀπὸ στενὸ πατριωτισμό, ἀλλὰ γιατί μὲ ἐδουλειάζει μελετώντας τὴ ζωὴ διέγνωσα τὴν ὑπεροχὴ τῆς πολιτιστικῆς της ἀποστολῆς και τὴς δυνατότητες, νὰ τὴν ἐκπληρώσει. Θέλω τὴν Ἑλλάδα, ὄχι για τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ για τὴν ἀνθρωπότητα. Χάριν τῆς ἀνθρωπότητος πρέπει νὰ γίνεῖ τὸ ἔργο που τῆς εἶναι ἐμπιστευμένο. Σὰν ἄτομο, ἄξιο και ἀπαραίτητο τῆς πανἀνθρώπινης κοινωνίας, ἔτσι τὴ βλέπω. Προφήτης δὲν εἶμαι και

δὲν ξέρω τί θὰ γίνεῖ. Ἄλλὰ εἶμαι ἀνθρωπος και ξέρω τί πρέπει νὰ γίνεῖ. Θέλω ἐνιαία τὴν οἰκονομία τῆς ἀνθρωπότητος. Στὴν ὀλικὴ ζωὴ δὲν χρειάζονται ἰδιοτυπίες. Θέλω τὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος πειθαρχημένη ὅπως τὴ ζωὴ των ἀτόμων σὲ μιὰν ἀληθινὴ δημοκρατία. Ἄλλὰ δὲν θέλω κατάλυση τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας των ἐνοτήτων πολιτισμοῦ. Ὅπου κύκλος πολιτισμοῦ ἐκεῖ και αὐτόνομος κύκλος πολιτικός. Γιατί ὅποιος λαὸς δὲν ἔχει πολιτικὴ αὐτονομία, δὲν ρυθμίζει αὐτόνομα τὴν πολιτικὴ του ζωὴ, αὐτὸς σὲ λίγο θὰ χάσει και τὴν πνευματικὴ του αὐτονομία και θὰ σβύσει ἢ ἰδιοτυπία, ἢ πρωτοτυπία τῆς πολιτιστικῆς του δημιουργικότητας. Δὲν θέλω μιὰ πολιτεία, θέλω μιὰ πειθαρχημένη, δημοκρατικὰ, σοσιαλιστικὰ ὀργανωμένη ὑπερπολιτεία, μιὰ κοινωνία πολιτειῶν. Κι' ἀκόμα πρέπει νὰ σὰς πῶ ὅτι μέσα σ' αὐτὴ ἢ μικρὴ Ἑλλάδα ἔχει τὸ μεγάλο της ρόλο νὰ διαδραματίσει, ρόλο ὄχι δυναμικὸ μὰ πολιτιστικὸ, ὄχι λαοῦ κυριάρχου, ἀλλὰ λαοῦ μὲ ἐξέχουσα πολιτιστικὴ δημιουργικότητα. Ἡ Ἑλλάδα σὰ σύνοψη ὄλων τῆς των δημιουργικῶν ἀγῶνων, ἔχει χρέος νὰ χαρίσει στὴν ἀνθρωπότητα ἕναν αἰώνιον και πάντα νέο γιατί πάντα ἀνανεώνεται σύμφωνα μὲ τοὺς καιρούς, ἕνα νέον ἰδεατὸ τύπο ἀνθρώπου: τὸν Ἑλληνα.

Ἡ τελευταία του φράση ἄθελα μου θυμίζει Δραγούμη. Ὅλη του τὴν ὀμιλία θὰ τὴν ἔλεγα ἕνα ἐθνικιστικὸ πιστεύω. Τὸ ἐθνικιστικὸ πιστεύω τοῦ Κ. Τσάτσου. Καὶ τίς τρεῖς φορὲς που σὲ ὄρες τρομερὰ δύσκολες τὸν καιρὸ τῆς κατοχῆς, τὸν «εἶδα», ἦταν πλημμυρισμένος ἀπὸ τὴν ἴδια πίστη στὴν Ἑλλάδα και ἀπὸ τὴν ἴδια μαχητικότητα και ἀποφασιστικότητα.

Βγαίνοντας ἀπ' τὸ σπίτι του, στὸ λαμπερὸ ἥλιο τοῦ πρωῖνου,—πρωῖνὸ τῆς Ἀττικῆς—σκεφτόμουνα ὅτι οἱ σκέψεις που μου ἐξέθεσε ὁ Κ. Τσάτσος θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμεύσουν σὰν ἕνας δημιουργικὸς διάλογος μὲ τὴν ψυχὴ ἐκείνων που γυρεύουν τὴν ἀλήθεια.

ΕΠΗΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΜΕΤΑΞΑΣ

STEPHEN SPENDER

REGUM ULTIMA RATIO

Τὰ κανόνια συλλαβίζουν τὴν τελευταία λέξη τοῦ χρήματος
Μὲ μολυβένια γράμματα στὴν ἀνοιξιάντικη πλαγιά.

Ὅμως ἐκεῖνο τὸ παιδί πὸν πεθαμένο κοιτεται κάτω ἀπὸ τὶς ἐλιές
Κι' εἶτανε τόσο νέο καὶ τρελλό

Τ' ἤθελε πούβγαινε μπροστὰ στὸ φοβερό τους μάτι ;
Εἶταν καλλίτερο σημάδι γιὰ φιλί.

Ὅταν ἐξοῦσε οἱ φάμπρικες μὲ τὰ ψηλὰ φουγάρα τους ποτὲ γι'
αὐτὸ δὲ σφυρίζανε

Ὅντε κι οἱ πόρτες τῶν καμπαρὲ μὲ τὰ κρυστάλλινα τζάμια τους
ἀνοίξανε νάμπει μέσα

Ὅντε καὶ τ' ὄνομά του ποτὲ εἶχανε γράψει οἱ ἐφημερίδες.

Ὁ κόσμος ὅλος στάθηκε γύρω ἀπὸ τὸ νεκρὸ παιδί ταμπορωμέ-
νος σὰν πάντα

Μὲ τὸ χρυσάφι του βαθιὰ θαμένο μέσα στὸ χῶμα

Ἐνῶ ἡ ζωὴ του ἐκεινοῦ, σὰν τ' ἀγεράκι ἀνάλαφρη, πῆταξε
στ' ἄστρα.

Κι ὁμως μιὰ μέρα τῆς ἀνοιξης

Τ' ὄμορφο τὸ καπέλο του εἶχε βγάλει

Κι ἔριχνε ὁ ἄνεμος ἀνθούς πάνου στὴ χλόη ἀπ' τὰ δέντρα.

Στὸ μαῦρο τοῖχο ξαφνικὰ φνιγώσανε τὰ ντουφέκια,

Τὰ πολυβόλα μὲ θυμὸ θεορίσανε τὰ χορτάρια,

Ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὰ κλαριά σημαίτες πῆσαν καὶ φύλλα,

Καὶ τὸ καπέλο τ' ὄμορφο σάπισε στὶς τσουνκνίδες.

Σκέψου τὴν ἀσήμαντη ζωὴ!

Ὅντε σὲ φάμπρικα μισθό, ὄντε μιὰ μέρα σὲ καμπαρὲ, ὄντε δυὸ
λόγια οἱ ἐφημερίδες!

Σκέψου: μιὰ σφαῖρα μοναχὰ σὲ δέκα χιλιάδες ἀνάμεσα σκοτώ-
νει λὲν ἕναν ἄνθρωπο.

Εἶταν ἀνάγκη νὰ γινεῖ τέτοια μεγάλη δαπάνη

Γιὰ νὰ πεθάνει ἕνα παιδί τόσο τρελλό τόσο νέο

Κάτου ἀπ' τὰ φύλλα μιᾶς ἐλιάς, πῆς μου, ὦ Κόσμε, ὦ Θάνατε;

(Ἀπόδοση ἀπὸ τὰ Ἀγγλικά)

ΝΙΚΟΣ ΓΚΑΤΣΟΣ

ΗΛΙΑ ΕΡΕΜΠΟΥΡΓΚ

ΤΟ 13 ΤΣΙΜΠΟΥΚΙ

Τὸ δέκατο τρίτο τσιμποῦκι, τὸ πιὸ ἀγαπητὸ ἀπ' ὅλα μου
τὰ τσιμποῦκια, ἔχει μιὰν ἱστορία ὑπερβολικὰ αἰσθηματικὴ καὶ
θὰ κάνει ἀσφαλῶς πολλοὺς νὰ μὲ κοροϊδέψουν. Τί νὰ γίνῃ,—
εἶμ' ὁ ἴδιος πολὺ αἰσθηματικὸς καὶ καθόλου δὲν ντρέπομαι
γι' αὐτό. Μ' ἀρέσει κάθε μελοδραματικὴ ὑπόθεση—τὰ μὴ μὲ
λησμόνει καὶ τὰ αἵματα στὴν ὀθόνη τοῦ κινηματογράφου.
Ξέρω, πὼς ἡ ἀγάπη δὲ βρίσκεται μονάχα στὸ παγερὸ βλέμμα
τοῦ ἡμιθέου μὰ καὶ στὰ δακρυσομένα μάτια τοῦ γέρικου σκύ-
λου, πὸν περιμένει συνέχεια τὶς κλωτσιές.

Τὸ 1909, στὸ Παρίσι, εἶχα γείτονές μου, στὸν ἡσυχο δρόμο
Ἀλεξιά, τὸν πλούσιο ζωέμπορο κύριο Βεβὸ μὲ τὴ νεαρὴ γυ-
ναῖκα του Μαργκό. Ὁ κύριος Βεβὸ ἀγαποῦσε τὴ δουλειά του
καὶ κάθε πρωὶ πήγαινε στὰ σφαγεῖα κοντὰ στὴν ὁδὸ Βοζιράρ
νὰ ἐπιθεωρήσει τὰ ζῶα. Παρακολουθοῦσε μ' ἐπαγγελματικὸ
ἐνδιαφέρον πὼς τὰ ἔσφαζαν καὶ μὲ τὸ νοῦ του κανόνιζε τὴν
τιμὴ γιὰ τὸ πετοῖ, τὸ κρέας, τὸ λίπος καὶ τὸ αἷμα. Τοῦ ἄρεσε
πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλα νὰ βλέπει, ἅμα σφάζανε γουρουνία, πὸν
χάνανε σιγὰ σιγὰ ὅλο τους τὸ αἷμα κι' ἀκόμα δὲν εἶχανε ψο-
φήσει. Ὁ κύριος Βεβὸ ζύγιζε μὲ τὸ μυαλό του τὸ πηχτὸ
αἷμα πὸν ἄχνιζε καὶ συνάμα ἐξέταζε τὴν ποιότητά του, γιὰ
νὰ δεῖ πόσα λουκάνικα θὰ βγαίνουν καὶ πόσα χρυσᾶ λουδοβί-
κια θὰ τοῦδινε ὁ ἀλαντοποῖδς γιὰ κάθε κουβά. Καμμιά φορὰ
ὁ κύριος Βεβὸ λέρωνε τὰ μανίκια τοῦ πουκαμίσου του μὲ τὸ
χοιρινὸ ἢ τὸ βοδινὸ αἷμα, πὸν ξεραινόταν πάνω στὸ γαλάζιο
πανί, πιὸ ὕστερα σκούραινε καὶ καταντοῦσε στὸ τέλος σὰν
κοκκινόχωμα. Ἀφοῦ τέλειωνε τὴν ἐπιθεώρηση κι' ἔπαιρνε τὰ
χρυσᾶ λουδοβίκια ὁ κύριος Βεβὸ πήγαινε ἴσια σ' ἕνα ἐστια-
τόριο τῆς ὁδοῦ Βοζιράρ, ὅπου παράγγελνε κρέας μὲ πολὺ
πάχος. Ὁ νοικοκύρης ἤξερε τὰ γούστα τῶν πελατῶν του, καὶ
στὸν κύριο Βεβὸ φέρνανε μιὰ στοίβα πάχος. Ἐκανε πολὺ
ᾄρα γιὰ νὰ φάει κι' ἅμα τέλειωνε ἐξέλενε τὸ στόμα του μὲ
ἕνα δυνατὸ ρακὶ κι' ἔφευγε γιὰ τὸ σπίτι του. Ἡ Μαργκό
ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ τὸν περιμένει κι' ὁ κύριος Βεβὸ εἶχε

τὸ συνήθειο, σὰ μωρὸ παιδί, νὰ πλαγιάζει νωρίς, πολλές φορές ἐνῶ ἔφεγγε ἀκόμη ἕξω, καί, μυρίζοντας χοιρινὸ αἷμα καὶ βοδινὸ λίπος, τὴ χὰίδευε ζουλώντας της τὸ λαιμὸ καὶ χτυπώντας της τὰ μπούτια, σάμπως νάτανε ἡ γυναίκα του ἕνα καλὸ σφαχτό. Σὲ λιγάκι τὸν ἔπιανε ὕπνος καὶ κοιμόντανε μονοροῦφι, μουγγρίζοντας, ροχαλίζοντας καὶ κατὰ τὰ χαράματα, ἄμα ἔβλεπε κανένα ἄσχημο ὄνειρο, ἔτριζε τὰ δόντια του.

Ἡ Μαργκό εἶχε λεπτὴ κορμοστασιά καὶ φλεγματικὴ ἰδιοσυγκρασία. Τὰ χὰδια τοῦ κυρίου Βεβὸ τὴν τρομάζανε κ' ἡ μυρωδιὰ τοῦ αἵματος τὴν ἀνακάτωνε. Δὲ μπορούσε νὰ μιλήσει μὲ τὸν ἄντρα της μῆτε γιὰ τὶς ἀνοιξιάτικες τουαλέτες, πού τις ἔβλεπε ἀραδιασμένες στὸ κατάστημα Σαμαριταίν, μῆτε γιὰ τὶς ἐρωτοδουλειὲς τῆς σπιτονοικοκυρᾶς κυρίας Λεκριούκ, μῆτε γιὰ τὸν καλὸ καιρὸ — ὁ κύριος Βεβὸ ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα τὰ κοίταζε μόνο ἀπ' τὴν ἐπαγγελματικὴ σκοπιά, λογαριάζοντας πόσο κοστίζει ἕνα φουστάνι μὲ κεντήματα. Στερημένη ἀπὸ κάθε πνευματικὴ ἐπικοινωνία καὶ πιότερο τρομαγμένη, παρὰ ἱκανοποιημένη ἀπ' τὴ σωματικὴ ἐπαφή, ἡ Μαργκό, τὸν τρίτο χρόνο μετὰ τὸ γάμο της, ὠρίμασε ὀριστικὰ γιὰ ἔραστή. Ὅπως κάθε γυναίκα, γύρευε κ' αὐτὴ μιὰν ἡσυχὴ ἀγάπη, ὅμοια μὲ τὴ θαμπὴ λάμπα τοῦ μπονντουάρ της, πού εἶτανε πολὺ σκοτεινὴ, γιὰ νὰ μπορεῖ ὁ ἄντρας νὰ δουλεύει μπροστὰ της, μὰ κ' ἀρκετὰ φωτεινὴ, γιὰ νὰ μὴ τὸν ἀφήνει νὰ κλείσει μάτι.

Τὸν καιρὸ ἐκεῖνο γνωρίστηκαν μὲ τὴν κυρία Βεβὸ δυὸ φίλοι, καλλίτερα δυὸ συμπατριῶτες, ποῦχανε φτάσει πρὶν ἀπὸ λίγο ἀπ' τὴ Λυών—ὁ νεαρὸς ποιητὴς Ζὺλ Ἄλουετ κ' ὁ φοιτητὴς τῆς μαθηματικῆς σχολῆς στὴ Σορβόννη, Ζὰν Λιμέ. Ὁ ποιητὴς ἀγαποῦσε τὰ γραμματάκια τῶν γυναικῶν, τὸ κρασί μὲ τὸ σιρόπι καὶ τὶς κριτικὲς τῶν περιοδικῶν. Ὁ φοιτητὴς ἀπ' ὅλα περισσότερο ἀγαποῦσε τὸν ὕγρὸ πουνέντε, τὴν πλήξη καὶ τοὺς νυχτερινοὺς περιπάτους μέσα στὰ ἔρημα περὶχώρα τῆς πόλης, ὅταν μὲ γερὰ καὶ ἴσια βήματα μέτραγε τὸ μᾶκρος τῶν δρόμων. Μ' ὅλο πού ἦσαν διαφορετικοὶ χαρακτῆρες, ὁ Ζὺλ κ' ὁ Ζὰν, μόλις ἀντικρύσανε τὴ Μαργκό, τὰ χάσανε κ' οἱ δύο τους. Ὁ ποιητὴς τὸ βράδυ ματιὰ δὲν ἔριξε στὰ περιοδικὰ, κ' ὁ φοιτητὴς ἔξεχασε, πὼς ἔπρεπε νὰ πλήττει. Τὰ πράγματα ἀκολούθησαν τὸ φυσικὸ τους δρόμο. Οἱ δύο σταβροπόδηδες κρεμανταλάδες ἄρχισαν νὰ σκαρφίζονται χιλιάδες ἀνοήσιες γιὰ χάρη τῆς μικρῆς τετραπέρατης γυναίκας, πού μῆτε γιὰ μιὰ πεντάρα δὲ μπορούσε νὰ γελασθεῖ. Τὸ πρῶτ', ὅταν ὁ κύριος Βεβὸ λέρωνε τὰ γαλάζια του πουκάμισα μὲ τὸ χοιρινὸ αἷμα, ὁ Ζὺλ Ἄλουετ κ' ὁ Ζὰν Λιμέ, σὰ δυὸ

σκύλοι, συνόδευαν τὴ Μαργκό στὸ κατάστημα τῆς Σαμαριταίν εἴτε στὸ πάρκο Μονσουρί, ταπεινὰ παρακολουθώντας καὶ τὴν παραμικρότερη κίνησή της. Κ' ἡ ἀγάπη, πούναι ἄγρια καὶ θυελλώδης στὰ παγερὰ βλέμματα τοῦ ἡμιθέου, δειλὰ μαζευόταν στ' ἀγαθὰ καὶ σκυλίσια τοὺς μάτια.

Ὁ κύριος Βεβὸ σὰ νᾶπεσε ἀπάνω στοὺς δυὸ νεαροὺς καὶ στάθηκε νὰ τοὺς περιεργαστεῖ προσεχτικὰ. Τοῦ φανήκανε σὰ δυὸ ἀρνάκια ἐλαφριά στὸ ζύγι. Καταλάβαινε πὼς κ' οἱ δυὸ μαζί δὲν ἦσαν ἄξιοι νὰ μετρηθοῦν μαζί του, ἀκόμα καὶ στίς ὥρες τῆς ἀδυναμίας του, καὶ γι' αὐτὸ δὲν αἰσθανότανε μῆτε ἕγνος ζήλειας. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, οἱ ἐπισκέψεις τῶν δυὸ νέων, πού ὁ ἕνας τοὺς ἔγραφε στίς ἐφημερίδες κ' ὁ ἄλλος ἦταν ἀνηψιὸς τοῦ δημάρχου τῆς Νιτζόν, κολάκευαν τὸν ἐγωϊσμὸ τοῦ κυρίου Βεβὸ.

Ὁ Ζὺλ εἶχε συχνὰ διάφορες δυσaréσκειες μὲ τὸν νοικοκύρη τοῦ ἐστιατορίου, ὅπου ἔτρωγε, καὶ μὲ τὴν θυρωρὸ, γιὰ τοὺς ἀπλήρωτους λογαριασμοὺς του, γιὰ τὴν ἀπὸ τὰ χρήματα πού ἔπαιρνε ἀπ' τὴ μητέρα του τὰ ξόδενα γιὰ τὰ λουλούδια τῆς κυρίας Μαργκό, γιὰ τὸ κρασί μὲ τὸ σιρόπι καὶ γιὰ τὰ κεράσματα στοὺς ἀδέκαστους κριτικοὺς τῶν πολυσελίδων περιοδικῶν. Καταλαβαίνοντας τὶς ἀγαθὲς διαθέσεις τοῦ κυρίου Βεβὸ, ὅταν κάποτε βρέθηκε σὲ δύσκολες στιγμὲς, πῆρε ἀπ' τὸ ζεῆμπορο 1000 φράγκα δανεικὰ καὶ τούδωσε ἀπέναντι ἕνα γραμμάτιο.

Καθὼς ὁ ποιητὴς ἐρωτεύτηκε τὴ Μαργκό, τοῦ κόλλησε ἕνα καινούργιο πάθος: εἶχε διαβάσει κάποτε, πὼς ὁ Βερλαῖν κάπνιζε πάντα τσιμποῦκι κ' ὁ Ζὺλ ἀποφάσισε νὰ μὴ παραβλέψει αὐτὴ τὴν καλλιτεχνικὴ λεπτομέρεια. Ἀγόρασε ἕνα μικρὸ τσιμποῦκι ἀπὸ σήπιο μὲ κεχριμπαρένιο ἐπιστόμιο καὶ στὸ δαχτυλίδι χάραξε τ' ἀρχικὰ του. Τὸ τσιμποῦκι τοῦ φαινόταν πολὺ ἄνοστο, κ' ὅταν ρώτησε κάποιον ἔμπειρο καπνιστὴ, γιὰ τὴ συμβαίνει αὐτὸ τὸ πρᾶμα, ἔμαθε πὼς πρέπει πρῶτα νὰ καεῖ τὸ τσιμποῦκι, γιὰ νὰ μὴν εἶναι ἄνοστο. Ὁ Ζὺλ δὲν εἶχε ὑπομονή. Ἦθελε ν' ἀποχτήσῃ μὲ τὴν πρώτη τέτοιο τσιμποῦκι, μὴ καταλαβαίνοντας πὼς τὸ καμμένο τσιμποῦκι τόσο λίγο μοιάζει μ' ἐκεῖνα πού βρίσκονται στίς βιτρίνες τῶν μαγαζιῶν, ὅσο ἡ ζῶη τοῦ ὄριμου ἀνθρώπου μὲ τὰ ὄνειρα τῶν εἰκοσάροδων. Ὁ Ζὺλ ἀναγκάστηκε ἔτσι νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὴν ἄνοστη γέψη γιὰ χάρη τῆς ὁμοιότητος μὲ τὴν ἀλησμόνητη μορφή τοῦ Βερλαῖν—ἐνῶ ἡ μοῖρα τοῦ προετοίμαζε ἄλλες ἡδονικὲς παρηγόριες.

Γιὰ τὸν κύριο Βεβὸ ἡ ἀλήθεια δὲν ἦτανε τόσο ἀγνωστὴ, μὰ ἔδειχνε ἀδιαφορία γιὰ τὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὴ γυναίκα

του και τους δυο θαυμαστές της. "Αν η Μαργκό, καθώς ει-
πώθηκε πιο πάνω, είχε ωριμάσει για έραστή, οι δυο νεαροί
επαρχιώτες, άπειροι κι' άφελείς, μ' όλο που νιώσανε στην
πράξη, τί είναι έρωτας, δεν ήξεραν άκόμη, πώς έπρεπε να φερ-
θούν στην προκείμενη περίπτωση. Βοηθός τους ήρθε η άνοιξη
αυτή η πασίγνωστη προξενήτρα του Παρισιοῦ, με τους προσ-
ποιητούς κατακλυσμούς της και τον φιλάρεσκο ήλιο της.

Κάποτε, ενώ περπατούσε σκυθρωπός στο πάρκο Μον-
σουρί, ο Ζάν είδε ανάμεσα στις φυλλωσιές τη Μαργκό και
τον Ζύλ. "Ο ποιητής θαρραλέα φίλησε τη Μαργκό στο μά-
γουλο. Κι' αυτή όχι μονάχα δεν του άστραψε καμιά, παρά η
ίδια τον φίλησε στο στόμα και άφου έβγαλε άπ' την τσάντα
της το κλειδί του σπιτιού της, του τ'όδωσε μ' ένα πονηρό χα-
μόγελο. "Ο Ζάν τα είδε όλ' αυτά και παρά τις διαβεβαιώσεις
των πιο πολλών συγγραφέων δε θέλησε να σκοτώσει μήτε τη
Μαργκό, μήτε τον Ζύλ. Ξακολούθησε με γερά βήματα να με-
τρα τις δενδροστοιχίες του πάρκου Μονσουρί και σκεφτόταν,
πώς η Μαργκό αγαπάει τον Ζύλ και πώς αυτό είναι καλό,
άργό και σοβαρό, όπως οι έρημοι δρόμοι των περιχώρων κι'
όπως ο άνεμος που φυσάει άπ' τη θάλασσα. Σκεφτόταν άκόμα
πώς το τραίνο για τη Λυών φεύγει τα βράδια, κατά τις όκτώ-
μιση, και πώς αυτός, ο Ζάν, πρέπει να φύγει αύριο μ' αυτό
το τραίνο.

"Ετσι σκεφτόταν ο Ζάν, γιατί ήταν νέος κι' άφελής. Δεν
καταλάβαινε, πώς η Μαργκό είχε ωριμάσει για έραστή και
πώς, αν ο ίδιος τη φιλούσε ανάμεσα στις φυλλωσιές του πάρ-
κου Μονσουρί, αυτή θα τούδινε το κλειδί του σπιτιού της. "Ο
Ζάν δεν ήξερε, ότι στη γυναίκα χρειάζεται μια άγάπη ήσυχη
και ήρεμη, σαν τη θαμπή λάμπα του μπουντουάρ της, πολὺ
χλωμή, για να μπορεῖ ο άντρας να δουλεύει μπροστά της, κι'
άρκετά ζωηρή, για να μη τον αφήνει να κοιμηθεῖ.

Το βράδυ ο Ζάν συναντήθηκε με τον Ζύλ. Κι' άντι αυτός
νάαι όλο τραγούδια και γέλια, καθώς είναι όλοι οι εύτυχι-
σμένοι έραστές μέσα στα βιβλία, φαινόταν θυμωμένος και κα-
τσούφης. "Υπήρχαν γιαυτό το πράμα σοβαροί λόγοι που τους
μοιράστηκε με τον Ζάν. "Ο κύριος Βεβό, άμα μυρίστηκε μιάν
ωρισμένη άλλαγή στα φροσίματα της Μαργκό, άπήτησε άπ'
τον Ζύλ να του πληρώσει άμέσως το γραμμάτιο που είχε λή-
ξει από καιρό, άπειλώντας τον, αν δεν το πλήρωνε, με δημό-
σιο σκάνδαλο. Τον Ζάν τον πίκραναν πολὺ οι τέτοιες άνα-
κατοσοῦρες που βεβήλωναν το λεπτό θέαμα ανάμεσα στις
φυλλωσιές του πάρκου Μονσουρί. Συμβούλεψε τον ποιητή να
ήσυχάσει και του ύποσχέθηκε, άμέσως μόλις φθάσει στη

Λυών, να ξετρυπώσει και να του στείλει χίλια φράγκα. Σ'
αυτό το σημείο χωριστήκανε.

Αυτά έγιναν το Σάββατο, την 21 'Απριλίου, στις επτά το
βράδυ. Την Κυριακή, στις τέσσερις το απόγεμα, ο Ζάν πήγε
στην όδο 'Αλεξιά, για ν' άποχαιρείσει την κυρία Βεβό. Δεν
ήξερε, πώς η Μαργκό την παραμονή, δηλαδή το Σάββατο
είχε φύγει για δυο μέρες στη θεία της, που έμεινε στο Μεν-
τόν. Σύμφωνα με τα λόγια της θυρωρού, ο Ζάν έμεινε στην
κατοικία Βεβό όχι πάνω από δέκα λεπτά και βγήκε από μέσα
κάπως πολὺ συγκινημένος.

"Η κυρία Βεβό γύρισε στο Παρίσι την Δευτέρα το πρωί,
και το παράρτημα της εφημερίδας «Πατρι», που, καθώς είταν
γνωστό, βγαίνει γύρω στη μία το μεσημέρι, ήταν γεμάτο λε-
πτομέρειες για τον «συγκλονιστικόν φόνον της όδοῦ 'Αλεξιά».
"Ο ζωέμπορος Βεβό είχε βρεθῆ σφαγμένος με μαχαίρι της
κουζίνας μέσα στο κρεβάτι του. Στην εφημερίδα έγραφε,
ότι «λόγω του χαρακτήρος του τραυματισμού και της αιματώ-
δους φύσεως του φονευθέντος, το σώμα κυριολεκτικῶς έπλεεν
έντός του αίματος». Το βράδυ έφεραν στη Μαργκό ένα στε-
φάνι από άσπρα ρόδα, με μια κόκκινη κορδέλλα, όπου διά-
βαζε κανείς — «έκ μέρους των ύπαλλήλων των δημοσίων
σφαγείων».

(“Η συνέχεια στο έρχόμενο)

Μετάφραση άπ' τα Ρωσικά
ΠΕΤΡΟΥ ΚΟΛΑΚΛΙΑΗ

† ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΔΡΙΒΑ

ΤΡΕΙΣ ΥΜΝΟΙ

(Ἀνακοίνωση Στρατῆ Δούκα)

Μέσα στήν ποίηση τοῦ καθαροῦ τούτου νεοέλληνα λυρικοῦ, πολὺ εὐκόλα διακρίνονται τρεῖς ὕμνοι—«Ὁ ἥλιος τῆς λευτεριᾶς», «Τὸ τραγοῦδι τοῦ λέοντα», «Τὸ Ἑλληνικὸ καλοκαίρι»—μέ τὴν ὑψηλόφρονη ὁμολογία τῆς πίστεως καὶ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ λαμπροῦ μετάλλου, ὅταν ἡ μουσικὴ φωνὴ ὑψάνεται μέσ' ἀπ' τὸ βαθύ της δρᾶμα γιὰ νὰ πληρώσῃ χρῆν καθολικώτερα.

Τὸν ἥλιο τῆς λευτεριᾶς καὶ τὸ τραγοῦδι τοῦ λέοντα τᾶχα ἀκούσει ὅπως κατόπι δημοσιεύτηκαν στήν «Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρηση», τὸ πρῶτο, ἓνα ἀνοιξιὰτικο ἀπόγευμα σὲ σπιτί φίλου ποῦ κατοικοῦσε στήν Καλλιθέα, τὸ δεύτερο, μιὰ πικρὴ χειμωνιάτικη νύχτα, σὲ ὥρες μεταμεσονύχτιες, καθὼς ἀφίναμε τὴ ζεστασιά τοῦ παλῆου καφενεῖου «Τὸ Βυζάντιον», ὅπου καθυστεροῦσε συχνὰ μόνος, γιὰ νὰ περάσουμε μέσ' ἀπ' τὴν ἐρημωμένη πλατεία τοῦ Κολωνακιοῦ. Ἐκεῖ, σὲ σκοτεινότερες νύχτες ποῦ ἀκολούθησαν τὴν κατοχή, ἄκουσα ἀπ' τὸ στόμα του καὶ τὸ «Ἑλληνικὸ καλοκαίρι», ὁλόκληρο ποῦ δὲν κατώρθωσα μόλα ταῦτα νὰ τὸ βρῶ μέσα στὰ κατάλειπά του, παρὰ μονάχα σὲ προσχέδιο.

Ἀθάνατε φίλε! ἀποζητώντας πάντα τὴ φωνὴ σου, μὰ περισσότερο μέσα στοὺς καιροὺς τούτους ζητώντας ν' ἀκούσω τὴ φωνὴ σου, καταφεύγω στὸ πάθος τῆς μνήμης γιὰ νὰ μοῦ πληρώσῃ τὸ κενὸ τῆς ἀπουσίας σου ὅπως τὸ ἄστρο τὴ νύχτα. Εἶθε ἡ δροσιὰ τούτη ποῦ ἀνασταίνει τὸ λούλουδο νὰ ραντίσει καὶ τὴν καρδιά κεινῶν ποῦ σὲ στερήθηκαν καὶ σὲ ἀποζητοῦν καὶ ὅσων θὰ σὲ ἀποζητήσουν στὸ μέλλον.

Σ. Δ.

Ο ΗΛΙΟΣ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

Ἀνοιξιὰτικα σύννεφα
χρῶματα ζεστά
ἀρώματα καὶ ἤχοι
πουλιά μελωδικά.

Οἱ φωνές ποῦ δοξάζουνε τὸν ἄνθρωπο
καὶ θρυμματίζουνε τὴ φυλακὴ του
χιτυοῦν τὰ κλειστά παράθυρά σου

Ἔβγα ἔξω ποιητή!
Ἀναρίθμητα στόματα
σάλπιγγες ἠχερὲς
ἀνοιγμένες στὸν ἐλεύθερον ἀέρα
τραγουδᾶνε τίς στροφές σου:—
ὁ ἥλιος ποῦ διώχνει τὰ γύρω πνιχτικά
τὰ φρονικά σκοτάδια
ὁ ἥλιος τῆς λευτεριᾶς

Τρυφερὸ κορίτσι! δὲ θὰ πουλᾶς
στὴν ἀγορὰ τὸ ἡδονικὸ σου κρέας
Κατατρεγμένε ἀλήτη! Θὰ κοιμηθεῖς
δίχως τὴν ἀπειλὴ τῆς φυλακῆς.

Ἡ γενιά σας δούλεψε
ἂν κ' εἶχε σακκάτικα χέρια
ἰδροκοπῶντας
γιὰ μιὰ τέτοια οἴγουρη κληρονομιά

Μὲ τὸν ἀθάνατο πηλὸ τῆς ἐργασίας
ὑψῶστε τὸ βουνίσιο ἀγαλμὰ της

Αἰῶνες πίσω χύνονταν τὸ αἷμα της
γιὰ νὰ στεριώσῃ τὸ μελλοντικὸ σας σπιτί
Ἥρθ' ἡ ὥρα της νὰ δοξασθεῖ

Κατσουφιασμένα μοῦτρα
δὲ θὰ λερώσουν πιά τὸ φῶς σου, ἥλιε!
Θὰ φωτᾶς γιὰ ὅλους
κι' ὅλοι θὰ δουλεύουν γιὰ νὰ τιμοῦν ἐσένα

Ὁ ἀπέραντος κόσμος—τὸ μυστήριο—
θᾶχει νόημα σκοπὸ
μιᾶς καὶ θὰ βοηθάει τὸν ἄνθρωπο
στὸν ὑψωμὸ

Θὰ κυβερνήσει ἡ Μουσικὴ

Ἡ θρησκεία τοῦ δέντρου
τοῦ πουλιοῦ τῆς θάλασσας
θὰ κοιμίζει τὴν καρδιά του

Κι όταν ἡ ὥρα κρούσει
γιὰ νὰ χωθεῖ στὸ χῶμα

Ἡ θρησκεία τοῦ δέντρου
τοῦ πουλιοῦ τῆς θάλασσας
θὰ γιορτάσει τὸνομά του

Ἔβγα ἔξω ποιητή!
Οἱ πονεμένοι σ' ἔχουνε θεό τους.

Ἦσουνα γι' αὐτοὺς δροσιὰ
στὰ φρυγμένα χρόνια τῆς σκλαβιάς
πνοή στὸ φλογισμένο πρόσωπό τους
Οἱ πονεμένοι δὲν ξεχνᾶνε τὸ Θεό τους.

Ἀνοιξιάτικα σύννεφα
χρώματα ζεστά

ἄρώματα καὶ ἤχοι
ἔρωτικά σκιρτήματα
πουλιὰ μελωδικά.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΛΕΟΝΤΑ

Καρφιὰ
καὶ διαμαντόπετρες καρφωμένες στὸ μέτωπό σου—

ὅταν φυσάει ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ δυὸ τραχιὰ βουνὰ πὸν σμίγουν σὰν
[ἀδέρφια
ἐκεῖ πὸν χαμηλώνει τὸ μονοπάτι καὶ δὲ φαίνεται ἡ φωλιὰ τοῦ
[λέοντα
ὅταν ὁ ἀστερισμὸς τοῦ λέοντα σκορπάει φλόγες καὶ διαμαντόπετρες

Μὲ τὶς πέτρες τοῦ βουνοῦ πὸν βρίσκονται μπροστά του
εἶχε βάλλει σημάδι τὸ βράχο:
μιὰ σκουριασμένη σιδερόπετρα
ποῦχε τὴ φάτσα τοῦ προδότη Γιούδα:
σβούριξε λιθάρια καταπάνω της
γιὰ νὰ ξεκάνει τὴ φάτσα τοῦ προδότη Γιούδα—
πὸν σὰν ἀγκάθι μπιγμένο στὸ πέλμα τοῦ λέοντα
τροπούσε τὴν καρδιά του

Ἄς χοιμήξουν λοιπὸν βοριάδες
ἄς σαρωθοῦν ἀπὸ τὶς σκοῦπες τῶν βοριάδων τὰ χαλίκια τῆς
[ἀγριογεματιᾶς

καὶ τὰ σφουγκάρια τῆς νύχτας
ἄς σφουγκίσουν τὸ μαυροπίνακα τῆς στριγιάς ζωῆς
καὶ τὰ ποτήρια τῶν μπεκορήδων
ἄς ξεχειλίσουν μὲ κρασί κοκκινოსτάφυλλο
ἀγιωτικὸ

Ἦρθε ὁ καιρὸς πὸν θὰ ξαναγυρίσει ὁ ἀστερισμὸς τοῦ λέοντα
κι ὁ ξεμονιάρης δοῦλος θὰ ξαναπάρει τὸ μονοπάτι πὸν βγάζει πέτρα
στὴ φωλιὰ τοῦ πονόψυχου λέοντα.

Ἐκεῖ σπαργάνωσε τὸ βρέφος ἡ Μητέρα τοῦ πόνου
ἡ Μητέρα τοῦ Θεοῦ
Ἐκεῖ λευθέρωσε τὸ πέλμα τοῦ πονόψυχου λέοντα
ὁ ξεμονιάρης δοῦλος.

Ραφωδοί!
ἀναγγείλατε τὸν ἐρχομὸ τοῦ λέοντα
μὲ τὰ σουράβλια τῶν ποιμένων.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

(Προσχέδιο)

Φωνὴ σκλάβου δεμένου μὲ τὸ σκοινὶ
τῆς σκλαβιάς στὸν ἴσθμὸ πειρατικῆς σημαίας
καραβόσκουνο πὸν κουρελιάζει τὰ πλευρά του
φωνὴ σκλάβου πὸν ραγίζει τὴν πέτρα
τὴ μυλόπετρα
ἐπειδὴ κι αὐτὴ ἔχει τὴ φωνὴ του
πέτρα καὶ σκοινὶ караβόσκουνο μιλήστε
γιὰ τὰ πλευρά του.
Θὰ περάσει τὸν Ἀχέροντα
Θὰ νικήσει
Ἡ κατεβασιά δὲν τὸν φοβίζει
Ναῦτες ὀμηρικοὶ
στὰ ὄπλα,

Ἐδῶ τὸ νερὸ χρωματισμένο μὲ τὸ χρῶ-
μα τῶν ματιῶν τῆς θεᾶς μὲ τὸ χρῶμα τοῦ Ἐλαιῶνα
ἀγαλματένια θάλασσα

πὸν στὸν ἄφρο σου μιλοῦν ἀκόμα τὰ Ἑλληνι-
 κά φωνήεντα μιὰ γλῶσσα Ἑλληνική
 λαλιὰ πὸν τὴν μιλοῦν ἀκόμη σὲ ἀετοράχες
 οἱ βοσκοὶ
 καὶ τὰ τσομπανοπαῖδια τὴν ἀκοῦν ἀπὸ τὸ
 στόμα τῆς γρηᾶς βάβως
 ὅταν κοντὰ στὴ φωτιά τῆς νύχτες τοῦ χειμῶνα
 γνέθει τὸ σκληρὸ μαλὶ τῆς γίδας
 γιὰ νὰ τοῦ φτιάξει ἀρματωσιὰ τὴν κάπα
 καὶ τὰ χοντροτσούραπα τῆς χιονιάς
 χάλκωμα
 σὲ ρυθμὸ ἀρματωλίτικης στροφῆς
 θρόακα
 πὸν τὴν κρατᾷ με τὸ κούτσουρο τοῦ ἐλάτου
 σὲ παντοτινὴ ἀγρόπνια
 ἢ ἔγνοια τῆς χιλιόχρονης γρηᾶς
 ἢ λαχτάρα τῆς τραχιᾶς μητέρας
 τὰ χιόνια τῆς ἀετοράχης
 γιὰ τὸ παιδί της τὸ τσομπανοπαῖδι
 γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ στρατὸ
 γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἑλλάδα

Ξέρω οἱ λαοὶ θὰ συναντηθοῦνε κάποτε σὰν ἄ-
 δερφοὶ σ' αὐτὸ τὸ πολεμικὸ ἄλῶνι πὸν σπαρά-
 ζουν τώρα κ' οἱ μητέρες
 μετ' ἵ θὰ γιομίσουν τὰ λαγήνια
 ἂν ὄχι μετ' ἄκρονα
 δάκρονα χλοῦζουν
 καὶ τὸ νέο κορίτσι
 κ' ἢ καρδιά πού χτυπᾷ μετ' ἰ χτύπημα τοῦ σφυριοῦ

Ἡ σφεντόνα ρίχνει
 στὸ παιδί τῆς Σουλιώτισσας
 μετ' ἰ χέρια τῆς μητέρας
 τὸ παιδί της
 ἢ κάθε μητέρα Σουλιώτισσα
 τὸ ρίχνει νὰ βαπτισθεῖ στὰ ὄρφικὰ νερά σου

Γκροεμὰ καὶ ποροφάραγα μιλήστε γιὰ τὴν ἐρμά της

Πελεκυμένα ἑλληνικὰ βουνὰ
 κ' ἐσὸ βουή προγονικὴ τῆς θάλασσας

μιλημένη μετ' ἰ ἀνεμοστρόβιλο τοῦ μύθου
 μετ' ἰ τὴν πολεμικὴ κραυγὴ «ἄερα»
 μετ' ἰ τὴν λόγχη
 μετ' ἰ τὸ στρατὸ πὸν χτύπησε στὰ πυροφάραγα
 γὰ τῆς Πίνδου καὶ τῆς Κλεισοῦρας
 ἀντρεωμένα καὶ κατάστηθα τὸ φονιά
 κ' οἱ μητέρες
 οἱ τραγὲς οἱ πονετικὲς
 θ' ἀνταλλαξοῦν ἀσπασμὸ χαρᾶς κ' ἐλευθερίας
 Στὸ μέτωπο τῆς καθεμιᾶς
 Θὰ σταυρωθεῖ τὸ φιλι τῆς ἀνάστασης
 τὸ κόκκινο φιλι τῆς πασχαλιᾶς
 κ' οἱ λαοὶ
 θὰ χαροῦν τὸ ράμφισμα τοῦ πρώτου περιστεριοῦ
 τὸ Ἑλληνικὸ καλοκαίρι.

ALDOUS HUXLEY

[Τὸ δοκίμιο τοῦτο εἶναι παρμένο ἀπὸ τῆ συλλογῆ «Στὸ μάρκος τοῦ δρόμου» (Along the Road) πούναι ὅλη μεταφρασμένη ἀπὸ τὸ μεταφραστή. Ἰδιαίτερη φροντίδα καταβλήθηκε γιὰ ν' ἀποδοθῆ ἀκόμα καὶ τὸ πρωτότυπο στυλ τοῦ συγγραφέα, ὅσο εἶταν μπορετό, πιστά]

CONXOLUS

Νὰ ξέrais κείνο πὸν καθένas ξέρει—πὼς ὁ Βιργίλιος παραδείγματος χάρη, ἔγραψε τὴν *Αἰνειάδα*, ἢ πὼς τὸ ἄθροισμα τῶν γωνιῶν τριγώνου εἶναι ἴσο μὲ δυὸ ὀρθές—εἶναι κάτι βαρετὸ καὶ ἀξεχώριστο. Ἄν θέλετε ν' ἀποχτήσετε φήμη πολυμαθείας σὲ φτηνὴ τιμῆ, καλύτερα ν' ἀγνοήσετε τὴν ἀνούσια καὶ ἡλίθια μάθηση πούναι χτήμα καθενοῦ καὶ νὰ συγκεντρωθεῖτε σὲ κάτι τὸ παράξενο καὶ ὄχι τρεχούμενο. Ἄντι νὰ μιλάτε γιὰ τὸν Βιργίλιο, μιλάτε γιὰ τὸ Sidonius Apollinaris, κ' ἐκφράστε φωναχτὰ τὴν δυσἀρέσειά σας γι αὐτοὺς πὸν προτιμοῦνε τὸν αὐλικὸ ποιητὴ τοῦ Αὐγούστου ἀπὸ τὸν πανηγυριστὴ τοῦ Ἄβιτον, Μαγιοριανοῦ καὶ τοῦ Ἀνθέμιου. Ὄταν ἔρθει ἡ κουβέντα στὴ *Τζαῖν Ἔαιρ* ἢ τ' *Ἀνεμοδαρμένα ὕψη* (πὸν δὲν τὰ διαβάσατε βέβαια), πέστε πὼς προτιμάτε πολὺ περισσότερο *Τὸν Νοικάτορα τῆς Αἰθουσας τοῦ Οὐάιλντφελλ*¹. Ὄταν σὰς παινεύουνε τὸν Ντὸν² κάντε πρ πρ καὶ πέστε στὸν παινευτὴ του πὼς πρέπει νὰ διαβάσει Γκόγκωρα³. Στὸ ἄκουσμα Ραφαήλ κάντε σὰ νὰ ξερνάτε (ἄνκαι ποτὲ δὲν μπήκατε στὸ Βατικανό) οἱ μόνες ὑποφορετὲς ζωγραφιές, θὰ πείτε, εἶναι τοῦ Ραφαήλ Mengs,⁴ στὴ Πετρούπολη.

1) Σ. τ. Μ. Ἡ *Τζαῖν Ἔαιρ* εἶναι τῆς Σαρλότ Μπρουτέ (1847) *Τ' Ἀνεμοδαρμένα ὕψη* (1847) εἶναι τὸ μοναδικὸ μυθιστόρημα τῆς Ἐμιλυ Μπρουτέ καὶ ὁ *Νοικάτορας* (1848) τῆς Ἄννας Μπρουτέ. Γενικά στὴν Ἀγγλία οἱ ἀδελφεὲς Μπρουτέ δὲν πολυδιαβάζονται.

2) Τ. τ. Μ. Τζὼν Donne. Ἄγγλος ποιητὴς καὶ πεζογράφος (1573—1631).

3) Σ. τ. Μ. Gongora Argotte, Ἴσπανὸς ποιητὴς γεννημένος στὴ Καρδούη, τοῦ ὁποίου τὸ περίφημο πληθωρικὸ στυλ ἔκανε σχολὴ πὸν πῆρε τ' ὄνομά του (1571—1627).

4) Σ. τ. Μ. Γερμανὸς ζωγράφος γεννημένος στὴ Βοημία (1728—1779). Πολλὰ ἔργα του βρίσκονται στὸ μουσεῖο Πέτρογκραντ.

Ἔτσι θὰ πάρετε τὴ φήμη ἀνθρώπου μὲ βαθιὰ μάθηση καὶ μὲ τὸ πιὸ ἐκλεχτὸ γούστο. Ἐνῶ ἂν δείξετε πὼς γνωρίζετε τὸν Ντίκενς, πὼς διαβάσατε τὴ Βίβλο, τοὺς Ἑγγλέζους κλασσικοὺς, τὸν Εὐκλείδη καὶ τὸν Ὁράτιο, κανεὶς δὲ θὰ σκεφτεῖ τίποτ' ἀπολύτως γιὰ σὰς. Θάσαστε ἀκριβῶς σὰν ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ἡ ἀπελπιστικὴ ἀνεπάρκεια τῆς μόρφωσής μου μ' ἔκανε συχνὰ στὴν πορεία τῆς δημοσιογραφικῆς μου καριέρας νὰ μεταχειριστῶ αὐτὲς τὶς ταχτικές. Ἐγραψα αἰθήρια γιὰ τὸ ἀπομακρο καὶ τὸ παράξενο γιὰ νὰ κρύψω τὴν ἀγνοιά μου γιὰ τὸ κοντινὸ καὶ τὸ κλασσικὸ. Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ φιλολογικοῦ δημοσιογράφου δὲν εἶν' ἐπάγγελμα πὸν ξεθαρρύνει τὴν εἰλικρίνεια. Ὅλα συνωμοτοῦνε γιὰ νὰ τὸν κάνουνε τσαρλατάνο. Δὲν ἔχει καιρὸ γιὰ νὰ διαβάσει ταχτικά ἢ μὲ σκοπὸ. Σύγκαιρα, ἢ κριτικὴ τὸν γνωρίζει μὲ μιὰ μάζα κομματιασμένες καὶ διαφοροετικὲς πληροφορίες. Θάτανε τέρας πνευματικῆς τιμότητος ἂν δὲν τὴν ξαναπαρουσίαζε περιστατικά καὶ μ' ἐμπιστοσύνη στ' ἄρθρα του, σὰ νάτανε κάθε ἀλλόκοτο σημείωμα του κ' ἓνα θαρρετὸ ἐξώτερο ἀκρωτήριο τῆς ἀπέραντης ξηρᾶς τῆς δικῆς του οἰκουμενικῆς γνώσης. Ὡστόσο, ἡ ἀνάγκη τῆς δουλειᾶς του, νάσαι δηλαδὴ πάντα διαβαστός, τὸν σπρώχνει νὰ γίνεῖ πρωτότυπος καὶ ἀσυνήθιστος μὲ κάθε τρόπο. Εἶναι γιὰ ν' ἀπορήσει ὕστερα κανεὶς ὅταν, ἐνῶ ξέρει πέντε γραμμὲς ἀπὸ τὸν Βιργίλιο καὶ τὸν Ἀπολλινάριο, προτιμάει ν' ἀναφέρει τὸν τελευταῖο; Ἡ ὅταν, χωρὶς νὰ γνωρίζει καθόλου Βιργίλιο, στρίβει τὴν ἀγνοιά του εἰς κριτικὴ ἄρετὴ καὶ ἀφήνει νὰ νοηθεῖ πὼς οἱ καλύτερες διαθέσεις περάσανε τώρα ἀπὸ τὸ Μάρωνα στὸ Σιδόνιο;

Στὸ μοναστήρι τοῦ Σουμπιάκο, πὸν ξαπλώνεται σὲ κείνη τὴν ἀνοιχτὴ ἀπομεριὰ πίσω ἀπ' τὸ Τίβολι, βρίσκονται ἀνάμεσα σ' ἄλλα πολλὰ ὁμορφα καὶ γεμάτα ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον πράγματα καὶ κάμποσες ὕδατογραφεῖς ἐνὸς δάσκαλου τοῦ Β. αἰῶνα πὸν δὲν εἶναι γνωστὸς παρὰ μόνον ὡς ζωγράφος τούτων τῶν ἔργων καὶ πὸν λέγεται Κόνζολος. Τ' ὄνομα εἶναι περὶφημο καὶ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ γίνεῖ καλύτερο.

Μεγαλόπρεπο καὶ συνάμα λιγάκι «γροτοτέσκ», ἀσυνήθιστο (πραγματικὰ μοναδικὸ, ἀπ' ὅτι ξέρω) κ' εὐκολοθύμητο, εἶναι ὄνομα πὸν φαίνεται ν' ἀνήκει δικαιοματικά σὲ κάποιον μεγάλον ἄντρα. Κόνζολος: στὸν ἦχο αὐτῶν τῶν πλούσιων συλλαβῶν ὁ μορφωμένος ἀνθρώπος νιώθει κάποιον ἀόριστο ἄβολο συναίσθημα πὼς θάπρεπε νὰ ξέρει τί σημαίνουνε. Νάσαι ἀραγεσ μάχη; ἢ σχολαστικὴ φιλοσοφία; ἢ αἴρεση; ἢ τί τέλος πάντων; Σὰ μάθει ὕστερ' ἀπὸ μιᾶς στιγμῆς ἀγωνιώδη ἀβεβαιότητα (πὸν στὴ διάρκειά της δὲν ξέρει ἂν ὁ συζητητὴς του

θά πεῖ τὸ μυστικὸ ἢ θὰ τὸν ἀναγκάσει νὰ ὁμολογήσει τὴν ἄγνοιά του), πὼς ὁ Κόνζολος εἶτανε ζωγράφος, ὁ μορφωμένος ἄνθρωπος μὲ πεποιθήση βουτάει στὴν παγίδα. «Τί περίφημος καλλιτέχνης» φωνάζει μὲ παραφορά.

Ὁ παλιὸς δημοσιογραφικὸς Ἀδὰμ δὲν πέθανε ὀλίτελα μέσα μου καὶ ξέρω τὴ μορφωμένη μου κοινωνία. Ὁ πειρασμὸς στάθηκε δυνατός. Θὰ δίδασκα τὸν Κόνζολο σὲ κόσμον ποῦχε νύχτα, κ' ἐνῶ θὰ τὸν ἐκθείαζα ὡς καλλιτέχνη, θὰ ἐκθείαζα συγχρόνως καὶ τὸν ἐαυτό μου γιὰ τεχνοκρίτη. Καὶ πόσο φτηνά! Μὲ τρία γαλόνια βενζίνης, δέκα φράγκα κάρτες καὶ πουρμπουὰρ κ' ἕνα θαυμάσιο γέμα μὲ πέστροφα στὸ Τίβολι, θὰ γινόμουν ἀπόλυτα κύριος τοῦ θέματός μου καὶ θὰ εἶχα ἐγκαταστήσει τὴ φήμη μου ὡς Kunstforscher⁵. Οὔτε κουραστικά ταξίδια σὲ μακρυνὰ μουσεῖα ψάχνοντας νὰ βρῶ τὰ δευτέρω ἔργα τοῦ δασκάλου, οὔτε κοπιαστικὴ ἀνάγνωση Γερμανικῶν μονογραφιῶν. Μονάχα τοῦτο τὸ πολὺ πολὺ εὐχάριστο ταξίδάκι στὴν πάνω Ἀνιένε, σαράντα λεφτά ἀνηφορικῆς πεζοπορίας, ὁ μικρὸς περιπατάκος μ' ἄλλο γύρω ἀπὸ τὸ πρῶτο ἀσκηταριὸ τοῦ Ἁγίου Βενέδικτου—κι αὐτὸ ἔταν ὅλο. Θὰ πῆγαινα ὕστερα πίσω στὸ Λονδίνο καὶ θὰ ἔγραφα μερικὰ ἄρθρα ἢ καὶ κανένα βιβλιαράκι μὲ κομπῆς φωτογραφίες γιὰ τὸ δάσκαλο. Κι ὅταν μιλοῦσαν οἱ ἄνθρωποι σὲ μορφωμένη συντροφιὰ γιὰ τὸ Ντούκιο ἢ τὸ Σιμόνε Μαρτίνι, θὰ χαμογελοῦσα ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς ἀνωτερότητάς μου.

«Ὅλοι τους, βέβαια, εἶναι πολὺ καλοὶ. Μὰ ὅταν ἔχει δεῖ κανεὶς τὸν Κόνζολο!» Καὶ θὰ ἔξακολουθοῦσα νὰ μιλάω γιὰ τὶς χειροπιαστὲς καὶ ὁσφραντικὲς του ἀξίες, τὴν αὐθεντικὴ μεταχείριση τῆς τετάρτης διάστασης, τὴν φανταστικὰ λεπτὴ χρῆση τῶν *geroussoirs* καὶ γιὰ κείνην τὴν ἀσυνήθιστή του μαστοριά στὸ χρώμα ποὺ τούδινε τὴ μπόρεση νὰ ζωγραφίζει κάθε σάρκα στὶς εἰκόνες του μὲ δυὸ τόνους ὄχρας, νοθεμένο κόκκινο καὶ σκοτωμένο πράσινο. Κ' οἱ ἀκροατὲς μου (ἐπειδὴ εἶναι κατατρομαγμένοι μὲ τὴν ἰδέα πὼς θὰ μείνουνε πίσω στὸν πνευματικὸν ἀγῶνα δρόμου, ὅπως ὅλοι οἱ συχναστὲς τῆς μορφωμένης παρίας), θ' ἀκοῦνε μὲ φοβερὴ λαιμογρία. Καὶ θὰ μ' ἀφήσουνε νιώθοντας θριαμβευτικὰ πὼς εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους των, πὼς μπήκανε σ' ἕνα καινούριο ρέμα ποὺ περιλαμβάνει μόνο τ' ἀπολύτως διαλεχτά, πὼς τὰ μυαλά τους εἶτανε ντυμένα μὲ ρόδα ποὺ ἐρχότανε γραμμὴ ἀπ' τὸ Παρίσι (γιατί, βέβαια, θὰ τοὺς ἔδινε καὶ νὰ καταλάβουνε πὼς ὁ Derain καὶ ὁ Matisse συμφωνοῦσαν ὀλίτελα μαζί

5) Σ. τ. Μ. Ἐρευνητὴς τῆς τέχνης.

μου) κ' ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα τ' ὄνομα Κόνζολου καὶ μαζί καὶ τὸ δικό μου, θὰ ἔρχιζε ν' ἀντιλαλάει *crescendo*, μ' ἕνα ὀλοένα αὐξανόμενον ψιθύρισμα θαυμασμοῦ σ' ὅλα τὰ καλύτερα σαλόνια ἀπὸ τὸ Euston ἴσαμε τὴν Ἄκρη τοῦ Κόσμου.

Ὁ πειρασμὸς στάθηκε δυνατός· ὡστόσο, πάλαιψα μαζί του ἤρωικά καὶ στὰ τελευταῖα τὸν ἐξουσίασα. Ἀποφάσισα νὰ μὴ διαστρεβλώσω τὴν ἀλήθεια γιὰ τὸ χατήρι μᾶς ὁποιασδήποτε φήμης, ὅσο καὶ νάταν κολακευτικῆς, γιὰ νὰ μπορέσω ἔτσι νὰ κάνω κριτικὴ διάγνωση καὶ ξεχώρισμα. Γιατί ἡ ἀλήθεια εἶναι, ἀλλίμανο, πὼς ὁ μοναδικὸς καὶ ψηλονόματος Κόνζολός μας εἶναι ζωγράφος ὀλίτελα παρακατιανός. Μὲ ταλέντο καὶ καλογυμνασμένος· μὰ τίποτα περσότερο. Πρωταρχικὸ προτέρημά του στέκεται τὸ γεγονός πὼς ἔζησε στὸν 13. αἰῶνα καὶ δούλεψε στὸ χαρακτηριστικὸ στυλ τῆς ἐποχῆς του. Ζωγράφισε μὲ τὸν παρακμασμένο Βυζαντινὸ τρόπο ποὺ μεῖς, ξεκινώντας στὸ συλλογισμό μας ἀπὸ τὴ Φλωρεντία τοῦ 16 αἰῶνα καὶ πίσω ἀντι ἀπὸ τὴν Ραβέννα τοῦ ἔχτου αἰῶνα καὶ μπρὸς ὀνομάζουμε λαθεμένα *πριμιτίβ*. Αὐτὸ εἶναι, ἐναλλάω, τὸ προτέρημά του—τουλάχιστο γιὰ μᾶς. Γιατί, ἕκατὸ χρόνια πρὶν, ὁ πριμιτιβισμὸς του δὲν θὰ προξενοῦσε τίποτ' ἄλλο, παρὰ γέλια καὶ οἶκτο. Τώρα, τ' ἀλλάξαμε ὅλα τοῦτα· καὶ μάλιστα τόσο βαθιὰ ποὺ βρίσκονταν πολλοὶ νέοι σήμερον, μὲς στὴν παραζάλη τους μήπως λογαριαστοῦνε γιὰ ξεπερασμένοι, θεωροῦνε ὅλες τὶς ζωγραφιὲς ποὺ μοιάζουνε πολὺ μὲ τ' ἀντικείμενά τους, ὑπερβολικὰ ὑποπτες καί, ἔχτος ἂν τις ἐγγυηθεῖ ὡς ἀπολύτως γνήσιες κάποια ἀγανωρισμένη αἰσθητικὴ αὐθεντία. *a priori* γελοῖες. Γι' αὐτοὺς τοὺς ἀσκητὲς, κάθε φυσικὴ ὁμορφιὰ ποὺ ξαναπαρουσιάζεται μὲ τὴν τέχνη εἶναι καταδικασμένη. Μιὰ ὁμορφὴ γυναίκα, πιστὰ ζωγραφισμένη, εἶναι «σὰ σοκαλατένιο κουτί» ἕνα ὁμορφο τοπίο, ἀπλὴ ποίηση. Ἄν ἕνα καλλιτέχνημα εἶναι χαριτωμένο φανερά, ἂν συγκινεῖ μὲ τὴν πρώτη ματιὰ, τότε, σύμφωνα μ' αὐτοὺς, πρέπει ἀναγκαστικὰ νάναί ἄσχημο. Αὐτὴ ἡ δοξασία ποὺ τὴ μεταχειριστήκανε στὴ μουσικὴ, ὀδήγησε στὴν ἀποθέωση τοῦ Μπάχ, ἀκόμα καὶ τοῦ Μπάχ στὶς πιὸ μηχανικὲς καὶ ἄψυχες στιγμὲς του, εἰς βάρος τοῦ Μπετόβεν. Ὀδήγησε στὸ στεγνὸ «κλασσικὸ» παίξιμο τοῦ Μότσαρτ, ποὺ τὸν παίρνουμε γιὰ συνθέτη ποὺ δὲ συγκινεῖ ἐπειδὴ δὲ συντάραζει τὰ πλήθη, σὰν τὸ Βάγκνερ. Ὀδήγησε σ' ἐκτελέσεις τοῦ Χαϊντελ ποὺ μοιάζουνε νὰ παίζονται μ' ὄργανο ἀτμοῦ, καὶ σ' ἀνούσια μουγκρητὰ τοῦ Παλεστρίνα. Κι' οἱ ἀστοχαστοὶ νέοι, γιὰ ν' ἀντιδράσουν ἐνάντια στὶς συναισθηματικότητες καὶ πολυδάκρυτες ἰδιολογίες ποὺ φαντάζονται νὰ χαρακτηρίσαν τὰ στερνὰ χρόνια τῆς Βικτωριανῆς ἐποχῆς,

ἐπειδὴ δὲ συγκινηθήκανε καθόλου ἅπ' αὐτὲς τὶς ἐκτελέσεις γιαντὸ τὶς χειροκρότησανε, σὰ νάτανε καλλιτεχνικὲς ἴσαμε κεῖ πού δὲν παίρνει. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ στὴ ζωγραφικῇ. Ὅσο πιὸ θολωμένα εἶναι τὰ χρώματα, ὅσο πιὸ ἀλλαγμένα τὰ πρόσωπα, τόσο ψηλότερα στέκει ἡ τέχνη. Ὑπάρχουνε ἑκατοσταριῆς νέοι ζωγράφοι πού δὲν κοτάνε νὰ ζωγραφίσουνε ρεαλιστικὰ καὶ χαριτωμένα γιὰ τὴ φοβοῦνται μήπως χάσουνε τὴν ἐχτίμηση τῶν νεαρῶν connoisseurs τους, πούναι κ' οἱ πατρωνές τους. Ἀλήθεια, οἱ καλοὶ ζωγράφοι ζωγραφίζουνε καλὰ καὶ λένε ὅ,τι ἔχουνε νὰ ποῦνε, ὅποιον ἐκφραστικὸν τρόπο κ' ἂν μεταχειριστοῦνε, κ' οἱ κρύοι ζωγράφοι ζωγραφίζουνε κρύα πάντοτε. Θάπρεπε λοιπὸν νὰ μὴ μᾶς νιάζει καθόλου ἂν οἱ κρύοι, νέοι ζωγράφοι προτιμᾶνε τὴ σύγχυση καὶ τὸ λασπωμένο χρῶμα, ἅπ' τὴ χαρὰ, τὸν ρεαλισμὸ καὶ τὴν κομψότητα. Δὲν ἔχει πολὺ σημασία μὲ ποιὸ τρόπο ζωγραφίζουνε Συγχρόνως, ὁ κόσμος διασκέδασε κάπως μὲ τοὺς ἀδιάφορους ζωγράφους τοῦ στὸν παλιὸ καιρὸ, τότε πού βάζανε τὰ δυνατὰ τους γιὰ νὰ μιμηθοῦνε τὴ φύση καὶ νὰ ποῦνε ἱστορίες. Τοῦ δόσανε πιστὲς κόπιες ὁμορφῶν πραγμάτων τοῦ δόσανε ντοκουμέντα καὶ εἰκονογραφημένες σημειώσεις, τοῦ δόσανε χαρωπὰ ἀνέκδοτα καὶ παρατηρήσεις πάνω στὴ ζωῇ. Αὐτὰ τὰ πράγματα μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι μεγάλες ζωγραφιές· ὥστόσο ἀξίζανε καὶ κάτι, γιὰ τὴν εἶχανε, ἔχτοδ ἀπὸ τὴν αἰσθητικῇ, κ' ἄλλην ἀξία. Ἔχοντας προστά τοῦ κάποιο μυθικὸ ἰδανικὸ καθάρου αἰσθητισμοῦ, ἰδανικὸ πού μέσα του ὄλα θυσιάζοντες ἔχτοδ ἀπ' τὴ μορφή, ὁ νέος ζωγράφος χωρὶς ταλέντο τοῦ συγκαιρινοῦ καιροῦ δὲ μᾶς δίνει τίποτ' ἄλλο παρὰ πλῆξη. Γιὰ τὸ οἱ ζωγραφιές του δὲν εἶναι καλὲς ζωγραφιές καὶ δὲν πασχίζουνε ν' ἀναπληρώσουνε τὴν ἀσχήμια τους θυμίζοντάς μας εὐχάριστα ἀντικείμενα· δὲν ἔχουνε οὔτε καὶ τὸ προτέρημα νά ναι ντοκουμέντα ἢ παρατηρήσεις, δὲ λένε κἀν μιὰ ἱστορία. Μὲ μιὰ λέξη, δὲν ἔχουνε τίποτα πού νὰ τὶς συναντάει. Ἀπὸ διασκεδαστικὸς, ὁ δευτέρας λογῆς καλλιτέχνης (ἂν λαχαίνει κιόλας νά ναι «προχωρημένος») ἔγινε ἀνυπόφορα πληχτικὸς.

Ἡ δυσπιστία τοῦ νέου γιὰ τὸν ρεαλισμὸ δὲν χωράει μόνο στὴ σύγχρονη τέχνη· πηγαίνει καὶ στὰ παλιά. Ἀπὸ δύο καλλιτέχνες τοῦ παρελθόντος πού τοὺς λείπει ἴσα τὸ ταλέντο, ἢ νεολαία προτιμᾶει ἀδίστακτα τὸν ἄνθρωπο πούνε λιγότερο ρεαλιστικὸς, περσότερο *πριμιτίφ*. Ὁ Κόνζολος θαυμάζεται παραπάνω ἀπὸ τοὺς ἀντίστοιχούς του καλλιτέχνες τοῦ 17. αἰῶνα, μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ τὰ πρόσωπά του δὲ σοῦ θυμίζουνε τίποτα τὸ χαριτωμένο στὴ φύση, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἰδέα ἀπὸ φωτοσκίαση, ἐπειδὴ ἢ σύνθεσή του εἶναι αὐστηρὰ συμμετρικῇ κ' ἐπειδὴ τὸ συναισθηματικὸ περιεχόμενον τῶν φλογερὰ

χριστιανικῶν εἰκόνων τοῦ ἔχει γιὰ μᾶς ὀλότελα ξανεμιστεῖ, χωρὶς ν' ἀφήσει τίποτα στὰ στήθη μας πού νὰ μπορεῖ νὰ ξεσηκώσῃ ὁποιοδήποτε ἄλλο συναίσθημα, ἔχτοδ ἀπὸ κείνες τὶς περίφημες αἰσθητικὲς συγκινήσεις πού οἱ νέοι τόσο φιλότιμα καλλιεργοῦνε.

Ἀλήθεια, ὁ ἐκφραστικὸς τρόπος πού μεταχειρίζονταν οἱ ζωγράφοι τοῦ 17. αἰῶνα, εἶτανε ἀνυπόφορος. Οἱ ἄγριες χειρονομίες μὲ τὶς ὁποῖες γεμίζανε τὶς ζωγραφιές τους ἐλπίζοντας πὼς θὰ φτιάχναν ἔτσι τεχνικὰ μιὰ ἀτμόσφαιρα πάθους, εἶναι βασικὰ γελοῖες. Τὸ στὺλ Μπαρόκ καὶ τὸ συγγενικὸ ρομαντικὸ στὺλ, εἶναι τὰ δύο στὺλ πού ταιριάζουν καλύτερα, στὴν πραγματικότητα, γιὰ νὰ ἐκφράσουν κωμωδία. Ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Ραμπελαί, ὁ Nashe, ὁ Μπαλζάκ, ὁ Ντίκενς, ὁ Ρόουλανσον, ὁ Γκόγια, ὁ Ντορέ, ὁ Ντωμιέ κ' οἱ ἀνώνυμοι κατασκευαστὲς τῶν grotesques σ' ὀλόκληρο τὸν κόσμο καὶ σὲ κάθε ἐποχῇ—ὄλοιπραχτικοὶ ἀγνῆς κωμωδίας, εἴτε στὴ λογοτεχνία εἴτε στὴν τέχνη—μεταχειριστήκανε ἕνα ἀλλόκοτο, Μπαρόκ, ρομαντικὸ στὺλ. Φυσικὰ· ἀφοῦ ἡ καθαρὴ κωμωδία εἶναι παράξενη καὶ φοβερὴ στὴν οὐσία της. Ἄν ἐξαιρέσουμε τὴν περίπτωση τῆς μεταχειρήσεως τοῦ ἀπὸ χέρια ξεχωριστῶν ἀνθρώπων μεγαλοφυΐας (σὰν τὸν Μάρλοου καὶ τὸν Σαίξπηρ, σὰν τὸν Μιχαῖλ Ἀγγελο καὶ τὸν Ρέμπραντ), τὸ στὺλ αὐτό, ὅταν χρησιμοποιεῖται γιὰ σοβαροὺς προθέσεις, εἶναι γελοῖο. Σχεδὸν ὀλάκερη ἡ τέχνη τοῦ Μπαρόκ καὶ σχεδὸν ὀλάκερη ἡ συγγενικὰ ρομαντικὴ τέχνη στὴν τελευταία ἐποχῇ της εἶναι «γκροτέσκ» γιὰ τὸ οἱ καλλιτέχνες (καὶ καλλιτέχνες ὄχι πρώτης κατηγορίας) πασχίζουνε νὰ ποῦνε κάτι τραγικὸ μὲ τὰ μέσα ἐνὸς στὺλ κωμικοῦ στὴν οὐσία του. Ἀπὸ τὴν ἄποψη τούτη πρέπει νὰ προτιμήσουμε τὰ ἔργα τῶν «πριμιτίβ»—ἀκόμα καὶ τῶν «πριμιτίβ» δευτέρας κατηγορίας—ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν ἀπογόνων τους τοῦ seicento. Γιὰ στίς ζωγραφιές τους δὲν ὑπάρχει βασικὸς σολοικισμὸς ἀνάμεσα στὸ στὺλ καὶ στ' ἀντικείμενο. Ὡστόσο, τοῦτο εἶναι προτέρημα ἀρνητικὸ· οἱ «πριμιτίβ» δευτέρας κατηγορίας εἶναι ὑποφερτοὶ μὰ φοβερὰ ἄνοστοι. Τὸ ἔργο τῶν τελευταίων ρεαλιστῶν μπορεῖ νά ναι φτηνὸ καὶ παράλογο στὸ σύνολό του· ὁμως μᾶς ἀποζημιώνει μὲ τὴ χάρη τῆς λεπτομέρειας του. Μπορεῖ νὰ βρεῖτε σὲ εἰκόνες παρακατιανῶν καλλιτεχνῶν τοῦ 17. αἰῶνα γοητευτικὰ τοπία, ἐνδιαφέρουσες φυσιογνωμίες, μελέτες παράξενων effets φωτοσκίασης—πράγματα πού δὲν καταφέρνουνε καθόλου, εἶν' ἀλήθεια, νὰ γλυτώσουνε τὰ ἔργα αὐτὰ στὸ σύνολό τους ἀπ' τὴν ἀσχήμια, ὥστόσο, παρόλα τούτα, ξακολοθοῦν νά ναι εὐχάριστα καὶ ἐνδιαφέροντα. Σ' ἀρχαιότερους Κόνζουλους τὸ ἔργο τέχνης, στὸ σύνολό του, εἶναι σεβαστό· μὰ ἡ ἀνοστιὰ του δὲ διασκε-

δάζεται με ἀλλόκοτες ἢ χαριτωμένες λεπτομέρειες. Οἱ νέοι με τὴν παράλογη ἀσκητικὴ τους δυσπιστία γιὰ τὸ ὀλοφάνερα χαριτωμένο, στερηθῆκανε μιὰ πολὺ μεγάλη εὐχαρίστηση. Σκοτίζονται γιὰ παρακατιανούς Κόνζολους, τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ διασκεδάσουνε μ' ἴδιας ποιότητος παρακατιανούς Φέτις καὶ Καραβάτζιους καὶ Ρόζα ντὰ Τίβολις καὶ Καρπιόνις καὶ Γκουερτσίνους καὶ Λούκα Τζιορντάνους καὶ μ' ὄλο τους τὸ σόι. Ἄν πρέπει κανεὶς νὰ κοιτάζει παρακατιανούς πίνακες—κ' ὑπάρχουνε τόσο λίγες καλὲς ζωγραφιῆς ποὺ πρέπει ἀναγκαστικὰ κανεὶς νὰ τὸ κάνει—εἶναι σίγουρα, πολὺ πιὸ λογικὸ νὰ προβλέπει κείνες ποὺ τοῦ προσφέρουνε κάτι (κιὰν ἀκόμα ἢ γεύση τους εἶναι πικρὴ ἀπὸ φρίκη) παρὰ αὐτὲς ποὺ δὲν τοῦ προσφέρουνε ἀπολύτως τίποτα.

Μεταφ. Ν. Η. ΚΑΡΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΙΟΡΔΑΝΗΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Εἶχε πάρει τὴ δουλειά του κατάκαρδα, ἀποδίδοντας στὸ μεγάλο ἀγώνα τῆς φυλῆς του κάθε ἰκμάδα, κάθε ἴχνος ζωῆς. Ἐπλενε τὰ πιάτα με χαρὰ καὶ με δύναμη σέκεινο τὸ μικρὸ Σταθμὸ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, στὴν ἀκρία τοῦ χωριοῦ, ποῦταν σκαρφαλωμένο στὶς πλαγιῆς τῶν κατάρμαυρων Ἀλβανικῶν βουνῶν μακριὰ ἀπὸ μιὰ σκοτεινὴ λίμνη ποὺ ἀχτινοβολοῦσε τὶς σπάνιες μέρες ποῦλαμπε ὁ ἥλιος. Εὐτυχῶς ποὺ ἦταν μετάλλινα εἰδάλως ὁ ἐνθουσιασμός του ἦταν τέτοιος ποὺ θὰ τάχε σπάσει. Δουλειὰ με δουλειὰ, ποτέ του ὁ Ἰορδάνης δὲν ἔμενε ἀργός. Ἐφερνε νερὸ πρωτὶ-πρωτὶ ἀπ' τὴ βρύση τοῦ χωριοῦ, πάντα χαρούμενος, πάντα γελαστός. Ὑστερις ἀνακάτενε τὰ γάλατα καὶ τὰ τσάγια στὰ μεγάλα καζάνια, ἀναβε τὴ πετρελαιομηχανή, γέμιζε τὶς κούπες, κουβάλαγε στὸ Ὀρεινὸ Χειρουργεῖο, ποῦταν λίγο παραπάνω, τὰ καλάθια με τὰ ψωμιά καὶ σὰν μπαίναν οἱ μεταγωγικοὶ λασπωμένοι μέχρι τὸ λαιμὸ σὰν θεοὶ τοῦ πηλοῦ ἀνοιγε τὸ μεγάλο του στόμα καὶ δίχως νὰ μιλάει βούταγε τὰ κύπελλα στὸ καζάνι καὶ τὰ μοίραζε κι ὡς πον νὰ μποῦν οἱ ἄλλοι καθόταν στὸ πεζούλι τοῦ μεγάλου παράθυρου καὶ θαύμαζε τὸ ἔργο του, τοὺς ξεκούραστους ἄντρες ποῦχαν πάρει προσωρινὰ δύναμη γιὰ νὰ ξαρχίσουν τὴ πορεία, σὰν τὴ κόττα ποὺ ἀφοῦ ταῖσει τὰ παιδιὰ τῆς ἀπλώνεται στὸν ἥλιο ἱκανοποιημένη. Μὲ τὸ δίκωχο στρογγυλεμμένο στραβά, τὴ μπλὲ ποδιά, τὰ χέρια πάνω στὰ γόνατα καὶ τὰ κρεμάμενα κοντὰ του ποδάρια σοῦ θύμιζε κάποια μακρυνὴ παράσταση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Σιωπηλός, δὲν ἀνακατευόταν στὶς κουβέντες γιὰ τὴ φοβόταν. Καὶ δὲν εἶχε ἄδικο. Λέγαν τὰ παιδιὰ γιὰ τὰ πολυβόλα, τοὺς ὄλμους, τὶς πορεῖες καὶ πάντοτε σὰν ἐπίλογο προσθέτανε εἰρωνικά: «Ἐμ βέβαια, τί ἀνάγκη ἔχει ὁ Ἰορδάνης» καὶ ἀπλώναν τὰ χέρια τους πάνω ἀπ' τὴν ἄχνα τῆς κατσαρόλας. Ἡ κουβέντα αὐτὴ τονὲ κέντριζε κι ἂν δὲν εἶχε ὠρισμένη δουλειὰ δημοσιογοῦσε, γι αὐτὸ ποθοῦσε νᾶναι πάντα γεμᾶτο τὸ σπιτάκι νὰ μὴν ἔχουν τὸν καιρὸ νᾶπασχολοῦνται γύρω στὸ ἄτομό του. Καὶ με τί χαρὰ μάθαινε ἀπ' τὸ πρακτορεῖο τῆς ἀρβύλας γιὰ ἀπ' τοὺς καλῶς

πληροφρονημένους για μιὰ καινούρια επίθεση τῆς Μεραρχίας πού ἐξυπηρετοῦσε γιατί τότε μὲ τὴν πληθώρα τῶν τραυματιοφορέων ὁ Ἰορδάνης δὲν εἶχε τὸν καιρὸ νὰ κάτσει γιὰ νὰ συγκεντρωθοῦν τὰ μάτια ἐπάνω του καὶ νὰ γίνεῖ ὁ στόχος βολῆς πού τοῦ μάτωνε τὴ ψυχὴ. Χανόταν στὶς γωνιὲς τῆς μικρῆς ἀποθηκούλας ἀνοίγοντας μένα καρφὶ τὰ κουτιά τὸ γάλα καὶ ἀδειάζοντάς τα μέσα στὸ μεγάλο καζάνι. Σὰν Μάνα πονετικὴ φρόντιζε τὰ παιδιὰ του κόβοντας τὸ ψωμὶ μὲ τάξη καὶ σχεδὸν σπατάλη σ' ὅσους ἔβλεπε πióτερο ἀποκαμωμένους καὶ ὕστερα ἔβγαινε στὸ δρόμο κιαλάροντας μὲ τὰ μάτια του τοὺς περισσότερους πού κατέβαιναν ἀπὸ πάνω. «Πεῖραστε!» τοὺς φώναζε ἐγκάρδια καὶ σιωπηλά· δὲν ἄφινε ἕναν παραπονεμένο. Ὅταν πιά ἀδειάζε τὸ βράδυ τὸ σπῆτι σφάλιζε καλὰ τὴ πόρτα μὲ τὸ σούρητ καὶ σκουπίζε μὴ ἐπιτρέποντας σὲ κανένα τὴν εἴσοδο καὶ τοὺς τελευταίους τοὺς πολυλογάδες τοὺς ἔδιωχνε: «Ἐμπρὸς θὰ σκουπίσωμεν» καὶ ἔφηνε τὰ παιδιὰ ἔχοντας τὴν ἐντύπωση πὼς ὁ Ἰορδάνης θὲ νὰ παραγγεῖλει σὲ κάποιον νὰ σκουπίσει. Ἔτσι εἶχε συνθηκολογήσει μὲ τὸν ἑαυτὸ του γιατί αὐτὴ ἡ δουλειὰ ἦταν ἡ μόνη πού δυσκολεύτηκε νὰ συνηθίσει: τὴ θεωροῦσε ἐξευτελιστικὴ καὶ ὄχι ἀντρίκια. Ἀργότερα ὅμως σὰν ἔμεινε τὸ πάτωμα γεμάτο λάσπες καὶ σκουπίδια ἡ συνείδησή του ἐπαναστάτησε καὶ τὸν ἀνάγκασε νὰ θυμηθεῖ τὸ καθῆκον του. Γενικὰ ὅμως ὅλη ἡ μέρα δὲν ἦταν γι' αὐτὸν ἀγαρεία γιατί τοῦ τᾶχε ἀναθέσει ὁ κύριος Λοχαγὸς πού ὑπεραγαποῦσε καὶ σεβόταν. Στὴν ἀρχὴ κἀθήσε κι' ἔξυσε τὸ κεφάλι του παραπονεμένα. Μπᾶς καὶ δὲν ἦταν ἄξιος γιὰ νὰ βαστήξει ντουφέκι. . . Ὅχι ὅμως γιατί ἄκουσε τὸν κύριο Λοχαγὸ νὰ τονὲ συνιστᾶ στὴν κυρία τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ τὴν ὥρα ποῦκανε τὸ σχῆμα γιὰ νὰ στοίψει μὲ κανονικὴ μεταβολή. «Λαμπρὸ παιδί ὁ Ἰορδάνης. Ἐἔρω ὅτι θὰ σᾶς ἐξυπηρετήσῃ» καὶ ἔνοιωσε ἕνα βλέμμα διαπεραστικὸ νὰ τονὲ περιλούει ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ μέχρι τὴν ἄκρια τῆς λασπωμένης του ἀρβύλας. Σιγὰ σιγὰ μόνος του μόρφωσε βαθειὰ τὴν ἀντίληψη σὰν μυρμηγκι πὼς αὐτὴ ἦταν ἡ ἀποστολή του καὶ δὲν ἄξιζε λιγώτερο ἀπ' τοὺς ἄλλους. Ὅσο πήγαινε ἡ πεποίθησι οἷζωνε βαθύτερα καὶ ἐνεσαρκώθηκε νὰ ποῦμε τὴ δουλειὰ. Ἐβανε ποδιά, φούσκωσε τὸ δίκωχο τῶκανε μαγειρικὸ σκουῖφο, ἔβγανε τίς γκέττες καὶ φαίνονταν οἱ ἄσπρες ψηλὲς μάλλινες κάλτσες πάνω στὴ καλογουλισμένη μαύρη ἀρβύλα. Ἰσαμε νὰ φτάσει ὅμως σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τὰ μεγάλα του αὐτιά τοῦχαν κληροδοτήσῃ κάποιον πείσμα καὶ σὲ κάθε καινούρια ἀσχολία πού τοῦ ἀνέθεταν ἔφερνε ἀντιρροήσεις πού πεταγόντουσαν σὰν τίς σπῆδες ἀπ' τὸ ρετινασμένον πεῦκο.

Στὶς ἀρχὲς σὰν ἐρχόταν ὁ κύριος Λοχαγὸς ἀμέσως τοῦψηνε τὸν καφέ ὅπως τὸν ἤθελε καὶ ὕστερα ἐξαφνίζόταν ὅσο καὶ νὰ τὸν φώναζε γιὰ νὰ κουβεντιάσουν. Τὰ εἶχε λίγο μαζύ του καὶ τὰ μεγάλα του μάτια ξώπετσα καὶ μακρὰ τῶνα ἀπ' τ' ἄλλο τοποθετημένα τονὲ κύτταγαν παρακλητικὰ σὰ νὰ τοῦλεγαν: «Γιατί, μὰ γιατί μοῦ τῶκανε αὐτό;». Κι ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἐρυθροῦ ἔλεγε στὸ Λοχαγὸ: «Εἶμαι ἐνθουσιασμένη μόνο πού δὲν ἐννοεῖ νὰ σκουπίσει!» Μιὰ μέρα ὅμως πού ἔλειπε στὸ Ὅρεινὸ ἡ Ἀδελφὴ σὰν γύρισε εἶδε ὅλα σκουπισμένα». «Ποῖος σκούπισε;» τοτὲ ἐρώτησε καὶ ὁ Ἰορδάνης μισοκρέμοντας τὰ χεῖλια του πού κρύβαν κάποιον χαμόγελο καὶ στὶς ἄκρες τῶν μαύρων του ματιῶν ἦταν κάτι ζάρες πού χαμογελοῦσαν ἀλαφριά καὶ αὐτές—«Θᾶρθανε τίποτις Ἴταλοί». Καὶ σιωπηλά εὐχαριστημένος μὲ τὸν ἑαυτὸ του ἔπλενε μὲ χαρὰ τὰ φλυτζάνια στὸ μικρὸ νεροχύτη γιατί εἶχε νικήσει στὸ δύσκολο ἀγώνα ἀγώνα πού γι αὐτὸν ἦτανε μιὰ ἐπίπονη πάλη. Νὰ σκουπίσει καὶ νὰ νομίζουν οἱ ἄλλοι κάτω στὴ Βέρροια πὼς κυνηγᾶει τοὺς Ἴταλούς. Ἐ αὐτὸ δὲν χώνευε καὶ κάθε βράδυ πού ἔγραφε τῆς Μάνας του συλλογιόταν πολὺ ὥρα καὶ μελαγχολοῦσε. Ἦθελε νὰ γυρίσει πίσω, νικητῆς βέβαια, ἀλλὰ καὶ δῶ ἦταν τώρα πού τᾶμπλεκε γιατί δὲν μπορούσε νὰ ἐξάψει καὶ πολὺ τὴ φαντασία του τί θὰ τοὺς διηγόταν. Κι ἔτσι ἄρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ πιστεύει στὴν ἱερότητα τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ὑπηρεσίας ὅποιοδῆποτε ντύσιμο καὶ νὰ ἔχουν. Μπήκε καὶ αὐτὸς στὸ νόημα τῆς ζωῆς, πὼς καθένας μας γεννιέται γιὰ κάποιον σκοπὸ πού ἅμα τὸν ἐκτελεῖς ὅπως πρέπει, σοβαρά, εἶναι τέλειος καὶ ὁμορφος. Ἐνοιωσε καὶ αὐτὸς τὴν ἀξία τῆς ἐργασίας του πού ὅσο καὶ νὰ μὴν τοῦ ταίριαζε γιατί δὲν ἦταν ἀντρίκια ὅμως εἶχε κάποια αἰσθητικότητα γιατί μέσα τῆς ἔκλεινε τοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἰορδάνη. Κι ἔνοιωθε πόσες φορὲς χῶρια ἀπ' τὰ χέρια του νὰ ιδρώνει καὶ ἡ ψυχὴ του. Τώρα πιά σὰν τοῦ λέγαν «τί ἀνάγκη ἔχει ὁ Ἰορδάνης» δὲν μελαγχολοῦσε, μήτε κρυβόταν στὴ γωνιά τῆς ἀποθήκης κουβαριασμένος πάνω σὲ κανένα σακκὶ ρύζι ἀλλ' ἀπαντοῦσε σὰν κοκκόρι πού τὸ πειράζει θαρρετά: «Γιὰ νὰ μὴν ἦταν ὁ Ἰορδάνης τὰ δοῦμε τί θάπογινόσαστε». Ἦταν μετρημένος ὅμως καὶ ἰσοροπημένος. Δὲν μεγάλωσε αὐτὴ ἡ ἱκανοποίηση ὥστε νὰ θεωρήσει τὸν ἑαυτὸ του ἕναν ἀπ' τοὺς πρωτοεργούς τῆς Νίκης ἀλλ' ἐκεῖ βαθειὰ στὴν καρδιά του φώλιαζε ἡ πίστη πὼς κάτι πρόσθετε, ἔτσι κάποια βελονιά νὰ ποῦμε στὸ πανώριο κέντημα τῆς Ἀλβανίας ἦταν δική του. Κανένας βέβαια δὲν τοῦ τὸ τὸ ἀναγνώριζε καὶ ἔκρυβε κάποιον παράπονο. Ἡ Ἀδελφὴ τονὲ προστάτευε ἀλλὰ τὰ χοντροκέφαλα τῶν ἄγριων μαρουντοκαπνισμέ-

νων παιδιῶν δὲν χωροῦσαν τὴν ἀξία τοῦ Ἰορδάνη πὺν τοὺς ἀνεχόταν ὑπομονητικὰ καὶ δὲν ἔδινε τὸ δικαίωμα στὸν ἑαυτὸ του νὰ νευριάσει γιατί ἤξερε πὺς ἀπ' τὶς πορεῖες τοῦλάχιστον ἦταν ξελαφρωμένος. Ὅταν ἀκουγόντουσαν ἀπὸ πάνω τὰερο-πλάνα πὺν εἶχαν ματιάξει τὸν ἐφοδιασμὸ καὶ ἄφοβα πλανιοῦν-ταν χαμηλά, γιατί εἶχανε τὴν βεβαιότητα πὺς ἦταν ἐξασφαλι-σμένα ἀπ' τὰντιαεροπορικό, σπέρνοντας μπόμπες, μεγάλος σαματὰς γινότανε. Ὅλοι τοὺς χάνουνταν μέσ' ἀπ' τὸ δλό-λευκο σπιτάκι μὲ τὴ σημαία μὲ τὸν κόκκινο σταυρὸ καὶ μό-νος του ἀπόμενε ὁ Ἰορδάνης μένα κύπελλο στὸ χέρι σοβαρὸς καὶ γερὸς στὸ καθῆκον κυττάζοντας ἀτάραχος ἀπ' τὸ παρα-θυρὸ τοὺς φαντάρους πὺν ἔτρεχαν σὰν πουλάκια νὰ κρυφτοῦν στὴ σπηλιά πὺν βρίσκουνταν παραπάνω ἢ πέφταν κάτω τὰ-νάσκελα χαζεύοντας στὰ μεγάλα πουλιά πὺν στριφογύριζαν σηκώνοντας τὸ χαλασμὸ τοῦ κόσμου. Πέτρες καὶ σύγνεφα σκόνης ξεπετιόντουσαν σὰν αὐτολή καὶ δύση καὶ πολλὲς φορὲς ἢ ἀνεμοζάλη σκόρπιζε ποδάρια, κεφάλια καὶ κάτι μεγάλα ρο-ζιασμένα χέρια. Ἡ κατσαρόλα μὲ τὸ νερὸ ἔβραζε κι ὁ Ἰορδά-νης ἄδειαζε μέσα τὸ γάλα ἀπ' τὰ κουτιά, τὰ τζάμια μέναν ὀρθάνοιχτα κι ἦταν μόνος, ὀλότελα μόνος, βασιλιάς, ἄρχον-τας, νικητὴς τοῦ ἑαυτοῦ του, νικητὴς τῆς ταραχῆς του καὶ τῆς συνείδησης. Σὰν τέλειωνε ἢ φασαρία γύριζαν πίσω τὰ παιδιὰ ἀγκαλιασμένα ζητώντας ἄλλο ἓνα ζεστὸ καὶ κανένας τοὺς δὲν ἀναμετροῦσε, κανένας δὲν ἀναγνώριζε τὴν ἀξία τῆς Ἰορδα-νεῖου γαλήνης πὺν σιωπηλὰ μάζευε τὶς πέτρες ποῦχαν σκορ-πίσει στὸ πάτωμα, κόλλαγε ἓνα χαρτὶ στὸ τζάμι ποῦχε ραῖσει ἀπ' τὸ τράνταγμα καὶ ξανάβαζε τὴ κατσαρόλα στὴ φωτιά νὰ βράσει.—«Ἄντε Ἰορδάνη ἔρχονται πολλοί».—«Καλῶς νᾶρ-θουν» ἀπαντοῦσε μόνο.

(Ἔχει συνέχεια)

Σ. Ι. ΤΟΥΡΝΑΚΗ

COMTE DE LAUTREAMONT

ΑΠΟ "ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΜΑΛΝΤΟΡΟΡ,"

Δυὸ κολῶνες στὴν κοιλάδα, πὺν δὲν εἶτανε δύσκολο, κι ἀ-κόμα λιγότερο ἀδύνατο, νὰ τὶς πάρεις γιὰ μπαομπάμπ, μεγα-λύτερες φαινόντουσα ἀπὸ δυὸ καρφίτσες. Στὴν πραγματικό-τητα, εἶτανε δυὸ πύργοι πελώριοι. Κι ἂν μὲ τὴν πρώτη ματιά δυὸ μπαομπάμπ δὲ μοιάζονε μὲ δυὸ καρφίτσες, ὠστόσο, ἐπι-δέξια χρησιμοποιώντας τῆς λογικῆς τὰ νήματα, μπορεῖς νὰ βε-βαιώσεις, χωρὶς φόβο μὴ δὲ μιλήσεις σωστά, (γιατί, ἂν κ' ἓνα μονάχα φόβο σπειρὶ συντρόφευε τούτη τὴ διαβεβαίωση, δὲ θά'τανε πιά διαβεβαίωση· ἂν κ' ἐκφράζονται μ' ἓνα μόνον ὀ-νομα τὰ δυὸ ψυχικὰ τοῦτα φαινόμενα, πὺν παρουσιάζονε χα-ραχτῆρες ἀρκετὰ διαφορετικούς, ὥστε ἐπιπόλαια νὰ μὴ τοὺς μπερδεύουμε πὺς ἓνα μπαομπάμπ δὲν εἶναι ἀπὸ μιὰ κολῶνα τόσο διαφορετικό, ἄς μὴ χωράει σύγκριση ἀνάμεσα στὶς μορ-φὲς αὐτὲς τὶς ἀρχιτεκτονικὲς... ἢ τὶς γεωμετρικὲς... ἢ τὸ 'να καὶ τ' ἄλλο... ἢ μήτε τὸ 'να μήτε τ' ἄλλο... ἢ καλύτερα τὰ στητὰ καὶ στέρεα σχήματα. Βοήκα τώρα—δὲν ἔχω τὴν παρά-λογη ἀξίωση νὰ πῶ τ' ἀντίθετο—τὰ ἐπίθετα πὺν ταιριάζονε καλύτερα μὲ τὰ οὐσιαστικὰ κολῶνα καὶ μπαομπάμπ: ἄς μπεῖ καλὰ στὸ νοῦ πὺς, δίχως ἐγωιστικὴ χαρά, κάνω τὴν πα-ρατήρηση τούτη, γιὰ κείνους πὺν, ἀποῦ σουφρώσανε τὰ φρύ-δια, τὴν πολὺ ἀξιαίπαινη πῆραν ἀπόφαση νὰ παρατρέξονε τὶς σελίδες αὐτὲς, ἐνῶ φέγγει τὸ λυχνάρι, ἂν εἶναι νύχτα, ἐνῶ λάμπει ὁ ἥλιος, ἂν εἶναι μέρα. Κι ἀκόμα κι ἂν μιὰ ἀνώτερη δύναμη μᾶς ὑποχρέωνε, μέσα σὲ προθεσμίες, μὲ τὴν πιὸ μεγά-λη ἀκρίβεια καθορισμένες, ν' ἀπορρίξουμε, στὰ βάραιρα τοῦ χάους, τὴ δικαιοκρατικὴ σύγκριση, πὺν βέβαια καθένas μπόρσεε ἀτιμώρητα ν' ἀπολάψει, ἀκόμα καὶ τότε, καὶ προπαντὸς τότε, ἄς ἔχουμε τὸ βασικὸ τοῦτο ἀξίωμα πάντα κατὰ νοῦ, οἱ ἀπο-χτημένες δηλαδὴ ἀπ' τὰ γαῖδούρια συνήθειες, τὰ βιβλία, ἢ συ-νάφεια μὲ τοὺς ὁμοίους, κι ὁ ἔμφυτος γιὰ τὸν καθένas χαρα-κτῆρας, πὺν μὲ γρήγορο ἀναπτύσσεται ρυθμὸ, θὰ φόρτωνε, στὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα, τὸ ἀνεπανόρθωτο στίγμα τῆς ὑπο-τροπῆς, στὴν ἐγκληματικὴ χρῆση, μὲ τὸ νὰ τοποθετηθοῦνε στιγμιαία καὶ μόνιμα στὴ σκοπιὰ τῆς ἀνώτερης δυνάμεις (μῖας

ρητορικῆς μορφῆς πού πολλοί τήν καταφρονᾶνε, μὰ καί πολὺ τὴ λιβανίζουνε). Ἄν ὁ ἀναγνώστης βροῖσκει πολὺ μακρόσυρτη τὴ φράση τούτῃ, τοῦ ζητῶ νὰ μὲ συχωρέσει: μὰ νὰ μὴν περιμένει κατωτερότητες ἀπὸ μένα. Μπορῶ νὰ παραδεχθῶ τὰ λάθια μου μὰ ὄχι καί νὰ τὰ κάνω πῶς βαρεῖα μὲ τὴ δειλία μου. Ἴσως νὰ χτυπιοῦται κάποτες οἱ συλλογισμοί μου μὲ τὰ κουδούνια τῆς τρέλλας καί μὲ τὴ σοβαρὴ ὄψη κείνου πού κοντολογίς εἶναι μόνο γκροτέσκο (ἂν καί μερικοὶ φιλόσοφοι παραδέχονται, πὼς εἶναι ἄρκετὰ δύσκολο νὰ ξεχωρίσεις τὸ μπουφόνικο, ἀπ' τὸ μελαγχολικό, μὴ πὺν κ' ἴδια ἢ ζωὴ εἶναι κωμικὸ δρᾶμα ἢ δραματικὴ κωμωδία) ὥστόσο, εἶναι συχωρεμένο στὸν καθένα νὰ σκοτώνει μύγες, ἀκόμα καί ρινόκερους, γιὰ νὰ ξεκουράζεται κάπου κάπου ἀπὸ μιὰ παραπολὺ τραχειὰ δουλειὰ. Νὰ ποιὸς εἶναι ὁ συντομότερος τρόπος, ἂν καί δὲν εἶναι ὁ καλύτερος, γιὰ νὰ σκοτώνεις τίς μύγες: τίς λυώνεις μὲ τὰ δυὸ πρῶτα δάκτυλα τοῦ χεριοῦ. Οἱ πιότεροι συγγραφεῖς, πού βαθειὰ τὸ σκέφθηκαν, ὑπολόγισαν, μὲ πολὺ πιθανοφάνεια, πὼς εἶναι προτιμότερο, σὲ πολλὲς περιστάσεις νὰ τοὺς κόβεις τὸ κεφάλι. Ἄν κάποιος μὲ κατηγορήσει πὼς μιλοῦν γιὰ καρφίτσες, θέμα δηλαδὴ χωρὶς κανένα βάθος, ἄς σημειώσει χωρὶς προκατάληψη, πὼς ἀσήμαντες συχνὰ αἰτίες προκαλοῦνε τὰ πῶς σημαντικὰ περιστατικά. Καί, γιὰ νὰ μὴ ξεφύγω πῶς πολὺ ἀπ' τῆς σελίδας αὐτῆς τὸ πλαίσιο, δὲν εἶναι φανερό, πὼς τὸ πολυδουλεμένο λογοτεχνικὸ κομμάτι, πού ἀπ' τὴν ἀρχὴ τῆς σελίδας αὐτῆς συνθέτω, θὰ ἴταν ἴσως λιγότερο καλαίσθητο, ἂν στηριζότανε σ' ὅποιο δύσκολο ζήτημα χημείας ἢ ἐσωτερικῆς παθολογίας; Στὸ κάτω κάτω εἶναι φυσικὴ κάθε λογῆς προτίμηση· κ' ὅταν πολὺ σωστὰ στὴν ἀρχὴ παράβαλα μὲ καρφίτσες τίς κολῶνες, (βέβαια, δὲν πιστεύω, πὼς μιὰ μέρα θὰ μὲ κατηγοροῦσανε γι' αὐτό), βασίστηκα σὲ νόμους τῆς ὀπτικῆς, πού λένε, πὼς ὅσο πῶς πολὺ τὸ ἀντικείμενο ξεμακραινε ἀπ' τὴν ἀκτῖνα τὴν ὀπτικὴν, τόσο πῶς θαμπὸ φανερώνεται τὸ εἶδωλο στὸν ἀμφιβληστροειδῆ.

Ἔτσι κ' ἡ κλίση τοῦ πνεύματός μας γιὰ τὴ φάρσα, πού τὴν παίρνουν γι' ἄθλιο καλαμπούρι, εἶναι στὴ σκέψη τοῦ συγγραφέα τίς πιότερες φορὲς μιὰ σημαντικὴ ἀλήθεια, μεγάλωπρεπα ἐκδηλωμένη! Ὡ κείνος ὁ φιλόσοφος πού ἴσπασε στὰ γέλοια, βλέποντας ἕνα γαῖδουρι νὰ τρώει ἕνα σύκο! Δὲ σκαρῶνω τίποτα μὲ τὴ φαντασία μου: μὲ τίς παραμικρότερες λεπτομέρειες γράφονε τὰ παλιὰ τὰ βιβλία τὸ θεληματικὸ τοῦτο καί ντροπερὸ ξεγύμνωμα τῆς ἀνθρώπινης εὐγένειας! Ἐγὼ, δὲν ξέρω νὰ γελάω. Ποτέ μου δὲν μπόρεσα νὰ γελάσω, ἂν καί πολλὲς φορὲς τὸ προσπάθησα. Εἶναι πολὺ δύσκολο πρᾶγμα νὰ μάθεις νὰ γε-

λάς. Ἡ, καλύτερα, νομίζω, πὼς κάποιο αἴσθημα σιχασιᾶς γι' αὐτὴ τὴ θηριωδία ἀποτελεῖ σημάδι οὐσιαστικὸ τοῦ χαρακτήρα μου. Λοιπόν, βρέθηκα μπροστὰ σὲ κάτι πολὺ πῶς φοβερό: εἶδα ἕνα σύκο νὰ τρώει ἕνα γαῖδουρι! Κι ὅμως δὲ γέλασα: μὰ τὴν ἀλήθεια δὲν κουνήθηκε κανένα μέρος τοῦ στόματός μου. Τόσο δυνατὰ μὲ συνεπῆρε ἢ ἀνάγκη νὰ κλάψω, πού ἄφισαν ἕνα δάκρυ τὰ μάτια μου νὰ κυλήσει. «Φύση! φύση! φώναζα κλαίγοντας, τὸ γεράκι σπαράζει τὸ στρουθί, τὸ σύκο τρώει τὸ γαῖδουρι, κ' ἡ ταινία καταβροχθίζει τὸν ἄνθρωπο!» Χωρὶς ν' ἀποφασίζω νὰ προχωρήσω περισσότερο, ἀναρωτιέμαι, ἂν ἔχω μιλήσει γιὰ τὸν τρόπο, πού σκοτώνουνε τίς μύγες. Ναί, δὲν εἶναι ἔτσι; Δὲν εἶναι λιγότερο ἀλήθεια, πὼς μίλησα γιὰ τὸν ἀφανισμό τῶν ρινόκερων! Ἄν κάποιος φίλοι ὑποστηρίζανε τ' ἀντίθετο, δὲν θὰ τοὺς πιστεύω, καί θὰ θυμῶμαι, πὼς οἱ δύο μεγάλες πέτρες σκανδάλου εἶναι ὁ ἔπαινος κ' ἡ κολακεία. Ὡστόσο, γιὰ νὰ ἱκανοποιήσω, ὅσο μου ἴναι βολετό, τὴ συνειδησή μου, δὲν μπορῶ νὰ μὴν παρατηρήσω, πὼς μιὰ τέτοια γιὰ τὸ ρινόκερο ἀνάλυση, θὰ μ' ἔβγαζε ἀπ' τῆς ὑπομονῆς καί τῆς ἀταραξίας τὰ ὄρια, καί, ὅσο γιὰ κείνη, εἶναι πιθανὸ (ἄς ἔχουμε μάλιστα τὴ τόλμη, νὰ ποῦμε βέβαιο), πὼς θ' ἀπαγοήτευε τίς σύγχρονες γενιές. Νὰ μὴν ἔχω μιλήσει γιὰ τὸν ρινόκερο, ὅστερ' ἀπὸ τίς μύγες! Τουλάχιστο, γιὰ πιστευτὴ δικαιολογία, θὰ ἴσπερε μὴπως ἐτοιμολογα ν' ἀναφέρω (καί δὲν τό ἴκανα!) τὴν ἀπρομελέτητη τούτῃ παράλειψη, πού δὲν θὰ παραξενέψει, ὅσους βαθειὰ μελετήσανε τίς πραγματικὲς καί ἀνεξήγητες ἀντιφάσεις, πού φωλιάζουνε στοὺς λωβούς τοῦ ἀνθρώπινου ἐγκέφαλου. Τίποτα δὲν εἶν' ἀνάξιο γιὰ ἕνα μεγάλο κ' ἀπλὸ μυαλό: τὸ παραμικρὸ φυσικὸ φαινόμενο, ἂν κρύβει μέσα του κάποιο μυστήριο, θ' ἀποτελεῖσει γιὰ τὸ σοφὸ μιὰν ἀκένωτη πηγὴ σκέψεων. Ἄν κάποιος βλέπει ἕνα γαῖδουρι νὰ τρώει ἕνα σύκο, ἢ ἕνα σύκο νὰ τρώει ἕνα γαῖδουρι (δὲν παρουσιάζονται συχνὰ οἱ δυὸ τοῦτες περιπτώσεις, ἐκτὸς ἂν πρόκειται γιὰ ποίηση), νὰ ἴστε σίγουροι, πὼς, ἀφοῦ πρῶτα σκεφετῆ δυὸ τρία λεπτά, γιὰ ν' ἀποφασίσει ποιά στάση νὰ πάρει, θ' ἀφίσει τὸ κατώφλι τῆς ἀρετῆς καί θ' ἀρχίσει νὰ γελάει σὰν τὸν κόκκορα! Ἀκόμα, καθαρὰ δὲν ἔχει ἀποδειχτεῖ, πὼς ξεπίτηδες ἀνοίγουνε τὰ κοκκόρια τὴ μύτη τους, γιὰ νὰ παραστήσουνε τοὺς ἀνθρώπους καί νὰ κάνουν ἕναν ψεύτικο μορφασμὸ. Λέω μορφασμὸ γιὰ τὰ πουλιά, κείνο πού καί γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἔχει τὸ ἴδιο ὄνομα! Ὁ κόκκορας δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὰ φυσικά του, λιγότερο ἀπὸ ἀδυναμία παρὰ ἀπὸ ἐγωϊσμό. Μάθετέ τους νὰ διαβάζουν, ἐπαναστατοῦν. Δὲν εἶναι σὰν τὸν παπαγάλο πού θὰ τὰ ἴβαζε τότες μὲ τὴν ἀδυναμία

του, δικαιολογημένη ή ασυχώρητη! "Ω! τί φριχτός εξευτελισμός! Πόσο μοιάζουμε με την κατοίκια, όταν γελάμε!" Εσβυσε ή ήρεμία του μετώπου, για να παραχωρήσει τη θέση της σε δυο πελώρια ματόψαρα, που (δεν είν' αξιοθρήνητο;)... πού... άρχίζουν να λάμπουνε σά φάρος! Συχνά θά μου τύχει να διατυπώσω μ' έπισημότητα, τις πιό μπουφόνικες προτάσεις, όμως δεν βρίσκω πώς γι' αυτό είμαι δικαιολογημένος όλοτέλα να τεντώσω τó στόμα μου! Δεν μπορώ να μποδιστώ να μη γελάσω, θά μ' άπαντήσετε· δέχουμε την παράλογη τούτη εξήγηση, μ'α γελάστε τότες μελαγχολικά. Να γελάτε, μ'α σύγκαιρα να κλαίτε." Αν δέ μπορείτε να κλαίτε με τ'α μάτια κλαίψτε με τó στόμα. "Αν και τούτο δέ σ'ας είναι βολετό, κατορηήστε' ένα προειδοποιώ, πώς είναι άπαραίτητο γιά τήν περίσταση ένα όποιο ύγρό, γιά να συντροφέψει τή στέγνα, πού σ'α τραβηγμένα προς τ'α πίσω χαρακτηριστικά φέρνει μαζί του τó γέλιο. "Όσο γιά μένα, ποτές δέ θά παρασερθώ άπό τ'α γελοία κακαρίσματα και τ' άλλόκοτα μουγκρίσματα, όσων κάτι πάντα βρίσκουν να πούνε, γιά όποιον χαρακτήρα δεν τούς μοιάζει, γι'ατι άποτελεί μιάν άπ' τις άπειρες διανοητικές τροπολογίες, πού ό Θεός, χωρίς να ξεφύγει άπό κάποιον άρχικό τύπο, έπλασε γιά να κυβερνάει τούς κοκκαλένιους σκελετούς. "Ως τήν έποχή μας, ή ποίηση πορεύτηκε στραβό δρόμο· με τó ν' ανεβαίνει σ'α ούράνια ή να σούρνεται στή γή, παραγνώρισε τις βασικές άρχές τής ύπαρξής της, και σ'αθήκε, όχι κι άδικαιολόγητα, μόνιμα περιφρονημένη άπό τούς τίμιους άνθρώπους. Δεν είχε ταπεινοφροσύνη... πού γιά τ'α κατώτερα όντα είναι τ' όμορφότερο προτέρημα! "Εγώ, θά φανερώσω τ'α προτερήματά μου· μ'α δεν είμαι τόσο ύποκριτής γιά να κρύψω τ'α κουσούρια μου! Τό γέλιο, ή κακία, ό έγωισμός, ή τρέλλα, θά βγούνε σ'α φώς με τή σειρά, μαζί με τήν ευαισθησία και τήν άγάπη γιά τή δικαιοσύνη, και θά χρησιμέψουνε γιά παραδειγματισμό στήν άνθρώπινη κατάπληξη· καθένας θ' αναγνωρίσει έτσι τόν έαντό του, όχι τέτοιος πού θά 'πρεπε να 'ναι, μ'α τέτοιος πού 'ναι. Κ' ίσως τó άπλό αυτό ιδανικό, πού ή φαντασία μου γέννησε, θά ξεπεράσει, άνάλογα, κάθε τί τó μεγαλειοδέστερο κ' ιερότερο, πού ως τ'α τώρα βρήκε ή ποίηση. Γιατί, αν άφίσω να φανούν σ'ις σελίδες αυτές τ'α κουσούρια μου, δέ θά πιστέψουνε καλύτερα σ'α προτερήματά μου, πού μέσα σ' αυτές άφίνω να λάμπουν, και πού τόσο ψηλά θά τοποθετήσω τó φωτοστέφανό τους, ώστε τ'α πιό μεγάλα άπ' τ'α μελλούμενα πνεύματα, πραγματική θά μου χρωστάν ευγνωμοσύνη. "Ετσι λοιπόν, όρθά κοφτά θά διωχτεί άπ' τ'α οικόπεδά μου ή ύποκρισία. Στ'α τραγούδιά μου θά ύπάρχει μι'α επιβλητικά δυνα-

μική άπόδειξη, γιά να καταφρονεθούν οι γνώμες, πού ως τ'α τώρα ό κόσμος παραδέχεται. Τραγουδάει γιά μόνο τόν έαυτό του, κι όχι γιά τούς όμοίους του. Δεν μετράει τήν έμπνευσή του με τήν άνθρώπινη ζυγαριά. Λεύτερος όπως ή καταιγίδα, έφτασε σ'α σημείο κάποια μέρα να καραβότσακιστεί σ'ις άδάμαστες άκρογιαλιές τής φοβερής του θέλησης! Τίποτ' άλλο δέ φοβάται έξω άπό τόν έαυτό του! Στους τιτανικούς του άγώνες πρόσβαλε καιρία τόν άνθρωπο και τó Πλάστη, όπως ό ξιφίός, πού μπήζει τή σπαθωτή του μύτη στήν κοιλιά τής φάλαινας: ως είναι καταραμένος, άπ' τ'α παιδιά του και τ' άσαρχά μου χέρια, αυτός πού επιμένει να μη νιώθει τ' άσπονδα καγκουρό του γέλοιου και τις αθάδικες ψείρες τής γελοιογραφίας!... Δυό πελώριοι πύργοι φαινότουσαν στήν κοιλάδα· τó 'πα στήν άρχή. Πολλαπλασιάζοντάς τους έπί δύο, τó γινόμενό τους θά 'ναι τέσσερις... Μ'α δεν καλόβλεπα τήν άνάγκη τής άριθμητικής αυτής πράξης. Προχωρούσα με φλογισμένο άπ' τόν πυρετό τó πρόσωπο, κι άδιάκοπα φώναζα: «"Όχι... όχι... δεν καλοβλέπω τήν άνάγκη τής άριθμητικής αυτής πράξης!» "Αλυσσίδας είχα άκούσει κροτάλιασμα και βογγητά. "Ας μη 'ναι σέ κανένα βολετό, περνώντας τόν τόπο τούτο, να πολλαπλασιάζει τούς πύργους έπί δύο, γιά να γίνει τó γινόμενό τους τέσσαρα! "Υποψιάζονται μερικοί πώς πονώ τήν άνθρωπότητα σαν άληθινή μητέρα, και πώς έννηά μήνες τή βάσταξα σ' άρωματισμένα μου πλευρά· γιά τούτο π'α δεν ξαναπερνώ τήν κοιλάδα, όπου στέκουν οι δυό μανάδες τού πολλαπλασιαστέου.

'Απόδοση Γ. Ι. ΦΟΥΣΑΡΑ

Ο ΘΕΟΣ ΜΟΥ ΚΙ' ΕΓΩ

Πίνω νερό με τὸ στόμα τοῦ πουλιοῦ καὶ κνιτάω τὸν ἥλιο·
Σκαλίζω με τὸ νύχι μου γιὰ σπόρους κι' ἀνασαίνω
Τὴ σιγή τοῦ μεγάλου δορίζοντα.

Εἶν' ὁ Θεὸς ποὺ μεριμνάει γιὰ τὰ πλάσματά του,
Ποὺ φροντίζει γιὰ τὸν κόσμον του καὶ γιὰ μένα,
Ποὺ μοῦ μιλάει με τὴ γλῶσσα τῶ κυμάτων,
Ποὺ με κάνει νὰ νοιώθω τὸ μυστικὸ τῆς ἀχτίδας στὸ νερὸ
Καὶ τὸ μουρμούρισμα τῶν ἄστρων στὶς πράσινες ἀχτές μας
Τὶς ὄρες τὶς θαμπὲς τοῦ ξύπνιου ὄνειρον.

Ὅς κατεβαίνει ὁ ψίθυρος τοῦ ἀνέμου ἀπ' τὰ ψηλῶματα
Καὶ τῶν νερῶν οἱ ἀνταύγειες παιγνιδίζουν στὴ μορφή μου·
Κνιτάω τὸ Θεό μου ν' ἀνεβαίνει στὸ ὄρος
Γιὰ νὰ μοῦ φέρει ξύλα γιὰ προσάναμα, τὸν βλέπω
Ποὺ μπαίνει στὸ νερὸ κρατώντας τὴν ἀπόχη,
Ποὺ ξεφορτώνει τὸ καράβι με τὰ τρόφιμα
Καὶ ποὺ γυρνάει ἀπ' τὸ χωράφι του τὸ βράδυ λιανοτραγουδώντας.

Πίνω νερὸ με τὸ στόμα τοῦ πουλιοῦ καὶ κνιτάω τὸ Θεό μου·
Ἄπλὸ κι' ὠραῖο σὰν τὸν κόσμον του καὶ σὰν ἐμένα.

ΠΑΝΟΣ ΣΠΑΛΑΣ

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

ΔΙΟΝΥΣΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΝΕΙΡΟ

Μέσα σὲ μιὰν ἐγκληματικὴ σχεδὸν ἐγκατάλειψη πέθανε στὶς 11 Νοεμβρίου στὸ Νοσοκομεῖο «Εὐαγγελισμὸς» ὁ Τέλλος Ἄγρας.
Ὁ σεμνὸς καὶ εὐγενικότατος ποιητὴς ἔφυγε ἴσια-ἴσια σὲ μιὰν ὥρα ποὺ ὁ τόπος μαστιζόμενος ἀπὸ παντοειδῆ ἀναρχία τὸν εἶχε μεγάλη ἀνάγκη.

Δημοσιεύουμε σήμερα τὸ β' μέρος τῆς μελέτης τοῦ «Διονυσιασμοῦ καὶ ὄνειρο» γραμμένη γιὰ τὸ περιοδικὸ μας, ποὺ ὁ ποιητὴς δὲν πρόλαβε νὰ τελειώσει.

Τὰ «Φιλολογικὰ Χρονικὰ» τιμώντας τὴ μνήμη τοῦ λαμπροῦ ποιητῆ καὶ αἰσθητικοῦ, θὰ δημοσιέψουν σὲ ἐρχόμενο τεῦχος τους ἄρθρα καὶ μελέτες ὅπου θὰ ἀναλυθεῖ τὸ πολυμορφὸ ἔργο του καὶ θὰ φωτιστεῖ ἡ ἰδιότυπη προσωπικότητά του.

Σ' ἓνα ἀπὸ τ' ἄπειρα παλιὰ σημειωματάρια ὅπου φύρδην μίγδην ἔρριχνα τοὺς πρώτους κριτικούς μου στοχασμούς, προσχέδια γιὰ ποιήματα, φράσεις, ἐντυπώσεις, χαρακτηρισμούς, μαζὶ με τ' ἀνεξάντλητα καθημερινὰ μου καθήκοντα καὶ με τὰ πενιχρὰ ἔκτακτά μου ἔξοδα, ξαναβρίσκω, μισοσβυσμένη, αὐτὴ τὴ φράση: «Πολιτισμὸς: μετάθεση τῆς ἀξίας ἀπὸ τὸ ποσὸν στὸ ποιὸν—νά, αὐτὸ εἶν' ὄλο».

Ὅρισμὸς πλάγιος—μὰ ἴσως καὶ γενικά, σὰν κάπως περιττός, ὅσο κανεῖς, ὀλοένα καὶ προτιμᾷ νὰ σπουδάζει, παρὰ νὰ δορίζει καὶ νὰ περιορίζει. Ὅμως, γιὰ τὴ τάχα νὰ τὸν θυμοῦμαι, τὴ στιγμή ποὺ πιάνω νὰ γράψω κάτι γιὰ Ποίηση; Πρέπει νὰχε μαζὶ τῆς κάποια σχέση;

Ἀληθινά, οἱ δυὸ ἔννοιες παρουσιάζονται στὴν ἀρχή, τόσο συγγενικές, ὥστε νὰ φαίνονται ταυτόσημες. Τὶ Πολιτισμὸς, τί Ποίηση; εἶναι σχεδὸν τὸ ἴδιο καὶ τὰ δυὸ. Μαζὶ ἀρχίζουν, μαζὶ πορεύονται, μαζὶ τελειώνουν. Ὁ πολιτισμένος λίγο θέλει νὰ γίνεῖ ποιητὴς. Κι' ὁ ποιητὴς δὲν μπορεῖ παρὰ νὰναι ἓνας πολιτισμένος. Καθρέφτης τοῦ Πολιτισμοῦ εἶναι ἡ Ποίηση, κι' ὅπου βαρβαρότητα, Ποίηση δὲν ὑπάρχει.

Εἶναι βέβαιο ὅτι, ἀπὸ τότε ποὺ στὴν πρωτεύουσα βρίσκει κανεῖς, τὸ καλοκαίρι, ἓνα ποτήρι παγωμένο νερὸ καὶ λίγη πρασινάδα, οἱ στίχοι τῶν ἀθηναίων ἔγιναν πιὸ δροσεροὶ κ' ἔχουν πολλὰ τριαντάφυλλα, ἐκεῖ ποὺ ἄλλοτε μύριζαν μόνο

πεῦκα καὶ θυμάρι. Ἀπὸ τότε ποῦ ἡ γυναῖκα περπατεῖ στὸ δρόμο, δυὸ βήματα μπροστῆτέρά μας, τὰ ἐρωτικά ποιήματα ἔγιναν τρυφερότερα καὶ πὶο κομψά, ἐκεῖ ποῦ ἄλλοτε καταντοῦσαν σχεδὸν θρησκευτικά. Ὅλ' αὐτὰ εἶναι ἡ ἐπίδραση τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπάνω στὴ Ποίηση—καὶ θὰ χρειαζόταν ν'ἄξει κανεὶς πολὺ μεγάλο πείσμα γιὰ νὰ τὴν ἀρνηθεῖ. Ποιήματα ἐμπνευσμένα ὀλόκληρα ἀπλῶς ἀπὸ ἄνεση τεχνικοῦ πολιτισμοῦ ἢ ἀκόμη περισσότερο, σπαρμένα ἀπὸ παρόμοιες τέτοιες λεπτομέρειες καὶ χωρὶς βαθύτερο νόημα, γράφονται, δίχως ἄλλο πάρα πολλὰ καὶ θὰ γράφονται ὀλοένα καὶ περισσότερα. Στὴν ἴδια κατηγορία βρίσκονται βέβαια καὶ κείνα ὅπου ἀντὶς ἓνα φλογερὸ πάθος, ἀπαντοῦμε ἀπλῆ τὴ φυσικὴν ἐρωτικὴ ὁρμή, ἱκανοποιημένη—χάρη στίς ἀνέσεις τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς.

Ὅμως αὐτὰ τὰ ποιήματα ποῦ εἶναι πολλὰ, δὲν εἶναι τὰ περισσότερα. Μεγαλύτερη—καὶ βέβαια, ἀσυγκρίτως μεγαλύτερη, ἂν φέρωμε μπροστά μας ὀλόκληρη τὴν ποιητικὴ Παράδοση—εἶναι ἡ κατηγορία τῶν ἄλλων, ἐκείνων ὅπου καθρεφτίζεται ὁ ἠθικὸς πολιτισμὸς τῆς ἐποχῆς. Καὶ τὸ μουσικώτερο τεχνικὸ Ἑλληνικὸ ποίημα—καὶ ποῖο νὰ θυμηθεῖ κανεὶς—δὲ θὰ μπορούσε νὰ συγκριθεῖ μὲ ἓνα ἠθικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τοὺς «Πολιορκημένους» τοῦ Σολωμοῦ. Κ' ἐπίσης πάμπολλα, ἀναρίθμητα εἶναι τὰ ἠθικά θέματα στὴν ποίηση. Εἶναι ἀφωσιωμένος ἔρωτας, τὸ πάθος τοῦ ἰδανικοῦ μὲ ὅλα τὰ κοινωνικά καὶ τὰ οἰκογενειακὰ συναισθήματα, ἡ ἀνδρεία, ἡ πρόοδος, ἡ ἀρετή, ὅλ' αὐτὰ δίνουν στὸν ποιητὴ μεγάλα θέματα ἠθικά.

Καὶ—ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, ὁ Πολιτισμὸς καὶ ἡ Ποίηση παύουν νὰ συμβαδίζουν· παύουν νὰ συνυπάρχουν. Ὁ Πολιτισμὸς σταματᾷ, ἡ Ποίηση προχωρεῖ. Ἄς γυρέψωμε παραδείγματα χτυπητά: τὸ μῖσος. Ἐννοια ἀδέσποτη, ξένη ἀπὸ τὸν Πολιτισμὸ· ὅμως τὸ θέμα πόσες φορὲς τῶχει ἀγκαλιάσει ἡ Ποίηση!—Ὁ φόβος: ἀντίθετα κ' αὐτὸς μὲ κάθε Πολιτισμὸ—τόσο μὲ τὸν τεχνικὸ, ὅσο καὶ μὲ τὸν ἠθικὸ. Ἄλλ' ἀκόμη ἓνα θαυμάσιο ποιητικὸ θέμα.—Ἡ ἀπιστία—«στὸ Θεό· στὸ Πνεῦμα» σ' ὅ,τι, κατὰ τὸ στίχο τοῦ Μανώλη Μαγκάκη τοῦ λησμονημένου,—ἄλλη ἔννοια ἀντίθετη κ' αὐτὴ στὸν πολιτισμὸ μιανῆς κοινωνίας.—Κι' ὁ δρόμος ὀλοένα καὶ πλαταίνει: τὸ πένθος. Οἱ στωϊκοὶ τὸ ἀπαρνιῶνται, ἡ Θρησκεία δὲν τὸ ἀνέχεται. Ἄλλ' ἀπὸ τὴν Ποίηση εἶναι σχεδὸν ἀναπόσπαστο. Ἡ ἀγάπη τοῦ παρελθόντος, ὁ φόβος τοῦ μέλλοντος

Ἡ ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

II

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΕΣ ΓΛΥΠΤΕΣ ΚΑΙ Ο ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΚΛΑΣΣΙΚΙΣΜΟΣ

Οἱ πρῶτοι Ἑλληνες γλύπτες προβάλλουν μέσα στὴν ἱστορία τῆς νεώτερης Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς ὡς ἓνα φαινόμενο, ποῦ μᾶς ξαφνιάζει ἀπὸ πρώτη ματιὰ: πῶς, στὸν φτωχὸν αὐτὸ τόπο, ποῦ μόλις ἄνοιγε τὰ μάτια του ἀπὸ ἓνα βαρὺ καλλιτεχνικὸ ὕπνο, μπόρεσαν νὰ βγοῦν τεχνίτες καὶ μάλιστα γλύπτες καὶ γλύπτες μνημείων, τόσο σοβαροὶ; Δὲν ἔχει περάσει, καλὰ-καλὰ, οὔτε μιὰ γενεὰ ἀπὸ τὴν ἀνεξαρτησία του κ' ὁ πρῶτος νέος Ἑλληνας γλύπτης, ὁ Δρόσης (1836-1882) καὶ πρῶτος καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου (ἀπὸ τοῦ ἔτους 1862) στολίζει τὴ νέα πρωτεύουσα τῆς πατρίδας του μὲ τ' αἰτώματα τῆς νεότευκτης Ἀκαδημίας της, τ' ἀγάλματα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνα, τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ Πλάτωνα, (ποῦ τὰ τελευταῖα τὰ ἐχτελοῦν μετὰ τὸ θάνατό του οἱ μαθητὲς του), γιὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν ἀμέσως οἱ ἀδελφοὶ Φυτάλαι, Γεώργιος, Μάρκος, Λάζαρος (1831—1909) καὶ Ἰωάννης, ποῦ ἀπὸ τὸ ἀργαστήρι τους, ἔχουν βγεῖ ὁ Γρηγόριος ὁ Ε' τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ Κανάρης τῆς ὁδοῦ Ἀμαλίας κ' ὁ Καραϊσκάκης, ὁ ξάδερφός τους Γ. Βιτάλης (1840—1901) ποῦ ἔχει στήσει στὴν εἴσοδο τοῦ Πανεπιστημίου, τὸν Γλάδστονα, ὁ Ἀθηναῖος Ἰ. Βιτσόρης (1843—1892) ὁ νεωτεριστὴς δημιουργὸς τοῦ «Ἀράπη» καὶ τῶν ἐπιταφείων Ἀγγέλων, ὁ Γ. Βροῦτος (1843—1909) ποῦ ἔκανε τὸν Κοραῖ, ὁ Δ. Φιλιππίτης (1839—1919) ποῦ μᾶς ἔδωσε τὸν πασίγνωστο «Ἐυλοθραύστη», τὸν «Ψαρά» καὶ τὸν «Θεριστὴ» στὸ Ζάππειο, ὁ Γιαννοῦλης Χαλεπᾶς (1854—1938), ὁ θουλικὸς δημιουργὸς τῆς «Κοιμωμένης», ὁ Λάζαρος Σῶχος (1862—1911), ὁ ἐπιβλητικὸς ἀνδριαντοποιὸς τοῦ Κολοκοτρῶνη, ἔξω ἀπ' τὴ Βουλῆ, ὁ ἐλεγειακὸς Μαλακατῆς καὶ τόσοι ἄλλοι γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι ποιητὲς τάφων τοῦ πρώτου Νεκροταφείου καὶ τέλος ὁ

Γεώργιος Μπονάνος πού με τὸ θάνατό του κλείνει ὅλη τούτη ἡ γενεὰ τῶν πρώτων γλυπτῶν πού ἀναφέραμε.

Ποιὲς ἄρα γε νὰ εἶναι οἱ μυστικές πηγές ἀπ' τὶς ὁποῖες ἀντλεῖ κι οἱ ἐπιδράσεις πού προσδέχεται καὶ γονιμοποιεῖται ἡ πρώτη αὐτὴ καλλιτεχνικὴ προσπάθεια τοῦ Ἑθνους, μόλις ἐλευθερώθηκε, ποιά τὰ αἷτια τοῦ καλλιτεχνικοῦ αὐτοῦ γεγονότος, τόσον πρώιμου καὶ τόσον σοβαροῦ, ὥστε νὰ μᾶς προβάλλεται σχεδὸν σὰν ἀπροσδόκητο; Ἄς ἐπιχειρήσουμε μιὰ σύντομὴ του ἀνάλυση.

Πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἡ καλλιτεχνικὴ προδιάθεση καὶ κληρονομικότητα τοῦ τόπου. Ἄς σκεφτοῦμε ὅτι παντοῦ στὴν Ἑλλάδα κι' ἰδίως στὰ νησιά, ἀπ' ὅπου κρατοῦσε ἡ φλέβα τῶν πρώτων αὐτῶν νεοελλήλων γλυπτῶν—οἱ περισσότεροί τους εἶναι Τηνιακοὶ—ζοῦσε πάντα ἀδιάκοπα φιλοτεχνῶντας τὸ αἰῶνιο Ἑλληνικὸ λαϊκὸ πνεῦμα. Ἄν εἶχε διακοπεῖ ἀπὸ αἰῶνες καὶ γιὰ πάντα ἡ μεγάλη παράδοση τῶν ἀθανάτων Ἑλλήνων γλυπτῶν καὶ ἀνδριαντοποιῶν, ὅμως οὔτε οἱ ταπεινοὶ λιθοξόοι τῶν Βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν, πού συντηροῦσαν συνάμα τὴν ὄραία Ἑλληνικὴ παράδοση τῆς παρηγορίας τῶν τάφων, εἶχαν χαθεῖ, οὔτε οἱ ἄγνωστοι καὶ ἀνώνυμοι ξυλογλύπτες τῶν περίφημων μεταβυζαντινῶν τέμπλων καὶ ναυτικῶν ξοάνων, τῶν σκαλιστῶν οἰκιακῶν ἐπίπλων καὶ ἐκκλησιαστικῶν σκευῶν, εἶχαν σταματήσει τ' ἀπλοῖκά μὰ θερμοουργά τους γλύφανα. Αὐτὸ τὸ ἀνώνυμο καὶ ταπεινὸ, μὰ «ἀεῖζωο» πλῆθος, πού συνεχίζει καὶ συντηρεῖ ἀθόρυβα πανάρχαιες παραδόσεις, πρέπει νὰ λογαριαστέι ὡς τὸ βαθύπλουτο ὑπόστρωμα αὐτῆς τῆς πρώτης καλλιτεχνικῆς μας καρποφορίας.

Ἄλλος σοβαρὸς ἐπίσης συντελεστής : ἡ θαλαπερὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς, πού ναι θαρρεῖς κορεσμένη ἀπὸ παγκόσμια ἰδεολογικὰ ρεύματα πού ἔρχονται ἐδῶ νὰ σμίξουν καὶ μὲ τὶς ψυχικὲς ἐξάρσεις καὶ τοὺς ἐνθουσιασμοὺς ἐνὸς ἔθνους πού μόλις λευτερώθηκε. Μέσα στὸ γενικὸ του παραλήρημα, ὄχι μόνο ἡ Ἑλληνικὴ νεότητα, οἰστρηλατημένη ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση τῶν ἀρχαίων της παραδόσεων καὶ τὴ φιλοδοξία γιὰ νέους καλλιτεχνικοὺς θριάμβους ἀνυπομονεῖ—μὲ μιὰ φιλοτιμία πού συγινεῖ—ν' ἀποδυθῆ εἰς τοὺς πνευματικοὺς ἐκείνους ἀγῶνες πού ἄλλοτε διακρίθηκε καὶ δοξάστηκε, μὰ καὶ ὁλόκληρο τὸ ἔθνος, παρασυμμένο ἀπὸ τὶς ἴδιες αὐτὲς φαντασιώσεις, ἀμιλλᾶται ἀπὸ κάθε γωνιά καὶ μὲ κάθε τρόπο νὰ βοηθήσῃ τὸ ἀρτισύστατο κράτος γιὰ ν' ἀνταποκριθῆ στὶς πνευματικὲς αὐτὲς φιλοδοξίες του. Ἄνάκτορα μεγαλοπρεπῆ, καλλιμάρμαρα Πανεπιστήμια, Ἀκαδημίες, Βιβλιοθῆκες, Πο-

λυτεχνεῖα, μέγαρα Ἐκθέσεων καὶ γυμαστικά Στάδια περίλαμπρα, πού νὰ τοῦ θυμίζουν ὅλα τὴν παλαιὰ του εὐκλεία καὶ νὰ διατυπώνουν τὶς καινούργιες του ἀξιώσεις, τοῦ προσφέρονται ἀπὸ παντοῦ μὲ ἡγεμονικὴ περίσσεια, δίχως καμμιά σκέψη γιὰ φειδῶ καὶ πολλὲς φορές χωρὶς κἂν μιὰ ὀργανικὴ ἀναγκαιότητα. Μ' ἂν ὅλα τούτα ὑπερβάλλουν καὶ κάποτε προτρέχουν τὶς πραγματικὲς του ἀνάγκες, ὅμως δίδουν καὶ μοναδικὲς εὐκαιρίες εἰς τὴν καλλιτεχνικὴ τοῦ τόπου δραστηριότητα. Ἔτσι τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἄσημους μαρμαρογλύπτες πού ὑπηρετοῦν στὴν ἀρχὴ τυφλά, μὰ μὲ ζῆλο, τὴ φιλότιμη καὶ παράλογη μαζί προσπάθεια τῶν πρώτων Βαναρῶν Ἀρχιτεκτόνων, νὰ νεκραναστήσουν μὲ τὰ κλασσικοφανῆ τους κτίρια τὸ «ἀρχαῖον ἄστυ», τοὺς διαδέχονται ἀμέσως εὐθύς οἱ πρώτοι μορφωμένοι Ἑλληνες γλύπτες, πού καλοῦνται νὰ τὰ διακοσμήσουν μὲ ἀγάλματα καὶ μὲ τοὺς ἀνδριάντες τῶν εὐγενῶν δωρητῶν τους.

**

Ἔτσι ἀρχίζει ἡ ἱστορία τῶν νέων Ἑλλήνων γλυπτῶν, πού σύντομα, μὲ χρονολογικὴ σειρά, μὰ χωρὶς καμμιά ἀξιολογικὴ κατάταξη προαναφέραμε, γιὰ νὰ ἀνακεφαλαιωθῆ ὁλόκληρη καὶ νὰ κλείσῃ στὶς μέρες μας ὀριστικά, μὲ τὸ τραγικὸ πέρασμα τοῦ δημιουργοῦ τῆς «Κοιμωμένης».

Ὁ βασικὸς χαρακτῆρας τῆς προσπάθειάς αὐτῆς εἶναι μιὰ στενὴ προσήλωση πρὸς τὰ ἀρχαῖα γλυπτικὰ πρότυπα. Φυσικὴ συγγένεια καὶ μαθητεία, ζωντανὴ παράδοση καὶ λόγοι ἱστορικοί, ὅσπερ τῆς ἐποχῆς κι' ἐπιδράσεις ἀπὸ τὰ μεγάλα βαναρικὰ κέντρα—πού βρίσκονταν τότε στὴ μεγαλειότερη πού ἔφθασαν ποτέ τους ἀκμὴ καὶ ἀπὸ λόγους πνευματικῆς ἀκτινοβολίας μὰ καὶ δεσμοὺς ἐθνικοὺς καταντοῦν, κατὰ τὴ χρονικὴ τούτη περίοδο, οἱ μοναδικὲς πνευματικὲς Μητροπόλεις μας—τοὺς κατευθύνουν πλησίστους πρὸς τὸν «κλασσικισμό». Ὡστε δὲν εἶναι ἀπὸ ὀκηρία ψυχῆς πού πλευρίζουνε σ' αὐτὸν κ' ἡ περίπτωσή τους, μολονότι φαίνεται στὸ πρῶτο κοίταγμα ν' ἀκολουθεῖ τὴ γενικὴ τότε πνευματικὴ ἐκτροχιάσῃ μας πρὸς τοὺς ἄγρονους καὶ στείρους χώρους ἐνὸς ὀμαντικοῦ «ἀρχαϊσμοῦ», πρέπει νὰ ἐξετασθῆ σὰν μιὰ περίπτωσις ξεχωριστή. Δὲν πρέπει νὰ λησμονεῖται ὅτι ἡ ἐπιρροὴ τοῦ ἀρχαίου πλαστικοῦ κόσμου πάνου σ' ὅλη τὴν τέχνη, μὰ ἰδιαίτατα στὴ γλυπτικὴ, στάθηκε ὡς τὰ σήμερα σχεδὸν διαρκῆς· ἔπειτα ὅτι τούτοι δὲν χῶθησαν σὰν τυμβωρύχοι μέσα στὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Πίστις κι' εὐλάβεια θρησκευτικὴ καὶ ἀγωνία ψυχῆς τοὺς κατέχει νὰ μᾶς μεταφέρουν κἂν ἀπὸ τὸ πνεῦ-

μα του. Μιά πού δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ τὸν δημιουργήσουν, προσπαθοῦν νὰ τὸν πλησιάσουν καὶ τὸν πλησιάζουν ὅσο κανένας τοῦ καιροῦ τους. Γιατὶ μόνοι αὐτοὶ τὸν ἀντικρύζουν ὄχι σὰν μιὰ ἐνταφιασμένη ὁμορφιά, ἀλλὰ σὰν κάτι πού ὑπάρχει αἰωνίως. Για ὅσους τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα τῶν ἔργων τῆς τέχνης εἶναι σβυστά, γι' αὐτοὺς εἶναι σβυστός καὶ ὁ ἥλιος. Εἶναι, βέβαια, «κλασικισταί»· μὰ εἴτε σ' αὐτὸ χρωστοῦν ἓνα μέρος τῆς ἀδικίας πού τοὺς γίνεται, εἴτε ἓνα μέρος τῆς γοητείας τους, τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι τὸ πνεῦμα αὐτὸ τὸ ζοῦν μέσα τους σὰν μιὰ φυσικὴ κληρονομία, ὅτι σηκώνουν αὐτὸ τὸ τεράστιο βάρος δίχως νὰ καμφθοῦν. Δὲν εἶναι λοιπὸν σωστό, οὔτε δίκαιο, νὰ τοὺς πέρνουμε γιὰ ἀπλοὺς μόνο μιμητές, αὐτοὺς πού προσηλωθήσαν τόσο σοβαρὰ σὲ τόσο ζωντανὲς ἀλήθειες, πού στὸν καιρὸ τους ὑψώνονταν ἀκόμη ἐπιβλητικώτερα, ὅταν ὁ τόπος αὐτὸς κρατοῦσε καὶ στίς καρδιές καὶ στὴ φύση του πῶς ἀμόλυντο τὸν ἀληθινὸ του χαρακτήρα. Ἄς δοῦμε μόνο τι μπόρεσαν νὰ καρπωθοῦν, τι διδάγματα ἔλαβαν καὶ τι μᾶς μεταδίδουν μὲ τὰ ἔργα τους.

* *

Ἡ γλυπτικὴ, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη πλαστικὴ τέχνη, εἶναι βιασμένη νὰ πειθαρχεῖ σ' ἓνα ἀρχιτεκτονικὸ νόημα· πολὺ περισσότερο ἀκόμη ὅταν εἶναι στημένη μέσα στὸ ὑπαιθρο. Τότε πρέπει νὰ ὑποταχθεῖ μέσα εἰς τοὺς ἰδιαιτέρους τοπικοὺς νόμους του, γιὰ ν' ἀνασαίνει φυσικὰ καὶ φυτρωμένη, νὰ ποῦμε, κι αὐτὴ σὰν ἓνα λουλοῦδι πού βγήκε μες' ἀπὸ τὰ σπλάγχνα του. Μονάχα κατόπι ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑποταγή, ἀπ' αὐτὴ τὴν πειθαρχία εἰς τὴ φύση ἢ καλύτερα στὸ νόημά της, μπορεῖ τὸ ἀνθρώπινο ἔργο νὰ τὴν ὑποτάξει μὲ τὴ σειρά του καὶ νὰ τὴν κάνει ὁλόκληρη νὰ κινεῖται μὲ τὸν ἴδιο ἀνθρώπινο ρυθμὸ. Τότες μονάχα δὲν ξέρεις ἐὰν τὸ ἔργο ὑψώθηκε γιὰ νὰ τὴν ὑπερηγήσει, ἢ ἂν αὐτὴ γένηκε γιὰ νὰ ὑπερηγήσει τὸ ἔργο. Ἄπ' ἐκεῖνη αὐτὸ πῆρε τὴν φυσικότητα καὶ ἡ φύση πῆρε κατὰ ἀπὸ τὸ πνεῦμα του. Τοῦτο καὶ κείνη βρίσκονται θαρρεῖς σὲ μιὰ διαρκῆ ἐρωτικὴ κατάσταση, πού ἀνοίγει τὴν καρδιά στὰ αἰσθητά της ἀγάπης καὶ τῆς ἁρμονίας. Ἡ φύση εἶναι ἀπείρωσ ἀγαθὴ, ἀρκεῖ νὰ μὴν τὴν πειράξεις· εἶναι ἀπείρωσ ταπεινὴ, ἀρκεῖ νὰ μὴν τὴν ἐξευτελίξεις· μὲ τὴν ταπεινοσύνη του ὁ ἀνθρώπος τὴν κάνει ταπεινότερη ἀπὸ κείνον καὶ μὲ τὴν ὑποταγὴ του τὴν ὑποτάσσει, αὐτὴν, πού εἶναι χάος ἢ ἀνυποταξία της.

Μ' αὐτὴ τὴν ἀρετὴ τῆς πειθαρχίας κατώρθωσαν οἱ παλαιοὶ γλύπτες νὰ συγκεντρώσουν τὸ φῶς στὰ μνημεῖα τους γιὰ νὰ στολίσουν ὑστερα μὲ κείνα τὴ φύση,—νύχτα καὶ μέρα,

— ν' ἀφίνουν ἐλεύθερα τὸν ἀέρα νὰ τὰ χαϊδεύει, νὰ τὰ πλένει ἢ στάλα τῆς βροχῆς καὶ νὰ παίξει μὲ τοὺς ἴσκιους του τὸ δέντρο—ἢ ἔλα ἢ τὸ κυπαρίσσι—φριάνοντας μαζί τους, κάθε στιγμή, «ποιήματα», πού ποτὲς δὲν μπορεῖ νὰ κατορθώσει μόνη της ἡ ἀνθρώπινη μεγαλαυχία. Πειθαρχία λοιπὸν στὴ φύση, πειθαρχία στοὺς ἐθνικοὺς ῥυθμούς, πού δὲν εἶναι παρὰ τὸ πνεῦμα της, εἶναι ἡ σοβαρότερη ἀρετὴ ἑνὸς τεχνίτη καὶ πῶς πολὺ ἑνὸς γλύπτη.

Σ' αὐτὲς τὶς ἀρχιτεκτονικὲς καὶ γλυπτικὲς ἀρετὲς ἐμύησε τοὺς πρώτους νεοέλληνες γλύπτες—μαστόρους αὐτοὺς ἀπὸ ράτσα— τὸ κλασσικὸ πνεῦμα· τοὺς ἔμαθε νὰ εἶναι κάτοχοι τῆς ὕλης τους, στατικοὶ στὸν καταμερισμὸ καὶ τὴν οἰκοδόμηση τῶν μαζῶν τους, οἰκεῖοι στὸ ἀνθρώπινο αἶσθημα. Τοὺς ἔμαθε τὴν λιτότητα καὶ τὴν συμμετρία, τὸν ῥυθμικὸ παλμὸ, τὸ μέτρο καὶ τὴν ἁρμονία, τὴν πνευματικὴν ἱεράρχιση τῶν ἀξιών, τέλος τὴν ὑψηλὴν ἀνάταση τῆς ζωῆς.

Τὶς ἀρετὲς τους αὐτὲς κινημένες προσωπικώτερα τὶς βλέπουμε στὴν ἡλυσιακὴν ἐργασία πού μᾶς ἄφησαν μέσα στὸ πρῶτο νεκροταφεῖο. Γιατὶ ὅλοι τους σχεδὸν ὑπερηγῶντας τὶς ἀνάγκες καὶ τὶς ὥραιες παραδόσεις τοῦ τόπου ὑπῆρξαν καὶ γλύπτες μνημείων. Ὁ τόπος τοῦ ἔργου τους εἶναι ἐδῶ ὁ τόπος τοῦ θανάτου, σκοπὸς ἡ μορφοποίηση ἐκεῖνου πού μένει ὑστερ' ἀπ' αὐτὸν στὴ ζωὴ. Ἀλήθεια τί μένει; Στὰ ζωικά αἰσθητήρια ἓνας χαμός· κάτι ἔχει χαθεῖ· καὶ στὸ πνεῦμα ἓνα ἐρώτημα: «Ποῦ πάει;» Σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα οἱ νέοι Ἕλληνες γλύπτες ἀποκρίθηκαν ἀντάξια μὲ τὶς παραδόσεις τους. Ἡ συγκίνησή τους καταφέρει ἐδῶ ν' ἀποπνευματώσει τὴν ὕλη, ὁ τόνος τους πέρνει μιὰ πονεμένη ἀξιοπρέπεια· τὸ βάδισμά τους γίνεται πῶς σύμμετρο, πῶς ἁρμονικὸ, ἢ φαντασία τους πῶς εὐστροφία στίς ἰδιαιτέρες συνθήκες. Ἀφέθηκαν μέσα στὴ χώρα τοῦ θανάτου νὰ μιλήσουν μ' ἓνα παλμὸ ζωῆς πού σπάνει τὰ ἀκαμπα πλαίσια τοῦ ψυχροῦ «ἀκαδημαϊσμοῦ» τοῦ καιροῦ τους.

Αὐτὸς ὁ ζῆλος νὰ ξεπεράσουν τὶς ἀφετηρίες τους, ἡ μυστικὴ τους φλόγα νὰ κινήθουν δημιουργικὰ καὶ αὐτοδύναμα, ξεπηδᾷ θαρρεῖς μες' ἀπ' τὴν τραγικὴ μορφή τοῦ αὐθεντικώτερου ἐκπροσώπου τῆς πρώτης μας αὐτῆς καὶ ἴσως πῶς ὁλοκληρωμένης ὡς τὰ σήμερα καλλιτεχνικῆς προσπάθειας, τοῦ Γιαννοῦλη Χαλεπᾶ, πού ἡ μακροζωΐα του ἦταν πεπωμένο νὰ τὴν περιλάβει ὁλόκληρη, καὶ ἡ γλυπτικὴ μεγαλοφυΐα του νὰ τὴν συγκεφαλαιώσει μαζί καὶ τὴν ἀνακεφαλαιώσει.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ

London, 24th June 1824

THOMAS CARLYLE

LETTERS TO GOETHE

Βιογραφική σημείωση

Ὁ Σκώτος συγγραφέας Thomas Carlyle (*) (1795—1881) μεγάλωσε σὲ αὐστηρὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον καὶ κατηχήθηκε μὲ τὸν χριστιανικὸ καλβινισμό. Ἀπὸ μικρὸ παιδί ἐννοιωθε πῶς προορισμός του ἦταν νὰ μείνει ἀγνός κ' ἀληθινός· κ' αὐτὴ ἡ ἀρχή, πού φανερώνει τὴ φύση τῆς προσωπικότητάς του, ὅταν στὰ πανεπιστημιακά του χρόνια ἦλθε σὲ σύγκρουση ὁ καλβινισμὸς του μὲ τὸν ὀφελισμὸ καὶ τὴν αἰσθησιαρχικὴ καὶ ὕλιστικὴ φιλοσοφία, πού ἐπικρατοῦσαν τότε, τὸν βοήθησε ὕστερ' ἀπὸ ἐσωτερικοὺς ἀγῶνες πού βάσταξαν πολλὰ χρόνια, νὰ ξαναγυρίσει στὸν ἑαυτό του, στὴν πίστη καὶ τὴν εὐσέβεια. Τὸ ξαναγύρισμα αὐτὸ τὸ λέει «Ααγέννηση».

Μελέτησε τὸν Schiller, Goethe καὶ Fichte. Γιὰ τὸν Coethe, αἰσθανόταν ὄχι μονάχα σεβασμό, μὰ καὶ βαθειὰ συγγένεια· γιατί ὅπως αὐτὸς ἔτσι κ' ἐκεῖνος πέρασε τὸν ἴδιο μαρτυρικὸ δρόμο τῆς ἐσωτερικῆς πάλης. Γι' αὐτὸ μετάφρασε τὰ ἔργα του· καὶ ἀπορροφώντας τὸν ἰδεαλισμὸ τοῦ Goethe πού γίνηκε κατοπινὰ κύρια πηγὴ τῆς κοσμοθεωρίας του, βάρισε μὲ δύναμη καὶ ἐπιτυχία ἐναντία στὸ ματεριαλισμὸ πού κατέστρεφε τὸν αἰῶνα του. Ἐξαιρετικὴ σημασία ἔχουν οἱ φιλοσοφικὲς του ἰδέες γιὰ τὴν ἱστορία. Γιὰ τὸν Carlyle ἡ ἱστορία εἶναι συμβολικὴ δράση κ' οἱ ἥρωες ὁδηγοῦν στὴ γνῶση τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι προάγεται ἡ ἀνθρωπότητα πού ὁ πολιτισμὸς της ὀφείλεται στίς μεγάλες προσωπικότητες.

Στίς θεωρίες του γιὰ τὴν κοινωνικὴ πολιτικὴ εἶχε ἐπίδραση ὁ φιλόσοφος Fichte.

Ἡ ἀλληλογραφία του μὲ τὸν Goethe ἔδωκε στὸν Carlyle τὰ πειρὸ δυνάτ' ἀπ' ὅσα σπρωξίματα γιὰ νέα δημιουργία καὶ ζωή.

Ἡ ἐκλογή τῶν ἐπιστολῶν πού μεταφράζονται εἶναι παρμένη ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ A. Günther «Thomas Carlyle letters to Goethe». Ὅπως σημειώνει στὸν πρόλογό του, τὸ κείμενο προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ «Charles Eliot Norton: Correspondence between Goethe and Carlyle (London 1887).

Ὁ A. Günther σημειώνει πῶς ἔκαμε ἐπιλογὴ σὲ ὀρισμένους ἐπιστολὲς περιλαμβάνοντας τὰ πρὸ οὐσιώδη μέρη ἀπὸ τίς πρῶτες καὶ τελευταῖες ὅμως ἀκέρατες ἐπιστολὲς μπορούμε νὰ δοῦμε τὴ διακύμανση στὸ ὕψος καὶ τὴν ψυχικὴ διάθεση τοῦ Carlyle πρὸς τὸν Goethe.

*) Κῦττα Ν. Λούβαρι. Θ. Καρλάυλ (Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαίδεια Τόμος Τόμος ΙΓ') καὶ Γ. Ἀποστολάκη. Ὁ βίος τοῦ Θ. Καρλάυλ (περιοδικὸ «Κριτικὴ καὶ Ποίηση»).

Νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε, Κύριε, ζητώντας τὴ συγκατάθεσή σας γι' αὐτὴ τὴ μετάφραση⁽²⁾ νὰ σᾶς ἐκφράσω τίς εὐλικρινεῖς μου εὐχαριστίες γιὰ τὴν ὀφέλεια, πού μαζί μὲ ἑκατομμύρια ἀνθρώπους ἔχω πάρει ἀπὸ τὸ πρωτότυπο.

Δὲν ἐλπίζω πῶς θὰ τιμήσετε αὐτὴ τὴν ἀτελῆ μετάφραση τοῦ ἔργου σας μ' ἓνα ὀλότελο διάβασμα. Μὰ ἡ σκέψη πῶς κάποιο μέρος τῆς ὑπαρξῆς μου, ἔχει συνδεθεῖ μὲ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου πού τὴ διάνοια καὶ τὴν καρδιὰ πάνω ἀπ' ὅλα θανατᾶζω, εἶναι εὐχάριστη στὴ φαντασία μου. Οὔτε θὰ παραμελήσω τὴν τωρινὴ εὐκαιρία νὰ ἐπικοινωνήσω μαζί σας, ἀκόμη καὶ μ' αὐτὸν τὸ μικρὸ καὶ προσωρινὸ τρόπο. Πρὶν ἀπὸ τέσσαρα χρόνια σὰν διάβαζα τὸν Faust ἀνάμεσα στὰ βουνὰ τῆς γενέτειράς μου Σκωτίας, ἤθελα νὰ φαντάζομαι πῶς μιὰ μέρα θὰ μπορούσα νὰ σᾶς δῶ καὶ νὰ ξεχύσω μπροστὰ σας, ὡσὰν σὲ πατέρα, τίς λαχτάρες καὶ τίς περιπέτειες μιᾶς καρδιάς, πού τὰ μυστικὰ της φαινόσατε τόσο βαθειὰ νὰ καταλαβαίνετε καὶ μπορούσατε τόσο ὁμορφα νὰ ἐκφράζετε. Ἡ ἐλπὶδα πῶς θὰ σᾶς συναντήσω, εἶναι ἀκόμη ἀνάμεσα στὰ ὄνειρά μου. Πολλοὶ ἄγιοι ἔχουν σβυστεῖ ἀπὸ τὸ φιλολογικὸ μου ἡμερολόγιο, ἀπὸ τότε πού σᾶς πρωτογνώρισα⁽³⁾ μὰ τὸνομά σας στέκει ὡστόσο ἐκεῖ μὲ γράμματα πρὸ λαμπερὰ παρὰ ποτέ.

Νὰ μπορούσε ἡ ζωὴ σας νὰ διατηρηθεῖ πολλὰ πολλὰ χρόνια, γιὰ τὴν παρηγοριὰ καὶ τὴ μόρφωση τῆς τωρινῆς καὶ τῶν μελλούμενων γενεῶν εἶναι, Κύριε, ἡ θερμότερη προσευχὴ τοῦ πειρὸ ἀφοσιωμένου δούλου σας.

Thomas Carlyle

Υ. Γ. Ἐπειδὴ ἡ ἀποστολὴ δὲν εἶναι σίγουρη δυὸ λόγια^(*) πού νὰ δείχνουν πῶς ἔχετε λάβει αὐτὸ τὸ δέμα θάταν καλοδεχομένα.

EDINBURGH, 21 COMLEY BANK

25th April 1827

Σεβαστὲ Κύριε. Πᾶνε τώρα πάνω ἀπὸ δυὸ χρόνια, ἀπὸ τότε πού ὁ ὑπὸ κρητῆς τοῦ Λόρδου Bentinck's μούφερε στὸ

1) Στὸ σπίτι τοῦ Edward Irving's ὅπου στὴν πρώτη του διαμονὴ στὸ Λονδίνο βρῆκε φιλικὴ δεξίωση.

2) Ἡ μετάφραση τοῦ Wilhelm Meister's.

3) Ὁ Goethe εὐχαρίστει τὴν 30-10-1824 καὶ ἐσωκλείει δυὸ (λιγότερο γνωστὰ) ποιήματα.

Λονδίνο τὸ δέμα ἀπὸ τὸ Weimar μὲ τὸ εὐγενικό σας γράμμα καὶ δῶρο· καὶ γιὰ τὰ δυὸ νὰ πῶ, ὅτι ἐννοίωσα ἐγκάρδια χαρὰ θάταν λίγο. Γιατὶ τὰ ἔλαβα καὶ τὰ φυλάω μὲ μιὰ εὐλάβεια πὸν δὲ μπορεῖ νὰ ταιριάζει σὲ τίποτ' ἄλλο. Γιὰ μὲνα αὐτὰ εἶναι κειμήλια ἀπὸ κάποιον πὸν ποτὲ δὲν εἶδα, μὰ ἡ φωνὴ του μοῦ ἦρθε ἀπὸ μακρὰ μὲ συμβουλὴ καὶ βοήθεια στὴν ὕστατή μου ἀνάγκη. Γιατὶ ἂν ἔχω λευτερωθεῖ ἀπὸ τὸ σκοτάδι σὲ κάποιο μέτρο φωτός, ἂν ξέρω κάτι γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου καὶ τὸ χρέος καὶ τὸν προορισμό, αὐτὸ τὸ ὀφείλω στὴ σπουδὴ τῶν συγγραμμάτων σας, πλιότερο ἀπὸ οποιαδήποτε ἄλλη περίπτωσι. Εἴσθε σεῖς περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο, πὸν θάπρεπε πάντοτε νὰ εὐχαριστῶ καὶ νὰ εὐλαβοῦμαι μὲ τὸ αἶσθημα ἐνὸς μαθητοῦ στὸ δάσκαλό του, ἀλλὰ κ' ἐνὸς παιδιοῦ στὸ πνευματικό του πατέρα. Αὐτὸ δὲν εἶναι μάταιη κολακεία, μὰ μιὰ ἀλήθεια, πὸν τὴν αἰσθάνεται ἡ καρδιά· καὶ ταπεινὴ καθὼς εἶναι, νοιῶ θει πὼς ἡ γνώση τέτοιων ἀληθειῶν πρέπει νάναι περισσότερο εὐχάριστη σὲ σᾶς, ἀπὸ κάθε ἄλλη δόξα.

Τὰ βιβλία (1) πὸν παίρνω τὸ θάρρος νὰ Σᾶς προσφέρω εἶναι τὸ φτωχὸ προϊόν ἀπὸ προσπάθειες πὸν δυσκολεῦθηκαν ἀπὸ ἀρροστικές καὶ πολλὲς ἄλλες αἰτίες· κ' ἀληθινὰ πολὺ λίγο ἀξίζου νὰ γίνου ν δεχτὰ ἀπὸ μέρους σας. Ἄλλ' ἴσως μπορεῖ νὰ βροῦν κάποιαν εὐνοια γιὰ χάρη μου καὶ νὰ σᾶς ἐνδιαφέρου ἐπίσης σὰν δείγματα τῆς προόδου τῆς Γερμανικῆς φιλολογίας στὴν Ἀγγλία. Ὡς τώρα δὲν ἦταν ἀδικία, μὰ ἀγνοια πὸν μᾶς εἶχε τυφλώσει σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα· ὅμως μιὰ διαφορετικὴ κατάστασι πραγμάτων φαίνεται νὰ πλησιάζει. Ὅσο γιὰ σᾶς εἶναι σιμὰ ἡ καλύτερα ἔχει ἤδη ἔρθει.

Αὐτὰ τὰ Wanderjahre (2) πὸν νομίζω πὼς εἶναι καλύτερα μεταφρασμένο ἀπὸ τὸ προηγούμενό του (3) ἀκούω νὰ ἐπαινεῖται ἀπὸ πολλὰ μέρη βαθεία, ἂν ὄχι ἔντονα· κ' ἀκόμα, ὅπως τὸ χαρακτηρίσα στὸν πρόλόγο μου, φαίνεται νὰ μὴ προκαλεῖ ἀντίρρηση, ἀλλὰ μερικὴ ἐπιδοκιμασία, ἡ στὴ χειρότερη περίπτωσι δισταγμὸ κ' ἐξέτασι.

Γιὰ τὸ Lehrjahre ἐπίσης εἶμαι εὐτυχῆς νὰ δώσω μιὰ πολὺ πιὸ κολακευτικὴ πληροφορία ἀπὸ κείνη πὸν μπορούσα νὰ προβλέψω. Πάνω ἀπὸ χίλια ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου βρισκονται ἤδη στὰ χέρια τοῦ κοινοῦ. Ἔχου ἀγαπηθεῖ ἐπίσης περισσότερο ἢ

(1) Τὰ βιβλία: «Like of Schiller» (1825) καὶ «German Romance (4 τόμος, Edinburgh 1827 ὁ 4ος τόμος περιέχει τὰ «Wilhelm Meister's Travels»).

2) Χρόνια τῶν περιηγήσεων.

3) Wilhelm Meisters Lehrjahre (=χρόνια τῆς σπουδῆς).

λιγότερο εὐσυνείδητα ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους κάθε μόρφωσης· καὶ, πρᾶγμα πὸν πολλὲς φορὲς μ' ἐνδιέφερε νὰ παρατηρήσω, μ' ἔνα βαθμὸ ἐχτίμησης, πὸν προερχόταν περισσότερο ἀπὸ τὴν πνευματικὴ δύναμη παρὰ ἀπὸ τὸν ἠθικό ζῆλο τοῦ ἀναγνώστη. Ἐνας ἀπὸ τοὺς πιὸ θερμοὺς θαυμαστές σας γνωστοὺς σὲ μὲνα, εἶναι μιὰ ἐξαιρετικὴ Κυρία μὲ πολὺ θρησκευτικὴτητα.

Μπορῶ ἐπίσης νὰ πῶ ὅτι πρὶν ἀπὸ μερικὲς βδομάδες ἔνας ξένος βιβλιοπώλης ἀπὸ τὸ Λονδίνο μοῦ ἀνέθεσε νὰ μεταφράσω τὴν Dichtung und Wahrheit; (1) μιὰ πρότασι πὸν ἴσως τὴν ἔχω μόνον ἀναβάλει καὶ ὄχι ἀπορρίψει (2).

Ὅλ' αὐτὰ εἶναι ἐγγύησι γιὰ μὲνα, νὰ πιστεύω πὼς τόνομά σας κ' οἱ διδασκαλίες σας σύντομα θὰ διαδοθοῦν στὴν Ἀγγλία ὅπως καὶ στὴ Γερμανία.

Καὶ βέβαια ὑπάρχου ν μερικὰ πράγματα πὸν ἔχω πλιότερη ἱκανοποίησι ἐξετάζοντάς τα, παρ' ὅλο πὸν ἡ πραγματικὴτητα εἶναι πὼς σ' αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα ἔχου ν συντελέσει οἱ προσπάθειές μου, ὅτι ἔχω βοηθήσει νὰ κατακτηθεῖ γιὰ σᾶς μιὰ νέα ἐπαρχία τῆς πνευματικῆς ἐπικρατείας καὶ γιὰ τοὺς πατριώτες μου ἔνας νέος θησαυρὸς σοφίας πὸν ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸν βρήκα τόσο πολύτιμο.

Μπορεῖ, μιὰ μέρα, ἂν ὑπάρχει μὲνα μου κάποιο χάρισμα, νὰ σᾶς στείλω ἔργο δικό μου· καὶ μ' αὐτὸ θὰ εἴσθε ἄξιος πολὺ βαθύτερης εὐχαριστίας ἀπὸ ὅτι ἡ Silaria (3) στὸ φίλο της καλλιτέχνη.

Ἐδῶ κ' ἔξη μῆνες ἔκαμα τοὺς γάμους μου. Ἡ νεαρή μου γυναῖκα (4), πὸν εἶναι μαζί μου σύμφωνη σὲ πάρα πολλὰ πράγματα, αἰσθάνεται γιὰ σᾶς τὸν ἴδιο θαυμασμὸ μὲ μὲνα· καὶ μ' ἔβαλε νὰ σᾶς παρακαλέσω ἀπὸ μέρους της, νὰ δεχθῆτε αὐτὸ τὸ πονγγί φτιαγμένο, καθὼς μπορῶ νὰ πιστοποιήσω, μὲ τὰ λεπτά της δάχτυλα καὶ μὲ ἀληθινὴ ἀγάπη· ὥστε ἔτσι, κάτι πὸν τὸ εἶχε φτιάξει μὲ τὰ χέρια της καὶ ἦταν δικό της νάναι στὰ χέρια σας καὶ δικό σας. Σχετικὰ κ' αὐτὴ τὴν ἔχω βεβαιώσει πὼς θὰ τῆς κάνετε τὴν εὐχαρίστησι νὰ τὸ δεχθῆτε. Σᾶς μελετᾶ στὴ γλώσσα σας. Κι' ἡ πρώτη της κρίσι ἦταν ἡ

1) (Ἀλήθεια καὶ ποίησι)=Ἀπομνημονεύματα τοῦ Goethe.

2) Τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ Goethe δὲν τὸ μετάφρασε ὁ Carlyle.

3) Τοῦ Wilm. Meisters Wanderjahre βιβλ. 2ον κεφ. 7ον.

4) Ἡ Jane Welsh, ἡ γυναῖκα τοῦ Carlyle ἦταν φιλολογικὰ πολὺ μορφωμένη κυρία καὶ ἐγινε ἀργότερα συνεργάτιδά του. Μετὰ τὸ θάνατό της ἐξέδωκε ὁ Carlyle τὰ «Ἀπομνημονεύματά» της μὲ τὸν τίτλο Letters and memorial of Jane Welsh Carlyle prepared for publication by Thomas Carlyle and edited by J. A. Fronde (1883. 3 τόμ.).

ἀκόλουθη πού τήν φανέρωσε μέ κάποια ἔκπληξη. «Αὐτός ὁ Goethe εἶναι ἀνώτερη μεγαλοφυΐα ἀπό τόν Schiller ἄν και δέν μέ συγκλονίζει». Καλύτερη κριτική ἀπό πολλές, πού ἔχουν εἰπωθεῖ μέ πióτερουσ τύπουσ.

Μπορῶ νά ἐλπίζω, πῶσ θά μάθω μέ τὸ ταχυδρομεῖο πῶσ αὐτὸ τὸ δέμα ἔφτασε μέ ἀσφάλεια και πῶσ ὑγεία και εὐλογία σᾶσ συνοδεύουν πάντοτε; «Ἐλεύθερη εἶν' ἡ καρδιά μὰ τὸ πόδι εἶναι δεμένο» (1).

Οἱ εὐχέσ μου ἐνώνονται μέ τοῦ κόσμου τίς εὐχέσ, νά ζήσετε πολὺ, νά χαίρεστε τὸ ἀγαθὸ και νά κάμνετε τὸ καλὸ.

Εἶμαι πάντα, Σεβαστὲ Κύριε, ταπεινὸσ σας δοῦλοσ και εὐγνώμων μαθητήσ.

Thomas Carlyle

Ἄν σχετίζεσθε μέ τόν Mr Tieck θά μοῦ ἔδινε εὐχαρίστηση νά τόν βεβαιώσετε γιὰ τήν ἐχτίμησή μου. Ἐχτὸσ ἀπ' αὐτὸν και τόν Richter (2) πού μᾶσ ἔχει ἀφήσει, δέν ὑπάρχει ἄλλοσ ἀπ' αὐτοῦσ τοῦσ μυθιστοριογράφουσ πού δέν θᾶπρεπε νά σᾶσ ζητήσω συγγῶμη τοποθετιώντας σας πλάι τοῦσ ἀκόμα και σᾶν βασιλέα τοῦσ.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΩΡΑΪΤΗ

1) Στὸ κείμενο τῆσ ἐπιστολήσ.

2) Richter Jan Paul, ὁ ἀγαπημένοσ, γιομάτοσ χιοῦμοσ συγγραφέασ τῆσ ἐποχῆσ του. Πέθανε τὸ 1825.

PAUL VALÉRY

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

(Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ σημειωματᾶριο τοῦ κ. Τέστ)

*Υπάρχουν ἄνθρωποι πού καταλαβαίνουν πῶσ οἱ αἰσθήσεισ τῶν τοῦσ χωρίζουν ἀπὸ τὸ πραγματικὸ, ἀπ' τὸ εἶναι.

Αὐτὴ ἡ αἰσθηση μέσα τοῦσ μολύνει τίς ἄλλεσ τῶν αἰσθήσεισ. Ὅτι βλέπω μέ τυφλώνει. Ὅτι ἀκούω μέ κουφαίνει. Ὅτι ξαίρω μέ κάνει νά μὴν τὸ ξαίρω. Ἄγνοῶ και συγχρόνωσ ξαίρω. Αὐτὴ ἡ φεγγοβολὴ μπροστά μου εἶναι μιὰ τύφλωση και ξεσκαπάζει ἡ μιὰ νύχτα ἡ ἕνα φῶσ περισσότερο... Περισσότερο ἀπὸ τί; Ἐδῶ κλείνει ὁ κύκλοσ μ' αὐτὸ τὸ παράξενο ἀναποδογύρισμα. Ἡ γνώση σὰ σύννεφο πάνω στὸ εἶναι. Ὁ κόσμοσ πού λάμπει σὰ γυαλάδα ἡ σὰ μαυράδα τοῦ ματιοῦ.

Βάλτε ἐκεῖ μέσα κάθε πρᾶγμα πού βλέπω.

Δέν εἶμαι καμωμένος γιὰ τὰ μυθιστορήματα, οὔτε γιὰ τὰ δράματα. Οἱ μεγάλεσ τῶν σκηνέσ, οἱ θυμοί, τὰ πάθη, οἱ τραγικέσ στιγμέσ χωρίσ νά μ' ἐνθουσιάζουν μοῦ φαίνονται σᾶν ἄθλιεσ λάμπεισ, σᾶν καταστάσεισ στοιχειώδεισ, ὅπου ὅλεσ οἱ βλακειέσ ἀφίνονται λευτερεσ, ὅπου τὸ εἶναι ἀπλουστεύεται ὡσ τήν ἀνοησία ἀντι νά κολυμπάει μέσα στίσ περιστάσεισ τοῦ νεροῦ...

Εἶμαι ταχὺσ ἡ τίποτα, ἀνήσυχοσ, ἀχαλίνωτοσ, ἐρευνητήσ. Καμιὰ φορὰ ἀναγνωρίζω τόν ἑαυτὸ μου σὲ κάποια ἀποψη ἰδιαίτερα προσωπική και κατάλληλη γιὰ γενίκευση. Αὐτέσ οἱ ἀπόψεισ σκοτώνουν τίς ἄλλεσ πού δὲ μποροῦν νά γενικευθοῦνε, εἴτε γιὰτί λείπει ἡ δύναμη στὸν παρατηρητή, εἴτε γι' ἄλλη αἰτία;

*Ἀπ' αὐτὸ προκύπτει ἕνα ἄτομο κανονισμένο σύμφωνα μέ τίς δυνατότητεσ τῶν σκέψεῶν του.

*Ἀνθρωπε πάντα ὄρθιε στὸ ἀκτωτῆρι Σκέψη, γιὰ ν' ἀνοίγεισ τὰ μάτια πάνω στὰ σύνορα τῶν πραγμάτων ἡ τῶν ἀπόψεων...

Εἶναι ἀδύνατο νά δεχτεῖ τήν «ἀλήθεια» τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὅταν τήν αἰσθάνεται νά σχηματίζεται (εἶναι μιὰ ἐντύπωση) σχηματίζεται ταυτόχρονα ἕνασ ἄλλοσ εἶναυτὸσ ἀσυνήθιστοσ πού γι' αὐτὸν εἶναι περήφανοσ, ζηλιάρησ... (εἶναι ἕνα περίσσεμα ἐσωτερικῆσ πολιτικῆσ).

*Ἀνάμεσα στὸ φωτεινὸ ἐγὼ και στὸ ταραγμένο ἐγὼ. Ἀνάμεσα στὸ δίκαιο ἐγὼ και στὸ ἐνοχο ἐγὼ, ὑπάρχουν παληὰ μίση και παληοὶ συμβιβασμοί, πολλέσ ἀπαρνήσεισ και παληὰ παρακάλια.

Εἶδοσ ἰδιαίτερησ προσευχῆσ.

«Εὐχαριστῶ τούτη τήν ἀδικία, τούτη τὴ ντροπὴ πού μ' ἐξύπνησε και πού ἡ ζωηρὴ τῆσ αἰσθηση μ' ἔρριξε μακρὰ ἀπὸ τὴ γελοία ἀφορμὴ τῆσ, δίνοντάσ μου τὴ δύναμη και τὴν ὄρεξη τῆσ σκέψησ μου, ἔτσι πού στὸ τέλος οἱ ἐργασίεσ μου ἀπόχτησαν τὸ κέρδοσ τοῦ θυμοῦ μου. Ἡ ἀναζήτηση τῶν νόμων ὠφελήθηκε ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιο».

*Ἀπόδοση : TAKH ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΦΙΛΟΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

(15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1945)

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α Τ Α

Η ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗ ΜΑΣ

Λόγοι ανώτεροι από τή θέλησή μας μᾶς υποχρέωσαν νά καθυστερήσουμε γιά λίγους μήνες τήν ἐκδόσή μας.

Τά γεγονότα τοῦ Δεκεμβρίου βρῆκαν τὸ προηγούμενο τεῦχος μας στό τυπογραφεῖο σχεδὸν ἔτοιμο. Μά τὰ γεγονότα πού μεσολάβησαν ἤτανε τόσο ραγδαία πού τὸ τεῦχος μας ἐκείνο τοῦ Δεκεμβρίου δὲν μπόρεσε νά κυκλοφορήσει παρά μόλις ἐδῶ καί λίγες μέρες σὲ περιορισμένο ἀριθμὸ ἀντιτύπων, μιά καί ἡ ὕλη του ἦτανε πλέον ἀνεπίκαιρη γιά τίς μέρες πού ζοῦμε σήμερα.

Ἐλπίζουμε σήμερα πὼς ἡ ἐπανεκδόσή μας δὲν θά υποχρεωθεῖ νά σκοντάψει σὲ λόγους ανώτερους ἀπὸ τή θέλησή μας. Κι' ἔτσι ἀπὸ τὸ τεῦχος αὐτὸ ἀρχίζουμε νά βγαίνουμε κανονικά κάθε δεκαπενθήμερο.

ΟΙ ΚΑΙΝΟΥΡΙΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΜΑΣ

Ὅπως εἶχαμε υποσχεθεῖ, ἀπὸ τὸ τεῦχος μας Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου ἀρχισαν νά δημοσιεύονται τὰ «Πολιτικά Θέματα».

Ὁ συνεργάτης μας κ. Ἐπαμ. Μεταξᾶς πού τὰ ἀνέλεβε, θά τὰ συνεχίζει ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, ἀνάλογα μὲ τὰ κάθε τόσο γεγονότα.

Τὰ «Φιλολογικά Χρονικά» κάνουν τή δῆλωση, πὼς μὲ ἀντικειμενικότητα καί χωρὶς καμμιὰ ἐπιρροή «χρονική, ταξική, γενικῆς ἢ ἀτομικῆς προδιάθεσης» θά δίνεται μιά ὀλοκληρωμένη εἰκόνα τῆς πολιτικοκοινωνικῆς καταστάσεως τῆς κάθε «στιγμῆς».

Νομίζουμε πὼς ἡ «Ἑλληνικὴ Πολιτικὴ» πού δημοσιεύτηκε στό προηγούμενο τεῦχος μας, δίνει τήν ἀρχὴ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ὑποσχέσεών μας.

Ἀκόμα, ἀπὸ τὸ τεῦχος αὐτό, ἐγκαινιάζουμε δυὸ σελίδες γιά τήν «Κίνηση τῶν Ἰδεῶν» τοῦ συνεργάτου μας κ. Μαζοράκη, κι' ἐλπίζουμε σύντομα νά ὀλοκληρώσουμε ὅτι στό τεῦχος μας τοῦ Ὀκτωβρίου ὑποσχεθήκαμε.

Ο ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

Στὴν αἴθουσα ἐκδόσεων τοῦ «Παρνασσού» γίνηκε αὐτὲς τίς ἡμέρες ἐκθεσὴ τοῦ τύπου πού κυκλοφοροῦσε μυστικά τὴν ἐποχὴ τῆς κατοχῆς. Παρὰ τοὺς κινδύνους πού ἀπειλοῦσαν τοὺς ἐκδότες, τυπογράφους καί διανομεῖς, ὅλη τὴ περίοδο τῆς κατοχῆς κυκλοφόρησε ἕνα πλῆθος ἀπὸ μυστικά ἐντυπα, πού πληροφοροῦσαν, καθοδηγοῦσαν καί ἐνίσχυαν ἠθικά τὸν Ἑλληνισμό. Ἐκείνο πού πρέπει νά τονιστεῖ ξεχωριστὰ εἶναι πὼς τὴν πρωτοβουλία τῶν ἐκδόσεων αὐτῶν δὲν τὴν εἶχαν πάρει οὔτε οἱ δη-

μοσιογράφοι, οὔτε οἱ πολιτικοί, ἀλλ' ἀπλοὶ ἰδιώτες. Τὸ φαινόμενο μάλιστα τοῦτο, δηλαδὴ νά τὴν ἀναλάβουν τὴν πρωτοβουλία τῶν ἐκδόσεων τοῦ μυστικοῦ τύπου οὔτε οἱ δημοσιογράφοι, οὔτε οἱ πολιτικοί, εἶναι θλιβερό, γιὰ αὐτοὺς ἀκριβῶς ἦταν ταγμένοι φύσει καί θέσει γιά παρόμοιαν ἀποστολή. Ὅπως δὲ ὅμως ὁ μυστικὸς τύπος παρουσιάζει ἐντελῶς ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον. Τὰ «Φιλολογικά Χρονικά» ἄλλωστε εἶδαν μὲ χαρὰ νά ἀναφέρονται στὸν κατάλογο τῶν συνεργατῶν τοῦ μυστικοῦ τύπου ἢ πλειονότης τῶν συνεργατῶν των.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΑ

«᾿Ωδινεν ὄρος καί ἔτεκε μῦν»—αὐτὸ φαίνεται πὼς εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θορύβου γιά τὴν ἐκκαθάριση τῶν Πανεπιστημίων Θεσσαλονίκης καί Ἀθῆνας ἀπὸ τοὺς καθηγητῆς πού μπῆκαν ἀπὸ τὸ παράθυρο, κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς δικτατορίας καί τῆς κατοχῆς. Οἱ «ἀλεξιπτωτιστῆς» αὐτοί, ὅπως τοὺς λένε οἱ φοιτητῆς, θόλωσαν τὰ νερὰ δημαγωγώντας κατὰ τῶν τακτικῶν καθηγητῶν καί ἔτσι φαίνεται πὼς θά τὰ καταφέρουν νά μείνουν. Νομίζουμε ὅμως πὼς νά φεύγει ὁ κ. Ἡλιόπουλος-προτοῦ διαγραφεῖ ὁ Λογοθετόπουλος, νά ἀπολύεται ὁ κ. Κόκκαλης προτοῦ ἀπολυθεῖ ὁ Λούβαρις—ὅλα τοῦτα, ὅπως καί παρόμοια ἄλλα, εἶναι, τουλάχιστον, περίεργα. Τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας θά πρέπει νά δείξει περισσότερο σθένος καί νά ἀποκαταστήσει μιά καί καλὴ τοὺς νόμους πού παραβίασαν μὲ τὸ ἔτσι θέλω οἱ λογιῆς-λογιῆς ἀρριβιστῆς.

ALEXIS KARREL

Ὁ δρ. Alexis Karrel, μιά ἀπ' τίς πιὸ ἀντιπροσωπευτικῆς φυσιογνωμίας τοῦ καιροῦ μας πέθανε τελευταία στό Παρίσι. Γιατρός, βιολόγος, ψυχολόγος, συγγραφέας, ὁ δρ. Καρρέλ, ἀφιέρωσε τὴ ζωὴ του στὴν ἔρευνα τῶν βασικῶν φυσιολογικῶν καί ψυχολογικῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρώπου, μὲ ἀφετηρία τὸ ἀγωνιώδες πρόβλημα τῆς μακροβιότητος.

Ὁ δρ. Καρρέλ γεννήθηκε στό St. Foy Les Lyon κι' ἐσπούδασε στό Πανεπιστήμιο τῆς Λυών. Τὸ 1906 πῆγε στό Ἰνστιτοῦτο Ἰατρικῶν Μελετῶν Ροκφέλλερ, ἀνεκάλυψε μαζί μὲ τὸν συνταγματάρχη Λίντεμπεργκ τὴν «τεχνικὴ καρδιά» καί ἱδρυσε ἕνα περίεργο νοσοκομεῖο πού οἱ ἄρρωστοὶ του ἦταν σικότια καί καρδιές. Ἀργότερα, ὅταν πειρὰ οἱ μελέτες του πλάτυναν κι' ἀρχίζε ν' ἀντιμετωπίζει προβλήματα κοινωνιολογικά, θρησκευτολογικά καί λαρυγγολογικά, ἔγραψε καί τὸ πασίγνωστο βιβλίον του «Ὁ ἄνθρωπος, οὗτὸ τὸ ἄγνωστο» («L'homme at inconnu») πού τελευταία μεταφράστηκε καί στό Ἑλληνικά.

Ο ΣΟΛΩΜΟΣ ΣΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ

Ὁ καθηγητῆς τῆς Γαλλικῆς σχολῆς Ἀθηνῶν κ. Λεβέκ παρουσίασε σὲ δύο διαλέξεις πού ἔκανε στὸν «Παρνασσό» τὸν Μάρτιο, τὴν καινούρια μελέτη του: Βιογραφία καί μετάφραση τῶν κυριῶν ἐρων ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Διονύσιου Σολωμοῦ. Ὑστερα ἀπὸ τὸν Φωριέλ, ὁ κ. Λεβέκ εἶναι ὁ πρῶτος Γάλλος πού παρουσιάζει στοὺς συμπατριῶτες του τὸν Σολωμό. Ἡ ἐργασία αὐτή, ἀπ' ὅσα ἀνακοίνωσε ὁ κ. Λεβέκ, φαίνεται πὼς θά ἔχει ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον, γιὰτι ἐκτός ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, ἀποτελεῖται καί ἀπὸ λαμπρῆς μεταφράσεις τῶν μετὰ τὸ 1830 ἐργῶν τοῦ Σολωμοῦ, πού ἀνάμεσά τους περιλαμβάνονται ὁ «Πόρφυρος», ὁ «Κρητικὸς» καί οἱ «Ἑλευθεροὶ Πολιορκημένοι». Συγχαίρουμε θερμότητα τὸν διαλεκτὸ Φιλέλληνα καί εὐχόμεστε κάθε ἐπιτυχία σὲ τούτῃ τὴν ὥραία του προσπάθεια.

Ο κ. ΓΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐνάμεσα σὰ θύματα τῶν Δεκεμβριανῶν ἦταν καὶ ὁ κ. Γρ. Ξενοπούλος, πού ἀνατινάχθηκε τὸ σπῆτι του χωρὶς νὰ σωθεῖ τίποτε ἀπὸ τὸ πολυτιμότερο ἀρχεῖο πού διατηροῦσε ὁ σεβαστὸς πρεσβύτες. Τὰ «Φιλολογικὰ Χρονικὰ» ἐκφράζουν στὸν ἐκλεκτὸν αὐτὸν Ἕλληνα τὴ βαθύτατη συμπόνοια τους, ἐλπίζουν δὲ καὶ εὐχονται πὼς δὲν θὰ παραλείψει καὶ τὸ Κράτος νὰ κάνει τὸ καθήκον του.

ΤΟ «ΚΟΥΑΝΤΡΙΒΙΟ»,

Μέσα στὶς πολιτικὲς ἀνωμαλίες μας ἀρχίζουμε, φαίνεται, νὰ ξεχνᾶμε τοὺς εὐτυχῶς ἐλάχιστους πνευματικοὺς δοσιλόγους μας. Τὶ νὰ γίνονται ἄραγε πρῶτα-πρῶτα οἱ συνεργάτες τοῦ «Κουαντρίβιο»; Ἐλπίζουμε πὼς δὲν θὰ ξεχαστοῦν οἱ ταπεινοὶ αὐτοὶ Ἕλληνες πού βγήκαν νὰ συνεργαστοῦν με ἄρθρα καὶ μελέτες τους στὸ περιοδικὸ τῆς κομμικῆς φασιστικῆς Ἰταλίας. Πάντως γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο στὸ ἐπόμενο φύλλο τους τὰ «Φιλολογικὰ Χρονικὰ» θὰ δώσουν πλήρη κατάλογο τῶν συνεργασθέντων.

ΑΜΝΗΣΙΑ

Τὴν ἐποχὴ τῆς κατοχῆς, ἢ «Νέα Ἑστία» ἔκαμε τὴν περίφημη δήλωση, πὼς μόλις ἐλευθερωνόταν ἡ Ἑλλάδα, θὰ ἀρχίσει τὴς καινοτομίες της καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα θὰ καταργοῦσε ἀπ' τὶς ἐσλίδες της τὴν καθαρύουσα.

Καὶ τὶς πρῶτες μέρες πού ἐλευθερώθηκε ἡ Ἑλλάδα,—πρὶν ἀπὸ τὰ Δεκεμβριανὰ— ἢ «Νέα Ἑστία» δήλωνε πὼς θὰ κυκλοφορήσει τεύχος ἀπερωμένο στὸν πολιτευτὴ κ. Παπανδρέου.

Τώρα—μετὰ τὰ Δεκεμβριανὰ— ἢ «Νέα Ἑστία» ἀντὶ τοῦ τεύχους Παπανδρέου προτίμησε νὰ παρουσιάσει τὸν τεῶς Ὑπουργὸ τῆς Παιδείας κ. Ἀμαντο.

Τέτοια ἀμνησία μόνο τὰ γηρατιά της τὴν δικαιολογοῦν καὶ γι' αὐτὸ τῆς ὑπενημιζοῦμε τὶς δηλώσεις της καὶ περιμένουμε νὰ ἰδοῦμε τί θὰ κάνει, ἂν καὶ ξέροῦμε πὼς στὸ πρῶτο τεύχος της θ' ἄχει συνεργασία τοῦ κ. Μπαλάνου κατὰ τὸ παράδειγμα ἄλλων τευχῶν της με συνεργασίες Νικολοῦδη, Γεωργακοπούλου κ.λπ.

ΒΑΚΧΙΚΟ

Στὸ τελευταῖο τεύχος τῆς «Νέας Ἑστίας» ὁ κ. Μιχ. Ροδᾶς δημοσιεύει ἕνα διασκεδαστικώτατο πεζογράφο ἀπὸ τὴ συλλογὴ του «Ἀμαρτωλά». Βρίσκεται, λέει, σ' ἕνα πάρτυ, ὅπου ὁ κόσμος κρασοπανηγυρίζει, καὶ ἡ ψυχὴ του εἶναι βαρειά καὶ πονεμένη, περίλυπη ἕως θανάτου, γιατί δὲν ἦρθε ἡ ἐκείνη. Μὴν ἔχοντας τί νὰ κάνει, τῆς στέλνει ἀπὸ μακριὰ «τῶν ματιῶν του τὸν κατακλυσμὸ», ἀγκαλιάζει τὴν Ὀδύνη καὶ ἔπειτα τὸ ρίχνει στὸ κρασί ἐπικαλούμενος τὸν Βάκχο «νὰ τὴν ξαναφέρει στὸν νοῦ του». Ἡ κατακλῆδα εἶναι σπαραχτικὴ: «Σπάσε, πολυβασανισμένη μου, τὶς ἀλυσίδες κ' ἔλα στὸ νοῦ πού σὲ προσμένω. Βάγια θὰ στρώσω γιὰ νὰ περάσης καὶ τὰ Ὠσανὰ θ' ἀκούσης, γιατί: Σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν ἀγαθῶν...». Ἐνώνουμε καὶ ἐμεῖς τὶς παρακλήσεις μας γιὰ νὰ ξαναγυρίσει ἡ ἀπιστη. Ἔτσι ὄχι μόνο θὰ σταματήσει ὁ κ. Ροδᾶς νὰ πίνει καὶ νὰ κλαίει, ἀλλὰ, ἴσως, θὰ σταματήσει καὶ νὰ γράφει.

Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Κ' Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΗΓΕΣΙΑ

Ὁ πόλεμος ἔκαμψε τὸ κορυφαῖο σημεῖο του καὶ πορεύεται, μέσα τοῦλάχιστο στὴ γηραιὰ ἡπειρο, πρὸς τὸ μοιραῖο του τέρας. Οἱ προβλέψεις κ' οἱ πρῶτες προσπάθειες γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ μεταπολεμικοῦ κόσμου ἀρχίσανε κι ὅλα νὰ συγκεντρῶνουν τὴν ἐνέργεια μερικῶν διορατικῶν πνευμάτων. Τὸ σῆμα τῆς δλοένα μεγαλύτερης πνευματικῆς ἐπικοινωνίας τῶν ομάδων τῆς νέας διεθνούς κοινωνίας μπορεῖ ἀπὸ σήμερα νὰ θεωρηθεῖ ὡς μιὰ ἀπὸ τὶς βέβαιες κατευθυντήριες γραμμὲς τῆς διεθνούς πολιτικῆς. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, οἱ μεγάλοι τοῦ κόσμου θὰ θελήσουν ν' ἀντλήσουν ἀπὸ τὸν ἰδιαίτερο ὁ καθένας τους πολιτισμὸ τὸ γόητρο καὶ τὸ κύρος γιὰ τὴν διεθνή του ἐπιβολή' ἀπὸ τὴν ἄλλη, οἱ μικροὶ—μερικοὶ ἀπ' αὐτούς, κληρονόμοι ἀρχαίας σοφίας καὶ ὑποθηκῶν καθολικῆς σημασίας— θὰ ζητήσουν νὰ καταξιώσουν τὴ νέα τους ὑπαρξὴ με τὴν ἀνάδειξη τῶν συγχρόνων ἐπιτευγμάτων τους στὸ πεδίο τῆς πνευματικῆς δράσης.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἱστορία τοῦ μεσοπολέμου μᾶς προσφέρει τὴ νωπὴ εἰκόνα τῆς ταυτόσημης προσπάθειας πού κατέβαλε ἡ παγκόσμια, καὶ ξεχωριστὰ ἢ εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ, ὕστερα ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦ 1914—18. Τὸ «Ἰνστιτοῦτο διεθνούς πνευματικῆς συνεργασίας», πού περιέλαβε στοὺς κόλπους της ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, καὶ οἱ ἰδιαίτερες τῶν ἔθνῶν προσπάθειες γιὰ τὴν ἀκτινοβολία του πέρα ἀπὸ τὰ ἔθνη καὶ σύνορα, ἀποτελοῦν τὰ στάδια πραγματοποιήσεως ἐνὸς διεθνούς σχεδίου γιὰ τὴν προσέγγιση τῶν λαῶν. Μαρτυροῦνε συνάμα ποιά βοήθεια μπορεῖ νὰ ἀντλήσει μιὰ φωτισμένη πολιτικὴ ἡγεσία ἀπὸ τὴν πνευματικὴ περιουσία ἐνὸς ἱστορικοῦ λαοῦ. Τὰ πολυάριθμα διεθνῆ συνέδρια, πού συγκεντρῶσαν γύρω ἀπὸ περιπαθεῖς συζητήσεις τοὺς σοφοὺς τοῦ πολιτισμένου κόσμου, οἱ διεθνεῖς πνευματικὲς οργανώσεις, οἱ ἐκδόσεις, οἱ ἐκπομπές, οἱ ἐκθέσεις, οἱ ἀνταλλαγές διδασκάλων καὶ σπουδαστῶν— ὅλα τοῦτα τὰ δείγματα τῆς κοινότητος τῶν σκοπῶν τοῦ πνεύματος κ' οἱ προσπάθειες γιὰ τὴ δημιουργία ἐνὸς νέου ἀνθρωπισμοῦ μποροῦν νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὴν κεφαλαῖωδη ἐπωνυμία «Ἡ πανταχοῦ παρουσία τοῦ πνεύματος» καὶ ν' ἀποτελέσουν τὸ εὐγενέστερο κεφάλαιο τῆς παγκόσμιας ἱστορίας ἀνάμεσα στὶς δυὸ μεγάλες σφαγές. Ὁ Κ' αἰώνας ἔρχεν ἀρχίσει μ' ἕναν πανανθρώπινο συναγεμῶ γύρω ἀπ' τοὺς εἰρηνικοὺς καὶ πολιτιστικοὺς σκοποὺς τῆς μεγάλης διεθνούς Ἐκθέσεως τοῦ Παρισιοῦ στὰ 1900, πού συγκέντρωσε 65 ἑκατομῦρια ἐπισκέπτες. Ὑστερα ἀπὸ τὰ αἵματηρὰ διαλείμματα τῶν δυὸ παγκοσμίων πολέμων, ὁ ἀνθρώπος διψᾷ καὶ ὑπόσχεται ν' ἀναζητήσει τὴν εἰρηνικὴ τάξη καὶ τοὺς καρπούς της κάτω ἀπὸ τοὺς οἰωνοὺς μιᾶς νέας διεκισμένης καὶ συναδέλφωσης. Τὰ σύγχρονα μέσα τῆς ἐπικοινωνίας καὶ τῆς διάδοσης, πολλαπλασιασμένα καὶ προηγμένα ἀπὸ τὸν ταχὺ ρυθμὸ τοῦ πολέμου, θ' ἀναληφθοῦν ἀπὸ τὸν μεταπολεμικὸ ἄνθρωπο γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν νέων σκοπῶν

του. Δέν υπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἡ Μοῦσα τῆς ἐποποιίας θάχει κ' ἐδῶ νὰ ἐμπνευσθεῖ ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου.

Τὴν προμαντεία αὐτῆς τῆς μεγαλειώδους προσπάθειας, ὁ πνευματικὸς ἀνθρώπος τὴ νιώθει ν' ἀναπηδᾷ μὲς ἀπὸ τὴν καρδιά του. Προαισθάνεται τὴν ὥρα πού θὰ κληθεῖ ν' ἀναφωνήσῃ τὸ νέο «παρὸν» καὶ φιλοτιμεῖται μὲ ὄλο τὸ εἶναι του νὰ ἐκπέμψῃ τὴ δύναμη πού συσσωρεύσῃ μέσα στὸν μεγάλο καὶ οἰκουμενικὸ πόνον. Τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας πού τὸν ἐμψύχωσε τὴν ὥρα τοῦ αἵματος, τὸν οἰστηλατεῖ ἀκόμα, καὶ πάντα, γιὰ τὴν καινούρια σπορὰ μπροστὰ στὰ νέα ὄργωματα.

* * *

Θὰ μπορέσει ἡ πολιτικὴ ἡγεσία τοῦ μεγάλου καὶ ἱστορικοῦ μας λαοῦ νὰ συνασθάνθῃ μετὰ τὴν ὄντολογικὴ βεβαιότητα πού ἀναφτερόναι τὸν πνευματικὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τὴν πρόγνωση τῶν καιρῶν πού ἀνοίγονται μπροστὰ μας; Θὰ μπορέσει ν' ἀνακινήσει, νὰ συναγείρῃ, νὰ συγκεντρώσῃ σὲ μιὰ δέσμη τὶς δυνάμεις τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδας, γιὰ τὴν καταξίωση τῆς νέας ζωῆς μας, γιὰ τὴ διεκδίκηση τῆς ἐθνικῆς μας ὀλοκλήρωσης, γιὰ τὴν ἀξιοποίηση μπρὸς στὴν παγκόσμια συνείδηση τοῦ ὀλοκαυτώματός μας; Ἡ ἐμπιστοσύνη μας σὲ ὀρισμένους πολιτικούς ἀρχηγούς βρῖσκει ἑδραφοὺς νὰ θεμελιωθεῖ τὴ μακρὰ τους θητεία στὸ Πνεῦμα. Ἀλλά καὶ σ' ὄλους τοὺς ὑπεύθυνους, πού κρατοῦνε ἢ θὰ κρατήσουν τὸ πᾶν τῆς ἐξουσίας, μποροῦμε, χωρὶς ἄλλον πόθον καὶ πάθος παρὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἔθνους, νὰ εἰποῦμε: Τὸ ἔνα καὶ ἀναφαίρετο κεφάλαιο γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον μας εἶναι τὸ **ἐθνικὸ ὀλοκάτωμα**. Αὐτὸ πρέπει νὰ ἐκτελεθῇ μπρὸς στὴν ἐθνικὴ καὶ τὴν παγκόσμια συνείδηση ὄχι μονάχα μὲ τὴν ἐπιχειρηματολογία τῆς πολιτικῆς φρασεολογίας. Πρέπει νὰ προβληθεῖ μὲ τὴν εὐρύτητα καὶ τὴν καθολικότητα πού θὰ τοῦ δώσει ὁ Λόγος, μορφωμένο καὶ συντεθειμένο σὰ μιὰ διαιώνια ὑποθήκη ἐλευθερίας καὶ ἀντρείας: Μυθοποιημένο, συζευγμένο μὲ τὴν ἀρχαία ἱστορία, ἀνηγμένο στὶς ἀρχαίες πηγές του. Τὸ σύγχρονον μαρτυρολόγιον τῆς Ἑλλάδας πρέπει νὰ τὸ κάμωμε ν' ἀκτινοβολήσῃ ὅπως ὁ ἀρχαῖος ἠρωϊσμός. Οἱ πράξεις τῶν ἀδερφῶν μας πρέπει ν' ἀρχίσουν νὰ μᾶς παιδεύουν ὅπως τὰ κατορθώματα τῶν πατέρων μας. Τὸ Ἀλβανικὸ ἔπος πρέπει νὰ τὸ βάλουμε στὶς σάλπιγγες τῆς Φήμης ὡς τὸ Μαραθῶνα καὶ τὴ Σαλαμίνα τῆς νέας Εὐρώπης.

Αὐτὸ εἶναι τὸ κύριον χρέος τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδας, καὶ στὸ χρέος αὐτὸ πρέπει νὰ τὴν ἐγκαρδιώσῃ καὶ τὴν προτρέψῃ ἡ πολιτικὴ ἡγεσία. Ἡ συνείδηση τοῦ χρέους αὐτοῦ εἶναι καὶ πρέπει νὰ μείνῃ ἡ ἀφετηρία τῆς νέας πνευματικῆς μας ζωῆς. Τὸ ἐγεργήριον καὶ τὸ ἀμλλητήριον σάλπιγμα, πριχού ἢ Ἑλλάδα κατέβῃ στὸ διεθνῆ πνευματικὸ στίβον, πρέπει νὰ ξυπνήσουν καὶ νὰ ἐνισχύσουν τὴν ἱστορικὴν καὶ συνείδηση. Ἡ ἀρχαία ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ κληρονομία μας, μὲ τὶς ἀνεξάντλητες πηγές γιὰ τὴ δημιουργία ἐνός νέου ἀνθρωπισμοῦ, πρέπει ν' ἀναζητήσῃ μέσα στὴ μνήμη μας καὶ νὰ συζητήσῃ μὲ τὰ αἵματά μας βιώματα.

Ἡ Ἑλλάδα δὲν μπορεῖ νὰ ἐλπίζει ἄλλην ἐπιβολὴν παρὰ μὲ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Ἠρωϊσμό. Ἐδῶ βρῖσκεται ἡ μοῖρα τῆς κ' ἢ ἱστορικῆς τῆς ἀποστολῆς. Ἡ δυστυχία τοῦ λαοῦ μας, ἡ φτώχεια κ' ἡ γύμνια του, τὰ ἀναπαράστατα μαρτύρια πού πέρασε διὰ μέσου τῆς ἱστορικῆς του ζωῆς, μποροῦν νὰ πάρουν νόημα καὶ δικαίωση μονάχα ἂν σὰν καρποφορία ὑπέροπτη ἀναπηδήσῃ μὲς ἀπὸ τὰ χαροκαμμένα του σπλάχνα ὁ **κλονῶνας** καὶ ὁ **νόμος** τοῦ νέου ἀνθρώπου.

Π.

Ἡ ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

ΜΙΚΡΟΓΡΑΦΙΑ

Ὁ πόλεμος τοῦ 1914—1918 ἔφερε τὶς ἴδιες φυσικὰ καὶ ἠθικὰς συνέπειες, πού θὰ φέρεῖ καὶ ὁ πόλεμος τοῦ 1939—1945.

Ἡ βαθύτερη σημασία του, ὅπως ἡ βαθύτερη σημασία ὄλων τῶν πολέμων, δὲν εἶναι ὁ θρίαμβος ἢ ἡ πανωλεθρία, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἰσοπέδωση, ἕνας βαθμὸς μεγαλειότερης ἰσοπέδωσης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων—δηλαδή μεταξὺ τῶν ἀντιλήψεων.

Ἡ ἰσοπέδωση, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν καλύτεραν μορφήν τῆς, ἐκείνην **τῆς ἰσότητος ἀπέναντι τοῦ νόμου**—ὀποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι—τῆς μεγαλειότερης ἀλληλουχίας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων.

Οὔτε τὰ Συντάγματα, οὔτε οἱ πολιτικοὶ ἀγῶνες, οὔτε, λιγώτερον ἀπὸ ὅλα, οἱ ταξικὸι ἀγῶνες ἐξασφαλίζουν τὴν ἰσότητα, σὲ τέτοιο βαθμὸ ἀναπόφευκτο πού τὴν ἐξασφαλίζει ἕνας πόλεμος. Ὅσο καὶ ἂν εἶναι καταραμένος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὁ πόλεμος, μόνος, μπορεῖ νὰ τοὺς συνενώσῃ. Ἐκουσία ἢ ἀκούσια, τοὺς φέρεῖ ἀντιμέτωπους εἴτε σὰν φίλους, εἴτε σὰν ἐχθρούς. Ὀλοκληρωτικὸς, ὅπως εἶναι, μάλιστα, δὲν ἐξαιρεῖ οὔτε ἠλικία, οὔτε φύλον, οὔτε φυλὴν, οὔτε χῶμα. Εἶναι ἀδιάφορος, μὲ τὴν σημασία ὅτι δὲν σταματᾷ μπροστὰ σὲ διακρίσεις, σὲ ἀξίες, σὲ τάξεις, σὲ προνόμια.

Παντοδαπὸς, παγκόσμιος, πανανθρώπινος, σὲ ὀποιαδήποτε πορεία καὶ ἂν συναντήσῃ τὸν ἀνθρώπον, τὸν κάνει ἐργάτη, ἢ μαχητή. Δηλαδή τὸν ἐξομοιώνει μὲ ὄλους τοὺς ἄλλους. Τὸν ἐξοικειώνει, τὸν συμφιλιώνει μὲ ὄλο τὸν κόσμον. Ὅ,τι δὴποτε δημιουργεῖ τὴν γνώση, καὶ τὴ γνωριμία, δημιουργεῖ μαζὺ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἐνδιαφέρον χωρὶς ἀγάπη, ἢ τουλάχιστον χωρὶς συμπάθεια.

Ἀληθινά, ποτὲ ὡς τώρα, σὲ ὄλο τὸ διάστημα τῆς ἱστορίας, ἢ συγκέντρωσι τῶσων διαφορετικῶν ἀνθρώπων, ποτὲ ἢ συγχώνεσι τῶσων διαφορετικῶν ἀντιλήψεων, δὲν ἔλαβε χώρα σὲ τόσο σύντομον διάστημα, μὲ τόση ἐνταση, σὲ τόση ἔκτασι. Ὅτι συνέβηκε μὲ τὴν Ἑλλάδα, πού εἶδε, στὸ ἔδαφός της, τοὺς στρατιῶτες ὄλου τοῦ κόσμου πού εἶδε καὶ τοὺς δικούς της στρατιῶτες καὶ ναῦτες νὰ πηγαίνοντο στὶς χῶρες ὄλου τοῦ κόσμου, τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συνέβηκε μὲ τὰ ἄλλα ἔθνη. Ἐταξείδωσαν, ἢ εἶδαν τοὺς ἄλλους νὰ ταξείδωσιν. Μετανάστεψαν.

Μεταναστεύσεις, γιγαντιαίας ἐκτάσεως, ὀμοειδῶν ἢ ἄλλοειδῶν, ἐργατῶν, μεταθέσεις κεραυνοβόλες ὀλοκλήρων τμημάτων στρατοῦ, ἀπὸ τὴν μιὰ περιορὴν στὴν ἄλλη, ἀπὸ τὴν μιὰ ἡπειροσὴν στὴν ἄλλη, διαρκῆς μετακίνηση τῶν μετώπων τοῦ στόλου, ἢ τῆς ἀεροπορίας, συγκερασμὸς ἀέννητος τῶν σχέσεων καὶ τῶν πράξεων. Ἀλλαγὲς κλίματος, καὶ περιβάλλοντος, συνθηκῶν καὶ φαινομένων, πού ἄφισαν, ἢ κάθε μιὰ, καὶ μαζὺ ὄλες, μερικὰ ἔχνη ἀνεξίτηλα, σ' ὄλες τὶς πτυχῆς τῶν σωμάτων, σὲ ὄλες τὶς κορυφῆς τῶν νεύρων, σὲ ὄλες τὶς ἀνταύγειες τῶν ψυχῶν—κόσμοι

νέοι άπάνου σέ κόσμους παλαιούς, κόσμοι παλαιοί άπάνου σέ κόσμους νέους, άμπατη και παλίρροια δημιουργίας.

Έτσι, ό άνθρωπος πού θά άναδύσει άπό την παγκόσμια αυτή γύμναση, θά είναι ό «παγκόσμιος» άνθρωπος, ένα είδος νέου homo sapiens για τις νέες γενεές, εκπρόσωπου όλης της εποχής του, όλων των τόπων της καταγωγής του, πού θά όρμάται στις διάφορες έκδηλώσεις του, όχι άπό τό μίσος της φυλής του, ή της τάξέως του, άλλ' άπό την πλήρη συνείδησι, και της άτομικής του και της κοινωνικής του κατηγορίας, άπό την πλήρη κατανόηση της άνθρώπινης όντότητας της έννοιας του πλησίον.

Κάθε φορά πού διαβάσουμε ξένη έφημερίδα, κάθε φορά πού άκούμε ένα ξένο πόλεμο, κάθε φορά πού μάς έρχεται ένα μήνυμα άπό τά ξένα, διακρίνουμε, διαισθανόμαστε σέ πόση μεγάλη κλίμακα, όμοιάζουν, τά προβλήματά μας, τά Έλληνικά, με εκείνα των άλλων λαών. Σέ όλες τις έκδηλώσεις της κοινωνικής μας ζωής, σέ όλα τά στάδια της πνευματικής μας εξέλιξης, σέ όλους τους τρόπους της συμπεριφοράς μας ή της άπελπισίας μας, διακρίνουμε, παντού, άνάλογες έκδηλώσεις. Τό ίδιο φίλμ πού προβάλλεται στη τελευταία κωμωπότη μας, έχει ήδη προβληθεί σέ όλες τις κωμωπότητες του κόσμου. Κι αυτή άκόμη ή τροφή πού τρώμε άρχίζει νά γίνεται παντού ή ίδια, νά μετριέται με τά ίδια μέτρα, νά περιέχει τις ίδιες θερμίδες.

Τό ένδιαφέρον μας, κάθε πρωί πού ξυπνάμε, κατευθύνεται άπό τόν ήμερόσιο τύπο, πολύ πέραν άπό την έθνική, ή ήπειρωτική περιφέρειά μας. Γνωρίζουμε τί συμβαίνει στόν Ειρηνικό, στήν Ίνδοκίνα, στή Νότιο Αφρική' τό μυθιστόρημα, ή εικόνα, ό προβολέας μάς έπιβληθούν. Ζυμώνεται ό νοός μας με τό παγκόσμιο ένδιαφέρον. Ότι βλέπουμε, τριγύρω μας, είναι μιá μικρογραφία του πλανήτη μας, ένα είδος συνοπτικού θεάτρου. Μιά σκηνή της εποχής μας, άπό την όποίαν περνούν όλα τά πρόσωπα και τά πράγματα' εικονικά, αλλά σέ φυσικό μέγεθος. Τό θέλουμε, ή δέν τό θέλουμε, αυτή είναι μιá αναπαράσταση της επιστημονικής όργάνωσης του κόσμου, ή άμεση συνέπεια των τεχνικών ανακαλύψεων. Μ' αυτή και μόνη, άφού θά ζήσουμε στό κέντρο της, θά πρέπει γρήγορα ή άργά, νά άφομοιώσουμε όλες τις πνευματικές μας άξίες. Ταξειδιώτες, πρέπει νά ζήσουμε σέ μιá νέα χώρα. Διανοούμενοι, πρέπει νά ξυπνήσουμε σ' ένα νέο όνειρο. Βιβλιόφιλοι, πρέπει ν' άγοράσουμε ένα νέο βιβλίο. Νοσταλγοί πρέπει νά καταλάβουμε τό δίδαγμα του παρόντος.

Στό Μουσείο της Γενεύης, στήν κυρία είσοδο του πρώτου όρόφου, υπάχρουν άντίκρου τό ένα άπό τό ένα δύο μεγάλα λίθινα συμπλέγματα—δέν ένθυμούμαι τόν γλύπτη. Στό πρώτο, τέσσερες γυναικες γυμνές, σχυμένες στις τέσσερες πλευρές ενός βάζου, βλέπουν τό βάθος. Στό δεύτερο, τέσσερες γυναικες έπίσης, στραμμένες πρós τέσσαρα σημεία του όρίζοντα, κυττάζουν ύψηλά. Είναι οι εικόνες του παρελθόντος και του μέλλοντος. Είναι οι εικόνες πού μάς άπασχολούν αυτή τή στιγμή.

Σ. Δ. ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Αίμιλ. Χουρμούζιου : „Ο ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ“,
(Κριτική μελέτη), Τόμ. Α', έκδ. «Πηγάσου».

Νά μιλήσεις για ένα πολύτομο βιβλίο, και μάλιστα μελέτη, όταν δέν έχεις μπροστά σου παρά μονάχα τόν πρώτο τόμο, άποτελεί έγγείρημα διπλά επικίνδυνο. Κι' άπό την πλευρά του συγγραφέα, γιατί ύπάρχει πάντα ό κίνδυνος νά άδικηθεί, άφού ή κρίση σου θά στηριχθεί άποκλειστικά στήν άποσπασματικήν εικόνα πού σου προσφέρεται ενώ τίποτε δέν άποκλείει τά νέα στοιχεία πού θά προστεθούν στήν ανάπτυξη του έργου νά την άλλοιώσουν ολοκληρωτικά' μά κι' άπό την πλευρά του κριτικού, πού συνεπαρμένος άπό τό δικό του όραμα και ζητώντας πάντα μιá δικαίωση των άτομικών του άντιλήψεων μπορεί νά δώσει βαρύτητα σέ νύξεις πού δέν πρόκειται νά ολοκληρωθούν ή νά παραρρανωρίσει παρατηρήσεις, πού είναι προορισμένες νά θεμελιώσουν ούσιαστικά συμπεράσματα.

Άπό τό διπλό τούτο όλίσθημα θά μπορούσ' νά ξεφύγει ή κριτική άν είχε τή δυνατότητα νά περιμένει. Μιά τέτοια όμως δυνατότητα δέν της είναι πάντα πρόσφορη. Η κριτική σημειωματογραφία, και γι' αυτήν άποκλειστικά πρόκειται, ύπηρετεί, άπό μιάν όρισμένη έννοιαν την επικαιρότητα. Ό άναγνώστης έχει την άπαιτηση νά πληροφορηθεί. Και στήν άπαιτηση τούτη χρέος σου, με όποιαδήποτε θυσία νά άνταποκριθείς.

Και για νά είμαστε περισσότερο συγκεκριμένοι, πώς θά μπορούσ' νά παραβλέψει κανένας την έργασία του κ. Χουρμούζιου για τόν Παλαμά, όταν και ή έκτασή της και οι προθέσεις του συγγραφέα της και ή σημασία και τό βάρος της κρινόμενης προσωπικότητας και ή στιγμή, πού κάνει την εμφάνισή της συνεργάζονται για νά της δώσουν ένα ιδιαίτερο ένδιαφέρον;

Μιλήσαμε για έκταση. Θα είταν άσυγχώρητη κοινοτοπία νά επαναλάβουμε ότι ό όγκος μιās εργασίας δέν είναι κείνο, πού βαρύνει στήν έκτίμησή της. Όταν όμως πρόκειται νά άντιμετωπίσεις μιá προσωπικότητα σαν εκείνη του Παλαμά, πού γέμισε με τό έργο της μιάν άπό τις γονιμότερες περιόδους των Έλληνικών γραμμάτων και της όποιος ή άπλή άναγραφή των εργασιών, (ό άκάματος ζήλος του κ. Κατσιμπαλη δέν μάς άφίνει νά τό λησμονήσουμε) θά μπορούσε νά άπασχολήσει όλάκαιρο τόμο, ό όγκος της εργασίας, πού της άφιερώνεται, άλλοιώς είπωμένο, ό λεπτομερειακός χαρακτήρας της έρευνας δέν είναι κάτι τό χωρίς σημασία. Τόσο περισσότερο, όσο κάθε τι πού μέχρι της στιγμής γράφηκε για τόν Παλαμά, έκτός άπό τις ελάχιστας γνωστές άλλωστε, εξαιρέσεις δέν ξεπερνάει τά όρια της προχειρότητας. Οι πρόχειροι έπαινοι και οι άνεδαφικές επικρίσεις έχουν άρκετά συγγίσει την άτιμόσφαιρα γύρω άπό τόν ποιητή, ώστε νά χρειαστεί άρκετός μόχθος ή

πολύχρονη προσπάθεια γιά νά μπορούμε νά δοῦμε καί νά ἐξιμήσουμε τὸ φαινόμενο Παλαμᾶ.

Ἡ προσπάθεια τῆς μικρότερης ἀντίστασης, πού χαρακτηρίζει, λίγο ἢ πολύ, ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς μας, δὲν μπορούσε ν' ἀφίσει ἀνεπηρέαστη τὴ λογοτεχνικὴ κριτικὴ. Ἐνα πνεῦμα μᾶς ἀσύγνωστη ἐλαφρότητα καί μιὰ τάση ἀσκοπῆς ἐπιβολῆς χαρακτηρίζει τὶς περισσότερες ἐκδηλώσεις τῆς. Ἡ κριτικὴ σημειωματογραφία ἐξαντλεῖ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ τὴν ἐνεργητικότητά της. Δὲν παραγωγίζω, βέβαια, οὔτε πολὺ περισσότερο, ὑποτιμῶ τὴ σημασία, πού διαθέτει ὁ καθημερινὸς ἔλεγχος τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς. Ὅταν ὅμως αὐτὸ δὲν συνοδεύεται καί δὲν συμπληρώνεται ἀπὸ συνθετικότερες ἐργασίες, πού μόνες εἶναι ἱκανές νά ἐπιβάλλουν πρότυπα, ν' ἀνοίξουν προοπτικές, νά θεμελιώσουν ἀντίληψεις καὶ κυρίως νά ὑψώσουν μιάν ἱεραρχικὴ κλίμακα, θεμελιωμένη ὄχι σὲ ἀδέσποτες φήμες καί ἀτομικὲς ὀρέξεις, ὅπως περιτοῦ συμβαίνει σήμερα, ἢ προσπάθειά της καταντάει μονομερῆς, γιά νά μὴν πῶ ἐπιβλαβῆς.

Ἡ ἀπουσία παρόμοιων μελετῶν γιά τὶς δεσπόζουσες τοῦλάχιστον φυσιογνωμίες τῆς λογοτεχνίας μας, ἀπουσία πού τὴ συναντᾶμε σὲ κάθε μας βῆμα, δὲν θά πρέπει νομίζω νά ἀποδοθεῖ στὴν ἔλλειψη, ἀνάλογον μὲ τὴν ἀξία τοῦ ἐγχειρήματος μελετητῶν ἀλλὰ στὸ γενικὸ πνεῦμα, πού μᾶς διακρίνει. Πόσο ἔχουμε ἐμποτιστεῖ ἀπ' αὐτὸ μπορούμε νά τὸ ἀντιληφθοῦμε ὅταν σκεφτοῦμε ὅτι καί τελευταία ἀκόμη κάμανε τὴν ἐμφάνισή του πολυτέλιδα καί μὲ βαρυσήμαντους καί ἀπαιτητικούς τίτλους βιβλία, πού στὴν πραγματικότητά δὲν ἦταν παρὰ πρόχειρα ἐφημεριδογραφικὰ σημειώματα, συρραμμένα χονδροειδῶς καί διανθισμένα μὲ μερικούς γενικούς χαρακτηρισμούς, γιά νά δικαιολογήσουν τὸν τίτλο τῆς «συνθετικῆς» μελέτης, χωρὶς τὸ πρᾶγμα νά ἐκπλήξει κανένα.

Κι' ὅταν ἀκόμη ἡ ἀνάγκη μᾶς ἐπιβάλλει νά παρουσιάσουμε κάτι τὸ σοβαρύτερο τὰ ἀποτελέσματα δὲν εἶναι σημαντικώτερα. Ὁ θάνατος τοῦ Παλαμᾶ μᾶς προσφέρει ἕνα τυπικὸ παράδειγμα. Ἀπὸ τὴ σωρεία τῶν ἀρθρῶν καί τῶν μελετῶν, πού ὁ θάνατος τοῦ ποιητῆ στάθηκε ἀφορμὴ νά δημοσιευτοῦν πόσα ξεφεύγουν ἀπὸ τὸ γενικὸ πνεῦμα πού σημειώσαμε προηγουμένα; Προσωπικὰ δὲν θά εἶχα νά σημειώσω παρὰ τὴ σύντομη μὰ τόσο περιεκτικὴ σὲ νέες ἀπόψεις διάλεξη τοῦ κ. Μάρκου Ἀγγέλη καί τὴν ἐργασία τοῦ κ. Δημαρᾶ, πού τὴν διακρίνει οὐστὴμα καί εὐσυνειδησία, πού ἄλλωστε χαρακτηρίζουν καί κάθε του ἄλλο δημιουργοῦ. Καί δὲν νομίζω, πὼς ὑπεύθυνη γι' αὐτὸ θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ ἡ ἐπικαιρότητα τὴν ὁποία λίγο ἢ πολύ, κάθε τι πού δημοσιεύτηκε ἐξυπηρετοῦσε. Ἡ περίπτωση τοῦ Παλαμᾶ δὲν εἶναι μιὰ περίπτωση ἀπὸ τὶς συνηθισμένες. Πρόκειται γιά μιὰ φυσιογνωμία, πού δὲν ὑπορεῖ νά τὴν ἀγνοήσεις. Δὲν μπορείς νά λὲς πὼς ἀπασχολεῖσαι σὰ σοβαρὰ μὲ τὰ νέα μας γράμματα ἂν δὲν ἔχεις, κατὰ ἕνα συνειδητὸ καί ὑπεύθυνο τρόπο, πάρε μιὰ ὀρισμένη στάση ἀπέναντί της. Καί τὴ στάση τοῦτη ὑποτίθεται πὼς ἐκφράζει, ἢ ὁποιαδήποτε ἀπασχόληση μὲ τὴν ποίησή του.

Ὁ κ. Χ. φαίνεται πὼς ἀποβλέπει νά μᾶς δώσει μιὰ πλήρη μελέτη γιά τὸν ποιητὴ καί τὸ ἔργο του. Δὲν ἔχουμε μπροστὰ μας παρὰ τὸν πρῶτο τόμο, γιά νά μπορούμε νά ἀποφανθοῦμε σὲ πῶς βαθμὸ θά μπορούμε νά τὸ ἐπιτύχει.

Τὸ πρῶτο μέρος, ἂν ἀφαιρέσουμε ἕνα πολυτέλιδο δημοσίευμα πού διατηρεῖ μὴν κάποια ἀυτοτέλεια, περιορίζεται σχεδὸν νά μᾶς κατατοπίσει στὸν τρόπον ἐργασίας τοῦ συγγραφέα. Ὁ κ. Χ. μᾶς τὸ κάνει ἄλλωστε γνωστὸ καί ὁ ἴδιος. Ἀκολουθεῖ τὴν ἱστορικὴ μέθοδο. Ζαίρει πόσο εἶναι ἐπικίνδυνο ν' ἀπομονώσεις τὸ φαινόμενο ἢ τὴν προ-

σωπικότητα, πού μελετᾶς ἀπὸ τὸ περιβάλλον πού τὴν διαμόρφωσε καί σὲ πόσο τραγελαφικὰ συμπεράσματα μπορείς νά ὀδηγηθεῖς, ἂν δὲν ἀντιμετωπίζεις κάθε στιγμή, τὸ ἔργο πού πραγματεύεσαι σὲ ἀπόλυτο συσχετισμὸ μὲ τὴν παράδοξη πού συνεχίζει καί τὶς προσωπικὲς πού ἀφίνει νά διαφανοῦν. Γιά προσωπικότητες μάλιστα σαν τοῦ ποιητῆ πού μελετᾶται μιὰ τέτοια θεώρηση καταντάει ἀνάγκη ἐπιταχικὴ. Ὁ Παλαμᾶς ἄνοιξε μὴν νέα περίοδο στὰ Γράμματά μας. Ἄν δὲν ἔχουμε μὴν ὀλοκληρωμένη γνῶσι αὐτοῦ πού ὑπῆρχε ποτὲ δὲν θά μπορούσαμε νά ἐξιμήσουμε ἀκριβοδικαία τὴν ἀξία τῆς προσωπικῆς του συνεισφοράς. Τὸ ὄνομά του ἀκόμη συνδέεται μ' ἕνα κίνημα πού ξεπερνάει τὰ στενὰ φιλολογικὰ πλαίσια. Ζήτησε, καί ἀπὸ τὴν κριτικὴ περιμέτρου νά μᾶς καθορίσει, ὡς πῶς βαθμὸ τὸ ἐπέτυχε, νά γίνει ὁ ποιητῆς τοῦ καιροῦ καί τοῦ γένους του. Δὲν εἶχε καμμιά σχέση μὲ τὰ ἀνεμικά λουλούδια τοῦ θερμοκηπίου, πού μιὰ ἐποχὴ παρακμῆς καί ἀποσύνθεσης μᾶς ἐσυνήθισε νά ἀποκαλοῦμε ποιητῆς. Ὁ λόγος του ἔχε τὴν ἀξίωση νά ξυπνήσει τὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ του καί νά γίνει ὀδηγὸς στὸ δρόμο, πού ὁ ποιητῆς νόμιζε, πὼς ὀδηγοῦσε πρὸς τὰ περρωμένα του. Γιά τὸν Παλαμᾶ ἡ ἔννοια τοῦ ποιητῆ δὲν εἶναι δυνατόν νά χωριστεῖ ἀπὸ κείνην τοῦ ὀδηγοῦ καί τοῦ προφήτη. Προφήτη τῶν περρωμένων τῆς φυλῆς του θέλησε τὸν ἑαυτοῦ του. Κι' ὥστόσο σὲ μιὰ τραγικὴ στιγμή τῆς ζωῆς του, ἀπεκάλυψε τὸν ἑαυτοῦ του ἄλλο θρηνητὸ τῆς δόξας, πού μάταια ἐπόθησε καί ὀνειρεύτηκε. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ, πού δίνει τὴν τραγικότητα τόσο στὴν ποίηση ὅσο καί στὴν προσωπικότητα τοῦ Παλαμᾶ, θά περνοῦσε ἐντελῶς ἀπαράτηρητο γιά κείνον πού θάθελε, καί δὲν εἶναι λίγοι, νά δεῖ τὸν ποιητὴ, ἔξω ἀπὸ τὸν καιρὸ καί τὸν τόπο του.

Ὅταν κανένας ἀντιμετωπίζει τὸ ζήτημα ἀπὸ μιὰ τέτοια σκοπιὰ δὲν μπορεί παρὰ νά ἐκτιμήσει τὴν προσπάθεια τοῦ κ. Χ. νά παρακολουθήσει τὸν ποιητὴ βῆμα πρὸς βῆμα στὸ δρόμο, πού ὀδηγεῖ στὴν ὀλοκλήρωσή του, νά σημειώσει καί νά σταθεῖ προσεχτικὰ μελετώντας τὰ διάφορα στάδια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα περᾶσαν οἱ βασικὲς ἀντιλήψεις τοῦ ποιητῆ, νά ὑπογραμμίζει τοὺς ἐξωατομικοὺς παράγοντες, πού συνέτειναν στὴν ἀποκρυστάλλωση καί μᾶς ἢ καί ἄλλης ἀντίληψης, πού τελικὰ στὴν σύνθεσή τους θά ἀποτελέσουν αὐτὸ πού ὀνομάζουμε Παλαμικὸ ἔργο. Ἡ λεπτομερειακὴ αὐτὴ ἀνατομικὴ ἐξέταση τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων, γιὰ τὴν ἀνάλογη ἐργασία στὸν καθαρὰ αἰσθητικὸ τομέα ἢ οἰκονομία τοῦ ἔργου μᾶς τὴν ὑπόσχεται σὲ ἄλλο μέρος τῆς μελέτης τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου, ἀκολουθεῖ μιὰ πορεία χρονολογικὴ, μὲ ἀναγκαστικὸς σταθμούς, τὰ ξεχωριστὰ βιβλία τοῦ ποιητῆ. Ὁ πρῶτος τόμος σταματᾶει στὴν «Ἀσάλευτη Ζωή», δηλαδή φτάνει ὡς τὴν ὀριμότητα τοῦ ποιητῆ.

Φοβᾶμαι μονάχα, μήπως ἡ συστηματικὴ τοῦτη ἀνάλυση τῶν συλλογῶν τοῦ ποιητῆ, βαρύνει δυσανάλογα στὴν ὄλη οἰκονομία τοῦ ἔργου. Ἀντιλαμβάνομαι τοὺς λόγους πού ὀδήγησαν τὸ κ. Χ. ν' ἀκολουθήσει αὐτὸ τὸ δρόμο καί δὲν ὑποτιμῶ καθόλου τὴ σημασία τῶν ἐπιχειρημάτων πού θά μπορούσε νά παρατάξει γιά ἐνίσχυση του. Δὲν μὲ ἐμποδίζει ὅμως αὐτὸ νά διατηρῶ τοὺς φόβους μου. Ἴσως γιὰ βλέπω κάπως διαφορετικὰ, αὐτὸ, πού ὀνομάζουμε κριτικὴ. Ἡ ἱστορία τῆς λογοτεχνίας, δηλαδή, νομίζω πὼς δὲν πρέπει καί δὲν μπορεί νά ταυτίζεται ἀπόλυτα, παρ' ὅλες τὶς κοινὲς πλευρῆς, πού διαθέτει, μὲ τὴν ἄλλη ἱστοριογραφία. Ἄν ἐκεῖ ἡ σταθερότητα τῶν συμβεβηκότων περιορίζεται ἀρκετὰ τὴν ἀτομικὴ πρωτοβουλία τοῦ μελετητῆ στὴν περίπτωση τῆς λογοτεχνίας, τὸ πρᾶγμα εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὸ. Ὁ λόγος τοῦ ποιητῆ εἶναι πολυσήμαντος. Ποτὲ δὲν ἐξαντλεῖται τὸ νόημά του. «Ἄλλοιμονο στὸν ποιητὴ,

σημειώνει κάπου ο Βαλερύ, πού τὸ ἔργο του δὲν ἀποδίδει παρὰ μόνον ὅτι αὐτὸς θέλησε νὰ εἰπεῖ». Αὐτὸ τὸ πολυσήμαντο καὶ τὸ ρευστὸ τοῦ περιεχομένου, εἶναι κείνο πού ἐπιτρέπει στὸν κριτικὸ νὰ προβάλλει τὰ δικά του αἰτήματα, νὰ ἐκθέτει τὸ δικό του κόσμον, νὰ δικαιώνει τὴ δικιά του ὑπαρξή, μελετώντας τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, νὰ δίνει δηλαδὴ δημιουργικὸ χαρακτῆρα στὴν ἐργασία του. Οἱ πῶς διαφορετικὲς ἀντιλήψεις μποροῦν νὰ βροῦν δικαίωση μέσα στὸ ἴδιο καὶ τὸ αὐτὸ ἔργο, χωρὶς νὰ ἀχρηστεύουν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ τὶς ἐναλλασσόμενες θεωρίες πού ζητοῦν νὰ ἐξηγήσουν τὸ κοσμικὸ φαινόμενο. Ὁ κόσμος πού δημιουργεῖ ὁ ποιητῆς δὲν εἶναι οὔτε πῶς περιορισμένος οὔτε λιγότερο εὐρὺς ἀπὸ κείνον τοῦ πραγματικοῦ. Κι' ἂν χρειάζεται νὰ γίνει μιὰ ἀξιολόγησι ἀνάμεσα στὸν μελετητὴ ἑνὸς λογοτεχνικοῦ ἔργου αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ παρὰ στὸ κοινὸ κριτήριον κάθε δημιουργίας, στὸ εἰδικὸ βῆρος τῆς ἀτομικῆς προσφορᾶς καὶ στὴν συγκεκριμένη περίπτωση στὴ δυνατότητά της νὰ ἐξηγεῖ περισσότερα φαινόμενα μὲ τὶς λιγότερες δυνατὲς ἀποφάσεις.

Ἐκεῖνο δηλαδὴ, πού νομίζω πὼς ἐνδιαφέρει περισσότερο σὲ μιὰ συνθετικὴ κριτικὴ ἐργασία εἶναι ὁ τρόπος πού βλέπει ὁ κριτικὸς τὴν προσωπικότητα τοῦ ποιητῆ στὸ σύνολό της καὶ ὄχι ἡ συστηματικὴ ἀνάλυσι τῶν καθ' ἕκαστον μερῶν τοῦ ἔργου του. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ μόνον ἐπιχειρηματικὰ μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ.

Οἱ παρατηρήσεις αὐτές, ἐννοεῖται, δὲν μποροῦν νὰ ἀφοροῦν τὴν ἐργασία τοῦ κ. Χ., ἀφοῦ καθὼς τὸ σημείωσα καὶ προηγουμένως δὲν ἔχουμε προστά μᾶς ὁλόκληρο τὸ ἔργο γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ ξέρομε μὲ ποῖο τρόπο ἀντιμετωπίζει τὸ βασικὸ τοῦτο ζήτημα. Ἀντίθετα ἡ εὐρύτητα ἀντιλήψεως καὶ ἡ κατανόησι τῶν δυσκολιῶν, πού γεννᾶται ἀπ' τὴν ἴδια του τὴ φύσι τὸ αἰσθητικὸ φαινόμενο, ἂν κρίνομε ἀπὸ τὶς γενικὲς ἀρχὲς πού προτάσει, στὸ πρῶτο κεφάλαιον τῆς μελέτης του, ἔχουν γίνει σὲ τέτοιο βαθμὸ συνείδησι στὸν κ. Χ. ὥστε δίκαιον εἶναι νὰ περιμένουμε ὅτι στὴν πορεία τῆς μελέτης καὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο θὰ βρεῖ τὴ σωστή του λύσι.

Γιὰ τὴ στιγμή μᾶς ἀρκεῖ ἡ διαπίστωσι ὅτι ὁ πρῶτος τόμος τῆς μελέτης του μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει ἕνα πρῶτης τάξεως ὁδηγὸ, κυρίως γιὰ τοὺς νέους, πού θάθελαν νὰ πλησιάσουν πῶς ἐπιθυνοῦν τὴν Παλαμικὴ δημιουργία. Καὶ καθὼς, ἀλλοίμονο, δὲν εἶναι μόνον οἱ νέοι πού χρειάζονται μιὰν τέτοια καθοδήγησι, ἡ διάδοσι τοῦ βιβλίου σ' ὅσο δυνατόν πῶς εὐρύτερους κύκλους, εἶναι κάτι, πού ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις θὰ εἶχε νὰ ὠφελήσει. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τούτη, ἀδίσταχτα θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι συμπληρώνει ἕνα κενὸ στὴν Παλαμικὴ βιβλιογραφία.

ΒΑΣΣΟΣ ΒΑΡΙΚΑΣ

ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ

ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ: ΟΣΚΑΡ ΟΥΑΓ'ΑΝΤ: ΦΛΩΡΕΝΤΙΝΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΜΟΛΙΕΡΟΥ: ΟΚΥΡΙΟΣ ΝΤΕ ΠΟΥΡΣΟΝΙΑΚ

Ἡ νέα διεύθυνσι τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, εἴτε τὸ συναισθάνεται εἴτε ὄχι ἀκόμη, βρίσκεται μοιραία ἀναγκασμένη ν' ἀντιμετωπίζει τὰ προβλήματα μιᾶς νέας του περιόδου, πού θὰ φέρεται στὴν ἱστορία του ὡς: τρίτη περίοδος τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Δὲν εἶναι μόνον κάποιο χάσμα πού ἀνῶρυξε μιὰ ἀρκετὰ μακρόχρονη διακοπὴ στὴ λειτουργία του, —τὸ ὀλιγώτερο, μὰ ἡ βαθύτατες ψυχικὲς διαβρώσεις πού ὑπέστη τὸ θεατρικὸ του κοινὸ καὶ γενικώτερα ἡ κοινωνία μας. Θέλουμε νὰ πιστεύομε πὼς ἡ σημερινὴ διεύθυνσι ἀνέλαβε τὸ βαρὺ ἔργο της μὲ ἐπίγνωσι τῆς σοβαρότητος τῶν προβλημάτων αὐτῶν καὶ τῆς μεγάλης τοῦ θεάτρου κοινωνικῆς ἀποστολῆς, μ' ὅλο πού τὸ βιαστικὸ του ἄνοιγμα καθὼς καὶ ἡ ἄτυχη προτίμησι τῶν ἔργων μὲ τὰ ὅποια βάλθηκα νὰ τὸ ἐγκαινιάσει μᾶς ἀρίνει περισσότερο ἀπὸ ἀμφίβολουσ καὶ δισταχτικὸς περῶντας ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ καπνισμένα ἐρείπια τῆς ὁδοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου σύνοφρος καὶ βαρὺς ἀπὸ συναισθῆματα συγκρουόμενα ὁ θεατῆς, βρίσκεται, ἀπρόοπτα, ἐκπληκτικὰ ἀπαράσκευος γιὰ νὰ δεχθεῖ τὴ «χρυσίζουσα βροχὴ» ἀπὸ τὴν ἀστραφτερὴ ἀλλὰ καὶ ματαιόφρονη σαγήνη τοῦ ποιητῆ τῆς Φλωρεντινῆς τραγωδίας ὅσο καὶ τὸ εἰδυλιακὰ ἀμέριμνο κέφι τοῦ μεγαλοφροῦς κωμοδοῦ τοῦ κυρίου ντὲ Πουρσονιάκ ὅπου: «ἕνας Μολιέρους—ὑστερ' ἀπὸ ἕνα εὐχάριστο γιαντὸν γεγονὸς πού τὸν ἔχει χαροποιήσει ἐξαιρετικὰ—γελᾷ ἐλεύθερα, παίζει ξένοιαστα, δίχως συννεφιασμένον μέτωπο καὶ δίχως ἀνώτερες ἐπιδιώξεις». Καὶ διερωτᾶται ὁ δύσπιστος σημερινὸς θεατῆς: Διαλέχθηκε σκόπιμα ἡ τόσο ἀταίριαχτη μὲ τὴ σημερινὴ ψυχικὴ μας διάθεσι ἀτμόσφαιρα τῶν ἔργων αὐτῶν γιαντιπερισπασμὸ; ἡ διαβολικότης αὐτῆ εἶναι συμπτωματικὴ καὶ τυχαία; ἡ ἀποτελεῖ μιὰ ἐσκεμμένη πράξι «φυγῆς»; αὐτὸ θὰ μᾶς τὸ ἀποκαλύψει τὸ μέλλον' ἀλλ' εἶναι τόσες ἡ περιπτώσεις ὑπεκφυγῆς καὶ πνευματικῆς ἀνανδρίας, τώρα τελευταῖα, πού θεωρήσαμε χρέος μας νὰ τὸ σημειώσομε. Ἐνα ζωντανὸν θεάτρο ὀφείλει ν' ἀπαντᾷ ἅμεσα καὶ ἀπερίφραστα στὰ αἰτήματα τῆς ἐποχῆς καὶ ὄχι νὰ παραπέθει ὑστερ' ἀπὸνα ὀχτάχρονον ἀποκαμωτικὸ ψυχικὸ μούδιον ἀπ' τὰ δεσμὰ τῆς σκλαβιάς, ἀπὸ λογιῶ λογιῶ φήματα καὶ γλωσσοδέτες λογοκριτικὸς, ὑστερ' ἀπὸ τόσες ἀβάσταχτες συμπιέσεις μὰ καὶ συγκλονισμοὺς καὶ ξεσπάσματα καὶ ἀνατάσεις καὶ μαρτύρια καὶ ἠρωϊσμοὺς καὶ ξεπεσμοὺς καὶ ἀπαθλιώσεις καὶ ἐρείπια, ὑστερα ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀνακάτωμα τῆς λάσπης καὶ τοῦ αἵματος ἂν δὲν ταιριάζουν ἢ κλάψες, ἄλλο τόσο δὲν ταιριάζει καὶ ἡ προσποίησι ὅτι τίποτε δὲν συμβαίνει, ὅτι ὅλα ἔχουν ὅπως πρὶν ὅπως πάντα' «καιρὸς τοῦ κλαῦσαι καὶ καιρὸς τοῦ γε-

λάσαι, καιρός τοῦ κόψασθαι καὶ καιρός τοῦ ὀρθήσασθαι—καιρός πανεὶ πράγματι». Τὸ ἀρχαῖο θέατρο σὲ ἀνάλογη ἱστορικῇ στιγμῇ πετώντας μακριὰ τὸ προσωπεῖο τοῦ μύθου μὲ τὸ ὁποῖο ἦταν συνυφασμένο, μὰ κάτου ἀπ' τὸ ὁποῖο ποτέξ δὲν ἔπαψε ν' ἀπαντᾷ σ' αἰῶνια ἐπίκαιρα καὶ πανανθρώπινα αἰτήματα, ποδοπατώντας μὰ παράδοση, ἀνεβάζει ἀλλὰ-λάζοντας ἐκρηκτικὰ ἀτάνου στὴ σκηνὴ τοῦ «Πέρσας» τοῦ Αἰσχύλου. Ἄν στὴ νέα εἰσβολὴ τῶν Περσῶν δὲν ἔχει ὀλόκληρος ὁ κόσμος ν' ἀντιτάξῃ τὸ πολέμαρχο τοῦ ἀνάστημα ὅμως στὸ παγκόσμιο δραματολόγιο ὑπάρχουν ἄπειρες φωνές ποὺ μᾶς θυμίζουν τὸ χαλκόστομο τοῦ σάλπιγμα καὶ τὸ δικό του ἀλλάλαγμα γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς νίκης καὶ τῆς λευτεριάς· κ' εἶναι αὐτὰ ποὺ τούτῃ τῇ στιγμῇ διψοῦν ν' ἀκούσουν τ' αὐτιά μας. Φωνές τοῦ ἀγῶνα, φωνές μὲ πίστη, φωνές γιὰ τὴ φερωτὴ νίκη, φωνές γιὰ τὴ λευτεριά· δὲν εἶναι ἡ στιγμὴ γιὰ παρηγορητικὰ καὶ παυσίλυπα. Στὴ νέα διεύθυνση θὰ εἶχαμε νὰ κάνουμε ἀκόμα μὴ ἀνοηδρικὴ ἀλλ' ἀναγκαῖα ὑπόμνηση τοῦ ἔργου τοῦ θεάτρου αὐτοῦ· ἀνοημένο σὺς ἀρχές τοῦ αἵωνα μᾶς εὐτύχησε νὰ μεσοσηρῆσει διὰ μιᾶς μὲ τὴ σοφὴ καὶ πεπειραμένη καθοδήγηση ἐνός Θωμᾶ Οἰκονόμου· ὁ ἀγῶνας τοῦ πέτυχε νὰ βάλῃ τέρμα στὴ λαμπρὴ ἀλλ' αὐτοσχέδια ὡς τότε πορεία τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου ποὺ κλείνει μὲ τὰ ὄνομα τῆς Βερώνης καὶ τῆς Παρασκευοπούλου· ἡ κατάρτισή του, ἡ πείρα του, ἡ αὐστηρότητα τῆς δουλειᾶς του, ἡ συγχρονισμένη ἠθοποιία του, ἀνοίγουν πραγματικὰ μὴ νέα θεατρικὴ ἐποχὴ. Τὸ τι μυσταγωγίης ἦσαν ἡ παραστάσεις τοῦ Ἐθνικοῦ τότε, τὸ βρίσκουμε σὲ μιὰ νεκρολογία τοῦ ἀδικοκατατρεγμένου καὶ παραγκωνισμένου τούτου θεατρικοῦ πρωτοπόρου, γραμμένη ἀπὸ κείνον ποὺ κάποτε κλήθηκε νὰ τὸν διαδεχθῇ καὶ ποὺ τῶνομά του εἶναι συνδεδεμένο μὲ τὴ δευτέρῃ του περίοδο, τὸν Φῶτο Πολίτη· ἂν δὲν εἶχε τὴν θεατρικὴ πείρα τοῦ προκατόχου του, εἶχε ὅμως κι αὐτὸς μιὰ πλήρη ἐτοιμασία καὶ ἐνημέρωση τῆς δουλειᾶς ποὺ ἀνελάμβανε, εἶχε ἐκείνον τὴν σοβαρότητα καὶ αὐστηρότητα, μὰ καὶ μιὰ ἀτσάλνια καὶ ἀδυσώπητη σκληρότητα μὲ τὴν ὁποία ἐπιβάλεε μιὰν ἀγνωστη ὡς τότε πειθαρχία καὶ χαλιναγώγηση στὸ ἀνθρώπινο ποὺ τοῦ δόθηκε ὕλικό, καὶ στὸν ἑαυτό του ἕναν πρόωρο ἀπὸ ὑπερκόπωση θάνατο. Ἄν τὰ χρόνια τῶν περισσότερων δὲν φτάνουν γιὰ νὰ ἔχουν προσωπικὲς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν πρώτη περίοδο τοῦ ἐθνικοῦ, ὅμως φτάνουν καὶ περισσεύουν γιὰ τὴ δεύτερη περίοδο ποὺ ἄρχισε μὲ τὴν θερμοσυργὸ πίστη καὶ αἰσιοδοξία καὶ ἔκλεισε ὀριστικὰ μὰ καὶ τόσο ἄδοξα ἐπὶ τὴν κατοχὴ· γιὰ τὸ μετὰ τὴν ἐποχὴ ἐπιβλήθη σὲ ὅτι μὲ τόσο μόχθο καὶ τὴν στοχαστικὴ ἐπιμέλεια ἔβαλε ἐκεῖνος· ἀπ' ἐναντίας πολλὰ μὲ τὸν καιρό, ἀφημένα χωρὶς καιμὰ στὸ μετὰ τὴν ἀναεωτικὴ προσπάθεια, φθάρηκαν ἀπανόρθωτα. Ἡ ζωὴ δὲ συνεχίζεται μονάχα μὲ κληρονομίες καὶ κατάλοιπα. Αὐτὸ πρέπει νὰ ἔχει ὑπ' ὄψιν τῆς ἡ νέα διεύθυνση τοῦ Ἐθνικοῦ θεάτρου. Ἄλλ' ἄς προσωρήσουμε στοὺς ἄλλους συντελεστές του ὅπως μᾶς παρουσιάστηκαν στὴ Φλωρεντινὴ τραγωδία καὶ στὸν κύριο ντὲ Πουρσονιάκ.

Κεῖνο ποὺ προβάλλεται στὴ Φλωρεντινὴ τραγωδία, ποὺ δίνει τὸ χαρακτηριστικὸ τόνο καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἰδιαίτερη γοητεία εἶναι ἡ ἡ ἀδιάπτωτα ἐξαισία ποιότητος τοῦ λυρικοῦ λόγου. Αὐτὴ ἡ ἀρετὴ τῆς, ποὺ ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ τὴ σκηρικὴ ἀδυναμία τῆς, αὐτὴ ἡ ἀπουσία σκηλικῆς «πλαστικῆς» τοῦ μύθου, δίνει μὴ λαμπρὴ εὐκαιρία δημοσιογίας στὰ χέλια ἐνός ἄξιου σκηνοθέτη γιὰ νὰ «ἀναληρώσει» μὲ τὰ ὑπάρχοντα τὸ «ἐλλεῖπον» κεντρίζει τὸ πνεῦμα καὶ τὴ φαντασία του γιὰ νὰ ἀνεύρει καὶ ἀνασῶρει μὲς ἀπὸ τὸ ἔργο τὶς βασικὲς σκηρικὲς ἐνότητες ποὺ θὰ τοῦ χρησίμευαν ἅν «σχελετός» γιὰ νὰ στερεώσῃ καὶ ἅν «κάμπος» γιὰ

νὰ κεντρίσει καὶ νὰ ἀναδείξει ὅλη αὐτὴ τὴ λουλουδένια σπατάλη τοῦ φραστικοῦ πλοῦτου. Ἡ τελευταῖες φράσεις π' ἀστράφτουν θαρραλεῖς μὲς ἀπ' τὴ νύχτα τοῦ πάθους «γιατί νὸ μὴ ξέρω πὼς εἶσαι τόσο δυνατός—γιατί νὰ μὴν ξέρω πὼς εἶσαι τόσο ὄρατα», ποὺ ἀποτελοῦν τὴν κατακλείδα τῆς, μᾶς δίνουν καὶ τὸ κλειδί τοῦ βαθυτέρου τῆς νοήματος· μοιραῖα αὐτὴ ἡ νύχτα τοῦ πάθους ποὺ μέσα τῆς ἀναγνωρίζονται διὸ ψυχῆς ποὺ μέναν τὸσον καιρὸ κοντὰ ἀγνωστες, μᾶς θυμίζει τὸν ἀνοηδριατικὸ πρωινὸ κελαιδισμό τοῦ ἀγνωστοῦ ἔρωτα μὲ τὸν ὁποῖον ἀρχίζει ἡ τραγωδία· αὐτὸ τὸ ἀστραφετὸ κοντράστο ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς ἐνότητες, τὴ χρονικὴ, εἰς τὴν ὁποῖαν θὰ ὑπακούσει καὶ θὰ πειθαρχήσει ἡ ὅλη κλιμάκωση τοῦ ἔργου. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ αὐστηρὰ προσδιορισμένο χρονικὸ ὄριο, στὴ χρονικὴ ροῇ ποὺ κάποτε μέσα στὸ ὅμο της φῶς θὰ ξετυλιχθῇ ἡ οἰκογενειακὴ ζωὴ τοῦ ἔμπορα Σιμόνες καὶ τῆς γυναίκας του Βιάγκας, μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀντιθετικὴ ἐνότητα βρίσκεται τὸ μυστικὸ τῆς σκηλικῆς τῆς οἰκονομίας. Καὶ τέτοιες ἀντιθετικὲς κἀθετες ἐνότητες ἢ πλάγιες ποὺ ἀναδείχθουν διαμαντένια ὅλη τὴ διαφάνεια μὰ καὶ τὴ λιτότητα τῆς, μὰ λιτότητα ποὺ ἀρκεῖται σὲ τρία, ἂν ὄχι μόνο σὲ δύο πρόσωπα, βρίσκει κανεῖς σὲ κἀθε σημεῖο καὶ σὲ κἀθε στιγμὴ τῆς τραγωδίας. Χωρὶς αὐτὸ τὸ μαθηματικὰ ὑπολογισμένο, δὲν μπορούμε ν' ἀποδώσουμε τὸ λαμπρὸ πλοῦτο τῆς ὁμορφιάς μὰ καὶ τὴ χάρη στὸ βᾶδιμα τῆς αἰσθαντικῆς αὐτῆς λυρικῆς μορφῆς τῆς· αὐτοσχεδισμοὶ καὶ προκληρότητες καὶ διαλείπουσα ἔμπνευση τῆς στιγμῆς δὲν ἐπαρκοῦν γιὰ ἕνα τέτοιο σκηρικὸ ἄθλο. Ἔτσι καὶ ὁ λόγος, ποὺ σκορπίζει ἅν ροῖδι μαγικὸ σκαστοὺς τοὺς ρουμπινένιους σπόρους του, καταβροχθίστηκε ἀπὸ τὴν «κότα—λάμα» τοῦ παραμυθιοῦ· οἱ περισσότεροι φαίνεται στάθηκαν στὸ λαῖμό τοῦ κ. Ροζάν—θλιβερὸ πάθημα γιὰ ἕναν παλαίμαχο πρωταγωνιστὴ,—ποὺ κἀθε τόσο ἅν ὁ τελευταῖος ἀμελέτητος μαθητῆς, κόμπιαζε, ξεκόμπιαζε καὶ ξεροκατάπινε. Ἔτσι ταλαιπωρήθηκε ἕνα ποιητικὸ κείμενο, ποὺ ἡ μεταφραστικὴ δεινότητα μὰ καὶ ἡ εὐσυνειδησία ἐνός Ποριώτη τοῦ διαφύλαξε ὀλόκληρη τὴν ἀστραφετὴ λαμπρότητα καὶ ποὺ μὰ καὶ μὲ κείνο τοῦ «Βασιτικοῦ» τοῦ Μάτεση ἀποτελοῦν τὰ εὐφρονότερα Ἑλληνικὰ ποὺ ἀκούσαμε. Μὰ ἐκεῖνα βγαίνουν θαρραλεῖς ἀργυρόρηχα ἀπὸ τὸ στόμα μιᾶς Σαπφῶς Ἀλκαίου, ποὺ ὅπως ἡ παλιὰ μπορούσε ὑπερήφανα νὰ μέμφεται τὶς ἀντίπαλές τῆς ποιήτριες καὶ παρθεναγωγούς πὼς δὲν ξαίρουν νὰ περτάνε, ἔτσι κι αὐτὴ δίκαια θὰ μπορούσε νὰ ἐπαρθεῖ μιλώντας γιὰ τοὺς Ἑλληνας συναδέλφους τῆς πὼς δὲν ξέρουν νὰ μιλάνε. Ὁ κ. Κατσέλης στὴ σκηνοθετικὴ του αὐτὴ ἐργασία δὲν φαίνεται νὰ ἐπέτυχε περισσότερο ἀπ' ὅσο προσπάθησε. Ἀντίθετα συνέβησαν τὸ πρᾶγμα στὸν κύριο ντὲ Πουρσονιάκ· κι ἐδῶ ὅλα στάθηκαν ἐνάντια τοῦ σκηνοθέτη· καὶ σκηνογράφοι καὶ ἐνδυματολόγοι καὶ μετάφραση—τί πρόστυχη!—καὶ ἔμφυχο ὕλικό, ἂν ἐξαιρέσει κανένας τὸν ὑπέροχο Εὐθυμίου. Ὁ σκηνογράφος παρανόησε· ἔσπασε τὴ σκηνὴ στὰ δύο μὲ μιὰ μακρὰ καὶ ἀτελεῦτητη ὁδὸ ποὺ ἐμοιαζε κείνη τῶν μοντέρνων καιρῶν τοῦ Σαρλό, μὰ ποὺ ἐκεῖ συμβόλιζε τὴ «μονοτονία»· ἐνῶ ἐδῶ τὰ σύμβολά του ἦταν ἡ «νύχτα»· μιὰ φανταστικὴ νύχτα, καὶ τὸ «ἀδιέοδο» μιᾶς μεγαλόπολης ποὺ ἐμπαίζουν σκωπτικὰ καὶ ταλαιπωροῦν τὴν ἀφέλεια καὶ ἀδεξιότητα τοῦ ἀπλοῦχοῦ ντὲ Πουρσονιάκ. Ὁ ἐνδυματολόγος κ. Φωκῆς ἐπαναπαύθηκε καὶ ἀποκοιμήθηκε ἐνωρίτητα, ὅπως καὶ ὁ κ. Κλώνης, ἀπάνω σὺς ἀποξηραμένους δάφνες του. Τὸ πόδι ποὺ πατούσε ἄλλοτε κι ἔσειε τὸ πάτωμα τῆς σκηνῆς δὲν ὑπάρχει γιὰ νὰ τοὺς ἐνπληθύνῃ. Ὁ μεταφραστῆς «ἐκρῶξε, ἐκρῶξε ὁ σκασμένος» προσπαθώντας νὰ βλάψῃ ὅσο μπορούσε τὸ κείμενο· τὸ ἀνθρώπινο ὕλικό ἐβλεπε πὼς δὲν ἔφθανε· καὶ ὅμως ὁ κ. Καραντινός, ὁ πεισματάρης αὐτὸς Κεφαλονίτης

πάλαινε μόνος και τὰ λύγισε όλα. Ἐπέβαλε στὸ χάος κάποιο ῥυθμό· ἓνα ῥυθμό εὐδιάκριτο, κεφάτο, παιχιδιάρικο, ἀνάλαφρο, ἓνα ῥυθμό, θὰ λέγαμε, μουσικῆς φαντασίας ὑποβοήθησε τὴ λεπτὴ κωμικὴ τοῦ κ. Εὐθυμίου ποὺ κρατήθηκε στὸ ὕψος του, ἀπαθέστατος στὰ γαργαρίσματα τοῦ ἀσυμμόρφωτου κοινοῦ, ἀφήνοντας νὰ τὸν γαργαλάει ἐκεῖνο, παρὰ νὰ τὸ γαργαλάει αὐτὸς γιὰ νὰ προκαλέσει τὸ γέλιο του. Ἔιναι κρίμα πὺ ἓνα τέτοιο συγκρατημένο παίξιμο, και ὁμως με τὸση πλούσια, και τὸση ὀμιλιτικὴ κωμικὴ κίνηση, δὲν τὸ χάρηκε, ὅπως τοῦ ἄξιζε, τὸ κοινὸ μὰ οὔτε και μερικοὶ ἀπὸ τοὺς συμπαραστάτες συναδέλφους του.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΤΩΛΕΙΟ
 «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ»,
 Γ' ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 28, ΑΘΗΝΑ - ΤΗΛ. 55-536

ΤΙΜΟΚΑΤΑΛΟΓΟΣ *)

ΑΓΓΕΛΟΓΛΟΥ ΑΛΚΗ: «Ἀμαρτωλοὶ» Νουβέλλα Δρχ.	150
ΑΓΓΕΛΟΓΛΟΥ ΑΛΚΗ: «Ἐαρινὸ» διηγήματα »	150
ALEXANDER-STAUER: «Ὁ Ἐγκληματίας κι' οὐ δικαστὲς του» »	200
ΓΙΑΝΝΑΤΟΥ ΣΠ.: «Μικροὶ ἄνθρωποι σὲ δύσκο- λες ὄρες» διηγήματα »	100
ΛΟΥΡΙΕ ΟΣΙΠΠ: «Ντοστογιέφσκη» ἡ ζωὴ και τὸ ἔργο του »	100
ΚΟΒΒΑΤΖΗ ΑΣΤΕΡΗ: «Πρῶτὴ Ἄνοιξη» Νουβέλλα »	150
ΜΑΓΓΑΝΑΡΗ ΑΠΟΣΤ.: «Ὁ ἄλλος δρόμος» στίχοι »	300
ΜΑΓΓΑΝΑΡΗ ΑΠΟΣΤ.: «Ἡ τελευταία τῶν ρω- μαντικῶν» διηγήματα »	150
ΝΙΤΣΕ ΦΡΕΙΔ.: «Ὁ Ἀντίχριστος» »	150
ΠΑΠΑΔΗΜΑ ΑΔΑΜΑΝ.: «Ἡ Πορεία μιᾶς γενιᾶς» Λογοτεχνικά Χρονικά »	150
ΠΙΕΡΙΔΗ ΓΙΑΓΚΟΥ: «Ὁ Καβάφης» συνομιλίες, χαρα- κτηρισμοὶ, ἀνέκδοτα »	100
ΡΟΜΠΕΡΤ ΑΛΜΑΝ ΚΟΥΣ: «Πάστωρ Χ» ἀστυνομικὸ μυθιστόρημα »	150
SOEREN KIERKERKAARD: «In vino Veritas» »	200
ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΓΡΗΓΟΡΗ: «Πῶς κατακτιῶνται οἱ γυναῖκες» »	100
«ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» ὁ τόμος Α/Β ἄδετος »	1000
» » χρυσόδετος »	1500

*) Ἐμβάσματα γι' ἀποστολὴ βιβλίων ἄς ἀπευθύνονται στὸν κ. Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟ, Γ' Σεπτεμβρίου 28, Ἀθήνας.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΠΑΝΤΕΛΗ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ
 ΠΑΝΤΕΡΜΗ ΚΡΗΤΗ

Εὐλογραφίες Γιάννη Κεφαλληνοῦ

ΑΘΗΝΑ 1945

ΝΙΚ. Δ. ΝΑΤΣΟΥΛΗ

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΚΑ
— — — — —
ΘΕΜΑΤΑ

ΕΚΔΟΣΗ
"ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ.,
ΑΘΗΝΑ 1945

Ν. Δ. ΠΑΠΠΑ

— — — — — ΤΟ ΑΙΜΑ
ΤΩΝ ΑΘΩΩΝ

ΕΚΔΟΣΗ
"ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ.,
ΑΘΗΝΑ 1945

ΑΛΕΞ. ΜΠΛΟΚ

— ΟΙ —
ΔΩΔΕΚΑ

Πρόλογος και απόδοση
ἀπ' τὰ Ρωσικά
ΠΕΤΡΟΥ ΚΟΛΑΚΛΙΔΗ

ΑΘΗΝΑ 1945

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑ ΜΕΤΑΞΑ

ΕΜΠΡΟΣ ΣΤΗΝ
ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Ένα πολιτικό δοκίμιο.
Τρίτη Έκδοση.
Οι δυο πρώτες εκδόσεις κυ-
κλοφόρησαν μυστικά στά χρό-
νια τῆς σκλαβιάς

ΑΘΗΝΑ 1945

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ

33 ΗΜΕΡΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Α. ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΚΛΕΩΝΟΣ ΠΑΡΑΣΧΟΥ

ΧΡΟΝΙΚΟ

ΕΚΔΟΣΗ
«ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ»